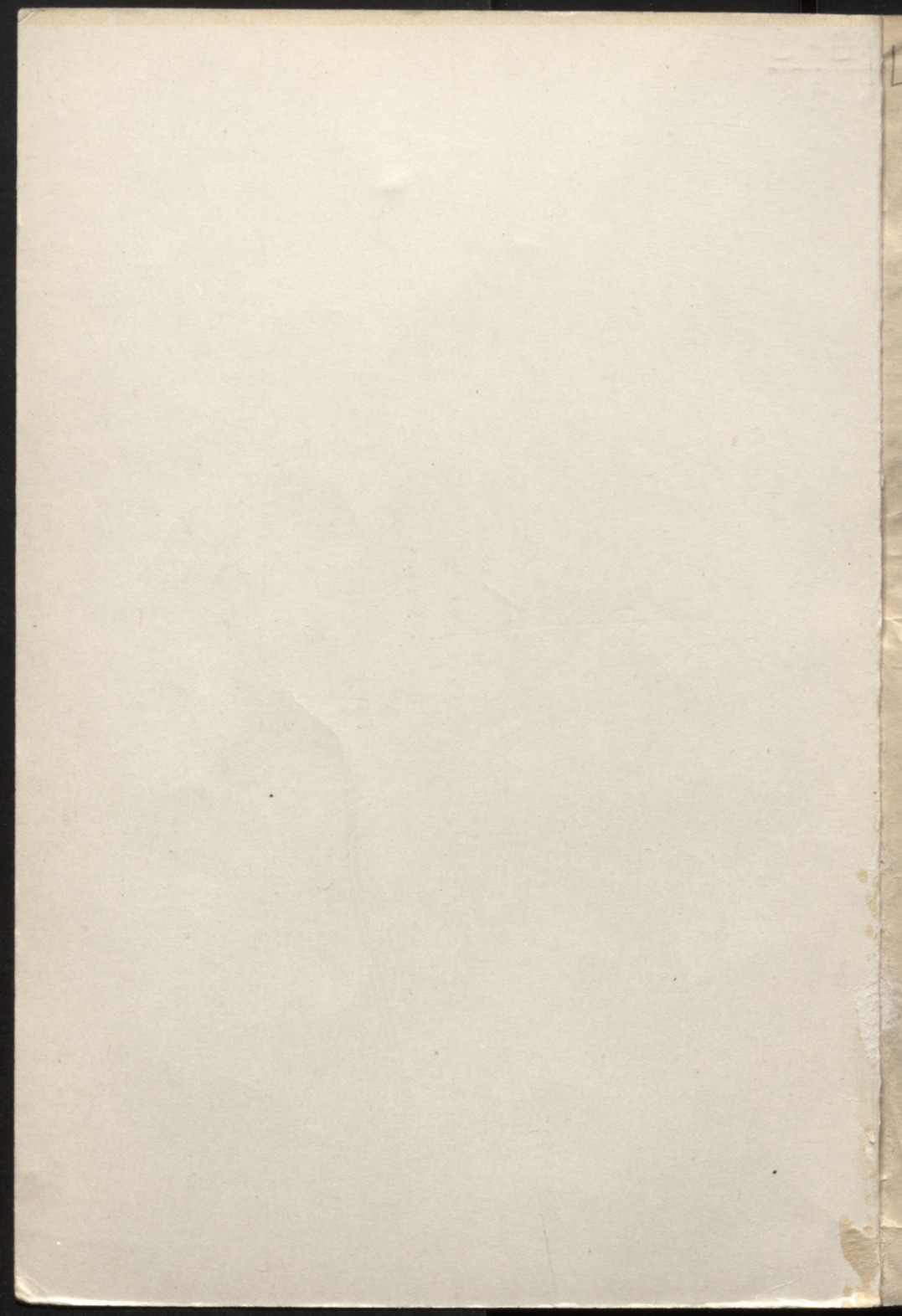


85-3
L 428

ZINĀTNISKĀS
ATSKAITES SESIJAS
MATERIĀLI
PAR ARHEOLOGU
UN ETNOGRĀFU
1984. UN 1985. GADA
PĒTĪJUMU
REZULTĀTIEM





85-3
L 428

Latvijas PSR Zinātņu akadēmija
Vēstures institūts

72

ZINĀTNISKĀS ATSKAITES SESIJAS
M A T E R I Ā L I
P A R A R H E O L O G U U N E T N O G R Ā F U
1984. un 1985. GADA PĒTĪJUMU REZULTĀTIEM
A R H E O L O Ģ I J A



Rīga "Zinātne" 1986

63.4
Zi 667

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~86~~

17956
03060242821

Redakcijas kolēģija: Z. APALA, E. MUGUREVIČS (atb. redak-
tors), I. RONIS

Publicēts saskaņā ar Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas
Redakciju un izdevumu padomes 1986. gada 20. februāra
lēmumu

Z0507000000-061
M811(11) - 86

© Latvijas PSR ZA
Vēstures institūts, 1986

P R I E K Š V Ā R D S

Šajā izdevumā apkopoti arheologu 1984. un 1985. gada pētījumu rezultāti.

Izpildot valdības lēmumus par vēstures un kultūras pieminekļu aizsardzību, arheoloģiskie un antropoloģiskie pētījumi republikā ll. piecgadē ieguvuši agrāk nebijušu vērienu. Tas galvenokārt saistāms ar Latvijas PSR Ministru Padomes trīs lēmumu (par Daugavpils HES applūdinājuma zonas, Gaujas nacionālā parka, īpaši Āraišu pieminekļu kompleksa, un Vecrīgas izpēti) realizāciju. Izrakumi notikuši arī vietās, kur to nepieciešamību izraisīja saimniecisko objektu celtniecība un vēstures pieminekļu restaurācija. Vairākos objektos (Āraiši, Bauska, Cēsis, Turaida u.c.) vienlaikus ar arheologiem darbojās arī republikas Kultūras ministrijas sistēmas restauratori.

1984. un 1985. gada vasaras sezonās pētīts ap 30 arheoloģisko pieminekļu, kas aptver laikposmu no akmens laikmeta līdz vēlajiem viduslaikiem. Lielāko daļu pieminekļu (19) pētījis Latvijas PSR ZA Vēstures institūts, kas joprojām pilda republikas arheoloģisko pētījumu koordinējošā centra funkcijas. Vēstures institūta darbinieku vadītajos izrakumos atsegtā kvadrātūra pārsniedz 10 000 m²; tos izpētot, iegūtas 4657 senlietas, ap 38 000 keramikas lausku un 47 000 dzīvnieku kaulu.

Arheologu izrakumi sniedza jaunu materiālu arī citu nozaru pētniekiem; ll. piecgades laikā, atsedzot 1520 senkapus, iegūts ap 500 labi saglabājušos galvaskausu un 737 skeleta kaulu paliekas, kas nonākušas antropologu fondos. Numismātu rīcībā nodota 731 monēta.

Šajā krājumā ievietoti 35 īsi pārskati, no kuriem lielāko daļu sagatavojuši Vēstures institūta arheologi, pa vienam - numismāti un antropologi. Izdevumā ietvertas publikācijas, pirmkārt, uzskatāmi parāda plašo pieminekļu

aizsardzības un tautas kultūras mantojuma saglabāšanas darba vērienu mūsu republikā. Otrkārt, krājums būtiski papildina ar jaunām atziņām un materiāliem Padomju Latvijas arheoloģijas zinātņi. Treškārt, šis kārtējais izdevums tālāk popularizēs mūsu republikas arheoloģijas zinātnes sasniegumus un iepazīstinās ar tiem pieminēto aizsardzības darbiniekus, novadpētniekus, skolotājus, studentus u.c. interesentus.

Redakcijas kolēģija

Z. Apala

CĒSU ARHEOLOĢISKĀS EKSPEDĪCIJAS DARBS

Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta Cēsu arheoloģiskā ekspedīcija sadarbībā ar Cēsu Vēstures un mākslas muzeju 1984. un 1985. g. turpināja arheoloģiskos izrakumus Cēsu mūra pili. Izrakumus veica 541 m² platībā, izpētot 2,5-3,2 m biezu kultūrslāni.

Turpinot pils dienvidu puses izpēti, arheologi strādāja galvenokārt aizsarggrāvja daļā. Posmā starp dienvidu torni un tilta austrumu sienu atsedza grāvja ziemeļu nogāzē celto līdz 2 m plato un 23 m garo sienu, kas saglabājusies ārmalā 0,1-1,0 m augstumā un funkcionējusi kā atbalstmūris. Grāvja vidusdaļā plienakmens un ķieģeļu sabrukuma kārtās varēja konstatēt atsevišķus vēl javā saistītus plienakmens mūra fragmentus, kas pieder pie kādreiz grāvī iegruvušajām celtnēm. Tā kā atsevišķi fragmenti (1,2x3,0 m) bija pietiekami lieli, lai konstatētu apaļu izliekumu, var pieņemt, ka tie pieder pie kādreiz nogruvušās dienvidu torņa augšdaļas. Šo pieņēmumu apstiprina tas, ka zem mūra fragmentiem un brīvi guļošiem akmeņiem tieši grāvja dūpainajās nogulās skaidri izdalījās sadauzītu jumta kārniņu kārtas. Diemžēl, trūkstot datējošiem atradumiem un vēstures avotu ziņām, pašreiz nevar noteikt torņa augšdaļas iespējamās bojāejas laiku.

Pētot tālāk grāvja rietumu galā situēto 4. ēku, atsedza viduslaiku koka drenāžas paliekas. Aizsarggrāvja ziemeļu nogāzē (IA laukumā) attīrīja krāsns paliekas, kas acīmredzot tikusi daļēji nojaukta, izmūrējot 4. ēkas ziemeļaustrumu stūri.

Krāsniņ pilnīgi saglabājusies ziemeļu mala (gar. - 3,1, plat. - 0,8, augst. - 1,5 m), austrumu un rietumu gali - daļēji. Krāsns ziemeļaustrumu daļā attīrīja melni apdegušu četrās rindās liktu ķieģeļu grīdu (0,75x1,20 m), kurai pieklaujas pelnu un melnu sodrēju kārtas. Sienas

krāsns iekšpusē kārtīgi mūrētas no ķieģeļiem (9x14x29 un 9x15x30 cm), bet ārpusē no neregulāriem noapaļotiem akmeņiem un apkrautas ar kaļķu javu, zemi, akmeņiem. Garākajā (ziemeļu) sienā saskatāmas vāji izteiktas velvējuma pēdas un dūmvada vieta. Šie vērojumi, kā arī fakts, ka krāsns neatrodas celtņē, vedina domāt, ka tā kalpojusi keramikas izstrādājumu apdedzināšanai.

Ar 1985. g. ekspedīcija uzsāka darbus jaunā izpētes teritorijā - nogāzē aiz pils rietumu korpusa un torņa ār-sienas. Noņemot līdz 3 m dziļumam kultūrslāni, kas uzkrājies laikā no 13. līdz 17. gs., iegūtas ziņas par slāņa sastāvu un stratigrāfiju. No būvkonstrukcijām atsedza pils rietumu torņa pēdu (gar. 8,0 m), kuru veido trīs pakāpeniski izvirzītas akmeņu mūrējuma kārtas, tādējādi nodrošinot masīvo torni pret noslidēšanu. Jāpiezīmē, ka torņa iekšpusē pēda netika konstatēta (sk. 1974. g. torņa pagraba izrakumu materiālus).

Padziļinot atsegumus gar korpusa sienu, attīrīja tās kontrforsa senāko - apakšējo daļu (gar. - 1,8 m), kas vēlāko pārbūvju laikā paplašināta līdz 5 m un pastiprināta ar sānu arku.

Pils rietumu nogāzē kultūrslānis atsegts līdz intensīvi tumšai zemei, kurā konstatēti degušu koku (dēļu?) fragmenti un graudi. Šajā kārtā labi izdalās 14. gs. celtā rietumu torņa un korpusa būvbedres ierakums. Minēto slāni datē četras monētas - trīs Tallinas (13. gs. otrās puses) un viens Visbijas (1210/20 - 1260/70) brakteāts. Līdz ar to secināms, ka pils rietumu pusē ir atklāts senākais - 13. gs. slānis; visā pils dienvidu puses teritoriāli plašajā izpētes zonā to tik droši neizdevās konstatēt.

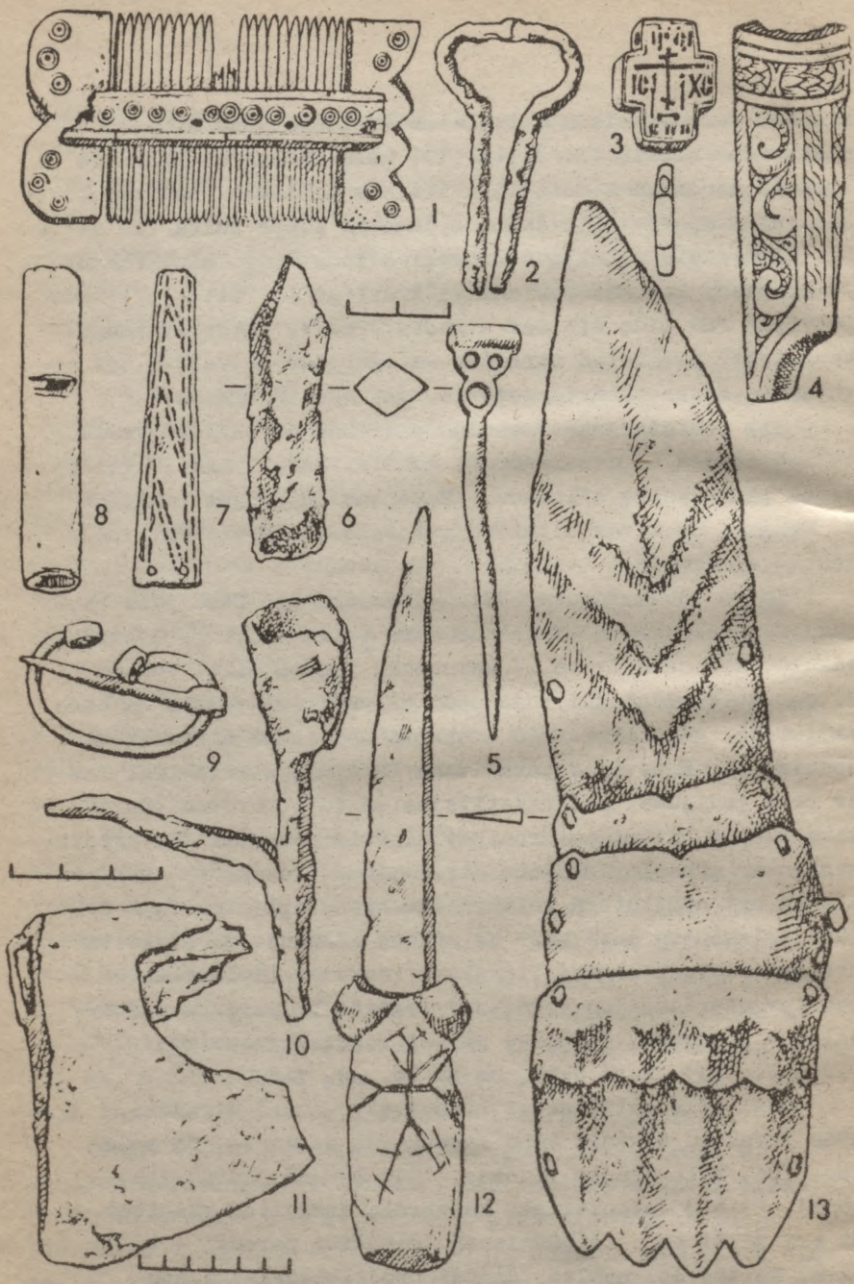
Daļa iegūto materiālu un vērojumu attiecināmi uz Livonijas kara laiku. Vispirms jāmin cilvēka skeleta atradums. To atklāja 9 m attālumā no pils rietumu korpusa (kv. x -3 - -4,2, y -17 - -18 m) uz nogāzes zem 1,5 m biezas akmeņu nogrūvuma kārtas, kas izveidojusies, sabrūkot

rietumu korpasa sienām. Skeletam kreisajā pusē atradās dz. platasmens cirvis (l. att.: 11), naža asmens un grieznes (!) kopā ar nenosakāma materiāla ietvara paliekām, bet zem kreisās kājas apakšstilba kaula - uzmavas stopa bulta (l. att.: 6). Virs skeleta kakla skriemeļiem konstatēja mazu (augst. - 23 m, biez. - 4 mm) perlamutra krustiņu (l. att.: 3), kāds Latvijas PSR līdz šim nav atrasts. Pēc V. Pucko atzinuma, tas pieder pie retas atradumu kategorijas un varētu būt izgatavots Maskavas Krievzemē 16. gs. 40.-50. gados.

Pie skeleta uzietā maciņa paliekās un skeleta kaulu tuvumā atrada 61 mazu sudraba monētu: cara Ivana IV valdīšanas laikā kalto siknaudu - kapeikas un dengas (noteica T. Berga), uz kurām attēlots jātnieks ar zobenu vai, retāk, - ar šķēpu.

Kā jau noskaidrots 1974. g. izrakumos, Cēsu pils rietumu spārns sagruva Livonijas kara laikā 1577. g. septembra sākumā, kad cara Ivana IV karaspēks ieņēma pili. Toreiz 2. pagrabtelpā gājuši bojā seši cilvēki (sievietes un bērni). 1985. gadā atrastais - skaitā septiņi šī notikuma upuris - ir Krievijas cara Ivana IV armijas karavīrs. Tas ir rets gadījums, kad rakstītajos vēstures avotos (Baltazara Rusova Livonijas hronikā) minētie notikumi tik precīzi saskan ar arheoloģiskajiem atradumiem. Līdz ar to tiek precizēta arī atbilstošā kultūrslāņa hronoloģija un tajā iegūto priekšmetu datējums. Uz minēto laika posmu attiecināmas arī rietumu nogāzes izrakumu laukumos lielā skaitā (58 inventarizācijas vienības) iegūtās brūņutērpa sastāvdaļas - plāksnes, sprādzes un pat vesels brūņucimdš (l. att.: 13), kurš datējams ar 16. gs. vidu.

Cēsu pils kultūrslāņi konstatēti daudzī atradumi. Abās izrakumu sezonās kopā iegūta 921 senlieta, 85 monētas, 1043 māla trauku lauskas, 1045 krāsns podiņu fragmenti, 23 673 osteoloģiskā materiāla uzskaites vienības, kā arī vākti ar pils būvniecību saistīti paraugi - kaļķu java, kaltās dz. naglas, dažādi profilķieģeļi, jumta



1. attöls.

kārniņi, grīdas seguma flīzes u. tml.

Senlietu vidū dominē ar militāro darbību saistāmi priekšmeti (33,5 % no kopējā skaita). Ieročus pārstāv dz. stopa bultu gali, svina, akmens un čuguna lodes. Reprezentatīvākie šīs grupas atradumi ir Vāczemes ieroču meistaru 16. gs. darinātā pistole ar rata atslēgu, kuras stobra galā saglabājušās ornamentētas kaula greznojuma plāksnītes, un kaujas, t.s. nieru, duncis ("Nierendolch") ar koka spalā iegrieztu, domājams, krustveida īpašuma zīmi (1. att.: 12). Atrasti zirgu pakavi, pakavnaglas, jātnieku pieši ar ritenīti, ledus pieši, zābaku papēžu apkalumi.

Samērā maz atrasts darbarīku un iedzīves priekšmetu. To skaitā ir naži, īleni, galodas, urbis, dz. svečturis (1. att.: 10), atslēgas, priekškaramās slēdzenes, fajansa pīpišu fragmenti u.c. Kaula izstrādājumu grupā minamas divpusīgās ķemmes (1. att.: 1), ornamentētas plāksnītes (1. att.: 4), rūceņi, rokturi, svilpe (1. att.: 8). Interesantākajiem atradumiem pievienojams br. rakstāmriks - stils (1. att.: 5) un vargāns (1. att.: 2). Kopā ar pēdējo gadu atradumiem Cēsu pils 14.-16. gs. slāņos iegūti pieci šī veida mūzikas instrumenti. No bronzas atradumiem var minēt pakavsaktu ar atrotītiem galiem (1. att.: 9) un ornamentētu mēlišpiekariņu (1. att.: 7), kā arī apkalumus. Senlietu skaitā ir arī dažādas būvniecības savienotājdetaļas - dzinteles, skavas, kniedes, viru kāši u. tml.

Tirdznieciskos sakarus un naudas apgrozību atspoguļo kultūrslānī atrastās monētas (daļu no tām noteica V. Zobiņa).

Bez jau minētajām atzīmējama arī Ērika XIV Zviedrijas 16-ēru klipe (1568), vācu ordeņa lielmestra Ludviga fon Erlihshauzena (1450-1467) šiliņš, Tartu bīskapa Bernharda II Buloves (1410-1413) ārtigs, Livonijas ordeņmestra Johana Freitāga fon Loringhofena (1483-1494) feniņš, Valtera Pletenberga (1494-1535) Cēsu šiliņš, Mēklenburgas 14. gs. vidus un Hamburgas 14. gs. pirmās puses brakteāti.

Māla trauku lausku vidū dominē viduslaikiem raksturīgo no iekšpuses vāpēto trauku fragmenti; 9 % iegūto lausku plēder pie Reinzemē gatavotajiem traukiem.

Krāsns podiņi pārsvarā zaļi, vāpēti ar augu un ziedu geometrisku rakstu ornamentu motīviem, kā arī ar vīriešu (arī bruņinieku) un sievietes attēliem. Interesanti atzīmēt, ka rietumu puses nogāzē atrasta zaļa podiņa puse ar pazīstamā 16. gs. reformatora Mārtiņa Lutera attēlu, tas ir skaita ziņā otrais šāds atradums pili (un pagaidām arī Latvijas PSR).

Reizē ar izrakumiem Cēsu pili notika atsegto mūra celtņu konservācijas darbi, ko veica A. Pelšes Rīgas Politehniskā institūta SCV "Relako" dalībnieki.

Šo darbu organizēja un finansēja Cēsu Vēstures un mākslas muzejs. 1985. gada izrakumu sezonas sākumā arheoloģiskā ekspedīcija veica nokonservētā pils tilta dienvidu gala noformējumu ekspozīcijai, pārvietojot atpakaļ laukumos ap 100 m³ izpētītās zemes. Tuvākajos gados turpināsies Cēsu pils rietumu nogāzes izpēte.

1985. gadā, iztaisnojot Cēsu-Jaunraunas ceļa posmu, Smiltenes 8. CBR strādnieki pārvietojamajās zemēs ievēroja cilvēka kaulus. Izdarot šajā vietā pārbaudes izrakumus, atklāja jaunu viduslaiku kapsētu, kas atrodas smilšainā ar mežu apaugušā pauguriņā Cēsu raj. Priekuļu c. Rubenju māju tuvumā.

Zemes darbu skartajā kapsētas malā izpētīti 49 m², konstatēti septiņi skeletapbedījumi, iegūtas desmit senlietas un kranioģiskais materiāls. Mirušie guldīti ar kālām dz. naglām sastiprinātos šķirstos un orientēti R virzienā.

Interesantākais bija jaunas sievietes un apmēram trīs gadus vecas meitenes dubultapbedījums. Abas guldītas vienā šķirstā, meitene daļēji novietota uz sievietes taisni nostieptās kreisās rokas. Meitenei uz kreisā pleca atrada ovālu alvas saktu ar dz. adatu, bet sievietei uz labā

pleca - nelielu (\varnothing 3,6 cm) sudraba burbuļsaktu. Pieminekļa hronoloģijas noteikšanā svarīgs atradums ir monēta - Kārļa X Gustava (1654-1658) Livonijas šilipšs, kas atklāts netraucētā vīrieša kapā, labā pleca tuvumā. Pārbaudes izrakumos iegūtais materiāls norāda, ka Rubeņu kapsētā 17. gs. apbedīti vietējie iedzīvotāji. Iespējams, ka tā ierīkota jau 16. gs. beigās.

Z. Apala, N. Treijs

IZRAKUMI CĒSIS, PIONIERU IELĀ 12

Paralēli darbam Cēsu mūra pili Vēstures institūta Cēsu arheoloģiskā ekspedīcija 1985. g. septembrī veica nelielus pārbaudes izrakumus vecpilsētā - Pionieru ielā 12. Pētījumi notika 17.-19. gs. arhitektūras pieminekļa - koka dzīvojamās ēkas pagalmā sakarā ar Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektēšanas kantorī izstrādājamo ēkas restaurācijas projektu.

Izrakumi notika 8 m² lielā laukumā, kurš atradās cieši pie ēkas dienvidu sienas. Izpētītā kultūrslāņa biezums sasniedza 2,00-2,45 m, šādā dziļumā atklājās gaiša pamatzemes smilts, caur kuru laukumā ieplūda gruntsūdens.

Laukuma augšējās kārtās atsedzās no neliela izmēra apaļiem laukakmeņiem klāts pagalma brugis un trīs perpendikulāri ēkas dienvidu sienai novietoti no plienakmeņiem un laukakmeņiem mūrētu pamatu fragmenti. Tie acīmredzot piederējuši kādai piebūvei vai, ticamāk, nojumei, kas 3,45 m garumā un vairāk nekā 1,00 m platumā bijusi piebūvēta ēkas dienvidu sienai, tādējādi pārsedzot ieeju. Saglabājušos pamatu garums - 0,67 līdz 1,06 m; platums - 0,30 līdz 0,45 m. Pamatu parametru atšķirība skaidrojama ar kultūrslāņa pārrakumu, kas konstatēts līdz 0,8 m dziļumam (ap 0,5 m platumā), un, šķērsojot laukumu, nedaudz skāris

pamatu galus. Pārrakums radies jaunākajos laikos, ierīkojot ēkas pagalmā kanalizācijas aku un vadus.

Izrakuma laukuma kultūrslāņa apakšējās kārtās un pārrakuma neskartajās daļās atklājās senāku būvkonstrukciju fragmenti, kas neattiecas uz ēku Pionieru ielā 12. Pirmkārt, zem koka ēkas pamatu līmeņa atsedzās austrumu virzienā orientēts plienakmens mūris (atsegtā fragmenta gar. - 2,45, plat. - 0,60, augst. - 0,65 m), kurš turpinās laukuma austrumu profilā, bet rietumu galā taisnā leņķī savienojas ar otru dienvidaustrumu-ziemeļrietumu virzienā orientētu stiprāku plienakmens mūri, kura garums atseguma daļā - 2,00, platums - 1,40 un augstums - 2,15 m. Daži vērojumi izrakumu gaitā vedina domāt, ka šis mūris turpinās arī zem koka ēkas. Abi atsegtie mūru fragmenti pieder pie viduslaiku pilsētas celtnēm. Diemžēl atseguma nelielie apjomi neļauj konkrētāk klasificēt šos mūrus; to tuvumā nav atrasti arī datējoši priekšmeti. 18. gs. s. kuma Nirnbergas skaitīšanas žetons (Rechenpfennig), kas atrasts platākā mūra izlauzuma vietā, varētu norādīt tikai tā nojaukšanas laiku.

Atrasta 31 senlieta, to vidū vairāki holandiešu fajansa pipīšu kātu fragmenti, karavīra zābaka papēža apkalums, naža spala gals, būvniecības savienotājdetaļas u.c. Starp vāpēto ripas keramikas trauku lauskām (kopskaitā 117) ir vārāmā trijkāja un Reinzemes trauku lauskas, kas analogas Cēsu pils 16. gs. slāņos atrastajām. Interesanti atzīmēt, ka kultūrslāņa dziļākajās kārtās atradumu skaits samazinājās. Tā, piemēram, apakšējā 6. kārtā atrada tikai divas nevāpētu ripas keramikas trauku lauskas, kādas raksturīgas vēlā dzelzs laikmeta keramikai. Šie apjomā nelielie izrakumi tomēr deva zināmu priekšstatu par kultūrslāņa raksturu Cēsu vecpilsētas rietumu daļā, kā arī sniedza atbildes uz ēkas restaurācijas projekta autora jautājumiem.

J. Apals

IZRAKUMI ĀRAIŠU MŪRA PILĪ

Vēstures institūta Āraišu arheoloģiskā ekspedīcija 1984. un 1985. g. 6,5 darba mēnešu laikā turpināja Āraišu mūra pils izpēti sakarā ar Āraišu muzejparka izveides darbiem. Izrakumus finansēja Cēsu Vēstures un mākslas muzejs un Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība.

Izrakumus veica Āraišu mūra pils rietumu daļā, kuru paredzēts attīrīt un konservēt brīvdabas ekspozīcijai. Darbi notika desmit izrakumu laukumos 1046 m² latībā, kur pārmeklēja ap 490 m³ kultūrslāņa. Minētajā platībā, kas atrodas starp pils dienvidrietumu stūri un rietumu puses vidusdaļā novietoto vārtu ailu, pilnīgi atsedza pils dienvidu puses aizsargsienas daļu ar nobrukušo dienvidrietumu stūri, parakuma bedri un grāvi zem tā, kā arī pils būvpamatnes ārējās malas nostiprinājumu. Daļēji atklāja 6. nojumi ar 5. pavardu, pabeidza 2. nojumes 4. pavarda un 3. ēkas 3. krāsns izpēti. Ekspedīcija turpināja 2. ēkas atrakšanu, kurai izpētīja līdz šim neatsegto ēkas austrumu galu, 2. pagrabtelpu un pils otrajam pastāvēšanas periodam piederošo priekšnamu ar kāpnēm. Pils rietumu pusē aizsarggrāvja nogāzē atklāja priekšvārtu aizsargceltnes paliekas, tālāk atsedza vārtu ailu, pils pagalma, priekšpils un priekšvārtu celtnes brauktuvju brugas, kā arī turpināja pils dienvidu puses aizsargsienas atrakšanu. To atsedza 18 m garumā, skaitot no pils dienvidrietumu stūra. Šajā vietā aizsargsiena bija saglabājusies 1,5-4,2 m augstumā. Atsegtajā daļā izpētīja aizsargsienas būvbedri, pēdu, cokolu un sienas apakšējo daļu.

Aizsargsiena bija celta dabīga paugura lēzenā nogāzē, 0,65-1,00 m dziļā un 2,6-2,8 m platā būvbedrē, kuras kontūras labi iezīmējās neskartajā pamatzemē zem apbērtās augsnes virskārtas. Būvbedres pašā apakšā uz netraucētā

blīvā smilšmāla atradās aizsargsienas pēda, kuru izpētīja 14,5 m garumā. Pēdas platums - 2,6, augstums - līdz 0,7 m. Tā bija krauta no laukakmeņiem (ϕ 0,1-0,3 m) bez saistvielas, ārpusi pārlaižot par 0,3-0,4 m sienas ārmai. Aizsargsienas cokols bija mūrēts kaļķu javā virs pēdas no plienakmens gabaliem, prāvākos taisnstūrveida gabalus liekot gar ārmaļu, bet vidu aizpildot ar mazākiem. Pretēji pēdai, cokola ārmaļa sakrita ar sienas ārmaļu, bet iekšmala bija izvīzīta uz pils iekšpusi par 0,16-0,18 m, rūpīgi nolīdzināta un nolieta ar kaļķu javu 1-2 cm biezā kārtā.

Patī siena bija mūrēta kaļķu javā virs cokola. Tās neskartajā daļā var izsekot noteiktu rakstu: ārmaļu apšuvumi bija likti liela izmēra laukakmeņu (ϕ 0,4-0,6 m) kārtās, kas pielīdzinātas ar mazākiem akmeņiem. Sienas vidusdaļu aizpilda mazāka izmēra laukakmeņi un plienakmeņi. Sienas apakšdaļas biezums līdz 2 m augstumam virs cokola bija 2,0, bet augstāk - 1,8 m. Pārejas vietā sienas iekšpusē bija 0,2 m plata atslodzes dzega.

Aizsargsienas ārmaļas bija rūpīgi šuvotas ar šūnakmens gabaliņiem un kaļķu javu; daudzās vietās varēja redzēt, ka java pielīdzināta ar pirkstiem. Ne ķieģeļu, ne dakstiņu drumslas pils dienvidrietumu daļas aizsargsienas šuvumā nebija sastopamas. Kā sienas pēda, tā cokols no abām pusēm bija apbērti ar 1,3-1,5 m biezu grants uzpildījuma kārtu, kuras stratigrāfija parādīja celtniecības darbu secību.

J. K. Broces 1772. g. Āraišu pilsdrupu zīmējumā redzams, ka tās aizsargsienas dienvidrietumu stūris nobrucis gandrīz līdz būvpatnes virsmai. Noņemot iepriekšējās sezonās atsegto aizsargsienas stūra akmeņu krāvumu, kas cieši piegūla nobrukumam, zem tā atklāja parakuma bedri ar grāvi. To apakšdaļu kontūras iezīmējās neskartajā pamatzemē, bet pati bedre un grāvis bija pildīti ar nogruvušajiem pils dienvidrietumu stūra akmeņiem.

Parakuma grāvis izpētīja 6,5 m garumā. Tā platums - 1,5, dziļums - \approx 0,8-1,0 m. Grāvis bija izrakts pils

būvpatnes ārmalas nogāzē, virzienā no pils aizsarggrāvja malas pret aizsargsienas stūri. Parakuma grāvja galā atradās parakuma bedre, kas pieslēdzās aizsargsienas stūrim un pagāja daļēji zem tā. Bedrei bija neregulāra trīsstūra forma: malu garums - 3,5-4,0 m, dziļums - no apmēram 1,0 m malās līdz 1,5 m vidū. Spriežot pēc atradumu apstākļiem, vispirms bija izrakts grāvis līdz aizsargsienas stūrim, pēc tam - bedre 1,7 m garumā gar pils aizsargsienas rietumu pusi un 1,5 m garumā gar tās dienvidu pusi. No aizsargsienas stūra apakšdaļas bija izņemti javā nesaistītie pēdas akmeņi, kam sekojis nobrukums, stūrim gāžoties uz ārpusi. Vai nobrukumu ierosinājis sprādziens, tarapāšana vai stūris nogāzies ar pašsvaru, izrakumu gaitā nevarēja konstatēt. Bedres dibenā gulēja 3 m gara aizsargsienas stūra apakšdaļa. Parakuma bedrē un starp nobrukušajiem akmeņiem, kā arī bedres grāvja aizpildījumā atrada krāsns podiņu fragmentus, ķieģeļu un dakstiņu šķembas. Šie atradumi liek domāt, ka parakums ar sekojošo nobrukumu varētu būt noticis Livonijas kara laikā 1577. g., kad, pēc Baltazara Rusova Livonijas hronikas ziņām, Krievijas cara Ivana IV karaspēks ieņēma Āraišu pili. Pils kultūrslāni nav atrastas lielgabalu lozes, tādēļ var secināt, ka pils ieņemta ar parakuma palīdzību. Tas ir pirmais gadījums Latvijā, kad kādā pilī izdevies izsekot konkrētu parakuma vietu.

Visgarām Āraišu pils aizsargsienas atsegtajai ārmalai kā dienvidu, tā rietumu pusē konstatēja būvpatnes ārmalas virsmas nostiprinājumu. Sākotnējā variantā būvpatnes ārmala iezīmējās kā apmēram 0,5 m bieza un 2,0-2,5 m plata, vietām ar akmeņiem apkrauta, slīpa jauktas zemes uzbēruma josla aizsargsienas ārpusē virs pamatzemes. Pēc Livonijas kara būvpatnes ārmala paplašināta līdz 3-4 m platumam un tās virsma nostiprināta ar mālainas zemes uzpildījumu un akmeņu krāvumu.

Kā rādīja daudzie krāsns podiņu fragmenti, būvpatnes ārmalas nostiprināšanas darbi, sevišķi pie sagrautā pils

dienvidaustrumu stūra, notikuši pēc Livonijas kara postījumiem, kad, kā teikts Lietuviešu metrikas 1590. g. aprakstā, Āraišu pili atkal pastāvējusi muiža.

Abu izrakumu sezonu laikā turpinājās 2. ēkas izpēte, taču to vēl nepabeidza, jo dažas ēkas sākotnējā varianta sastāvdaļas, piemēram, hipokausta krāsns un aka vēl palika neatsegta. Pēc 2. ēkas abu pagrabtelpu izpētes līdz pamatzemei noskaidrojās, ka tās otrā, hronologiski vēlākā varianta pastāvēšanas laikā ēkas virszemes stāvam austrumu galā bijusi ieeja ar stabotu lieveni, bet ziemeļu pusē - koka konstrukcijā celts priekšnams.

6. ēka ar 5. pavardu bija celta starp 2. ēku un aizsargsienu. Ēku izpētīja daļēji, pavardu - pilnīgi. Spriežot pēc stabu ligzdām, tā bijusi saimniecības ēka ar pavarda apkuri, līdzīga iepriekšējos gados izpētītajām 2. un 3. nojumēm, kas tāpat bija celtas blakus citām ēkām pie aizsargsienas.

Interesantākais atradums celtniecības jomā bija priekšvārtu celtnē, kuras paliekas atsedzās pils aizsarggrāvja austrumu nogāzē pie vārtu ailas. Tās garums austrumu-rietumu virzienā - 10,00 m, platums rietumu galā - 7,85 m, austrumu galā pie vārtiem - 7,15 m. Priekšvārtu celtnē bija mazliet nepareizas taisnstūrveida formas trīssienu ēka, kas piemūrēta aizsargsienai abpus vārtu ailai. Celtnes sienas bija saglabājušās 0,7-4,0 m augstumā. Tās bija celtas uz būvbedrē ielaistiem cokoliem, kuru platums - 1,8-1,9 m, bet pašu sienu platums - 1,3-1,5 m. Priekšvārtu celtnes sienu iekšpusēs pie vārtu ailas 0,35-0,60 m attālumā no aizsargsienas atradās 0,8x1,2 m lielu it kā nišu paliekas ar atvērumu uz telpas iekšpusi. Vienas nišas austrumu galā bija saglabājusies 0,4 m dziļa staba bedre (p 0,2 m).

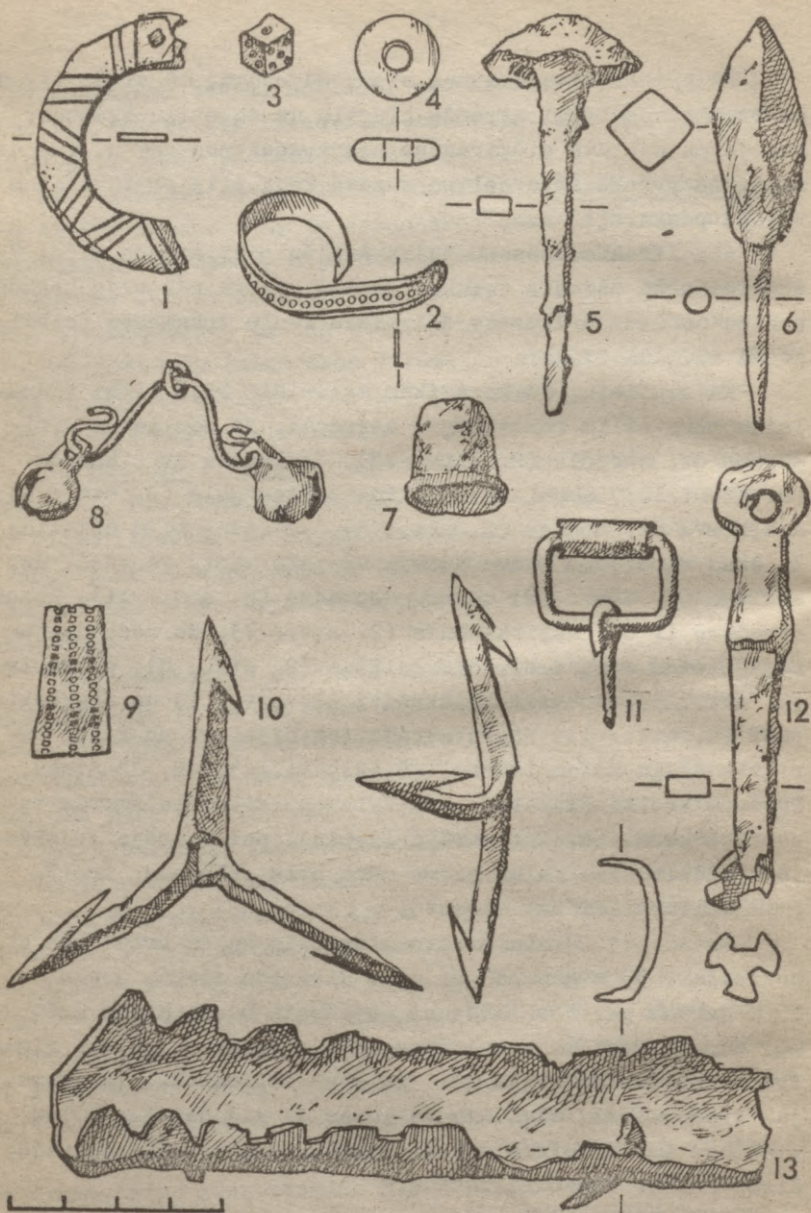
Priekšvārtu celtnes iekšpuse bija aizpildīta ar grunts uzbūrumu, virs kura atradās 3,3 m plata brauktuves bruga paliekas ar apmalēm un tekni pa vidu. Abās pusēs brugām pie vārtiem atradās stabu ligzdas.

Kā priekšvārtu celtnes sienu šuvojumā, tā stabu ligzdās un brauktuves brūgī atradās ķieģeļu un dakstiņu šķembas; arī javas sastāvs atšķīrās no aizsargceltnes javas. Tas nozīmē, ka priekšvārtu celtnē mūrēta kādā pils pastāvēšanas vēlākā posmā.

Abu izrakumu sezonu laikā Āraišu pili atrada tikai 76 senlietas un 86 māla trauku lauskas. Visvairāk bija krāsns podiņu un uzturā lietoto dzīvnieku kaulu fragmentu (atbilstoši 1123 un 2734).

Kā senlietu, tā keramikas materiālā bija tikai viduslaiku mūra pilīm raksturīgie atradumi. No senlietām atzīmējams dz. skrāpis (2. att.: 13), dzelksnis ar atkarpēm (2. att.: 10), arbaleta iedzītņa bultas gals (2. att.: 6), apaļgalvu dz. naglas (2. att.: 5), ar kādām bija apkaltas 2. šķas virszemes stāva durvju un pils vārtu vērtnes, dz. atslēga (2. att.: 12) un bruņusprādze (2. att.: 11). Retāks atradums ir dz. uzpirkstenis (2. att.: 7). No nedaudzajām rotaslietām atrada br. zvārgulīšus (2. att.: 8), piekariņu (2. att.: 9), apkaluma plāksnīti (2. att.: 2) un riņķsaktas pusi (2. att.: 1). Starp atradumiem bija arī no kaula darināts spēļu metamais kauliņš (2. att.: 3) un, domājams, lūgšanu krelle (2. att.: 4). Vēlajam dzelzs laikmetam raksturīgā keramika, kas varētu liecināt par vietējo iedzīvotāju apdzīvotību kalnā pirms mūra pils celšanas, Āraišu pils kultūrslāni nav atrasta.

Gatavojot izrakumos atsegtās pils daļas brīvdabas ekspozīcijai, 35 m garumā gar pils dienvidu sienas ārpusi un 15 m garumā gar tās iekšpusi atjaunoja būvpamatnes uzbērumu. Mūra celtni konservācijas darbus veica A. Pelšes Rīgas Politehniskā institūta SCV "Relako" dalībnieki. Izrakumos jau trešo sezonu strādāja Jelgavas 4. vidusskolas LOTOS vienība, kas ir pirmā arheoloģiskā LOTOS vienība Latvijā, direktora A. Tomašūna vadībā.



2. attöls.

M. Atgāzis, V. Bebre

PĒTĪJUMI ČUNKĀNU-DRENGĒRU KAPULAUKĀ

Vēstures institūta Čunkānu-Drengēru ekspedīcija no 1984. g. 6. jūnija līdz 27. augustam turpināja darbu Čunkānu-Drengēru kapulaukā Bauskas rajonā. Izrakumus vadīja V. Bebre, augstā vadību nododot M. Atgāzim. 1985. gadā pētījumi notika no 20. jūnija līdz 31. augustam. Ekspedīciju finansēja kolhozs "Code".

Trijos izrakumu laukumos, kas atrodas dažādās kapulauka vietās (tā ziemeļaustrumu, dienvidaustrumu un dienvidu daļā), kopumā izpētīti 1450 m², atsedzot 173 kapus un iegūstot 762 senlietas, kā arī antropoloģisko materiālu. Dominē līdzēnie skeletkapi, kuri datējami ar 8.-11. gadsimtu. Apbedīšanas veids un kapu inventārs liecina, ka tas ir zemgaļu kapulauks. Lielākā daļa no apbedījumiem mantraču vai saimnieciskās darbības rezultātā senāk postīti.

Vispirms turpināti pētījumi Mēmeles labā krasta III terasē, kolhoza "Code" mehānisko darbnīcu priekšā un 1982.-1983. g. iesāktā 1. izrakumu laukuma ziemeļu un rietumu paplašinājumos. Ziemeļu paplašinājumā, 40 m platā joslā līdz Bauskas-Skaistkalnes ceļam, apbedījumi netika atrasti. Rietumu paplašinājumā 10x32 m joslā atsegti 62 skeletkapi (143.-204. kaps), kas izvietoti deviņās puslokveida rindās un turpina iepriekšējos gados fiksētās kapu rindas. Kapu orientācija mainās no ZR līdz Z (azimuts 325°-10°) vai attiecīgi pretēji no DA līdz D. Starp kapu rindām attālums atšķirīgs, pārsvarā 50-70 cm. No dienvidiem uz ziemeļiem skaitot, ceturta un piektā kapu rinda saraktas blīvi kopā tā, ka kapu bedru gali saskaras, toties divas malējās (8. un 9.) kapu rindas laukuma ziemeļrietumu daļā veido aploci ar lielāku rādiusu, tādējādi starp 7. un 8. rindu atstājot 3 m platu brīvu joslu.

Mirušie guldīti iegarenās (125-245x50-100 cm) līdz

70 cm dziļās kapu bedrēs, kas ieraktas blīvā mālā, kurā skeletu kauli vai nu pilnīgi satrūdējuši vai saglabājušies ļoti vāji.

2. izrakumu laukumā, kas situēts II terasē, 120-140 m uz dienvidaustrumiem no 1. laukuma un sniedzas līdz Mēmeles kraujai, izpētīti 73 apbedījumi (1.-73. kaps); II terasē kapiem dota atsevišķa numerācija. Viens postīts kaps, kurā atrasti kalcinēti kauli, pieskaitāms ugunskaņiem, bet pārējie - skeletkaņiem (divi no tiem - dubultkapi). Rupjajā grantī līdz 70 cm dziļumam apbedīto kauli saglabājušies labi. Atšķirībā no 1. laukuma, apbedījumi šeit izvietoti paralēlās nepārtrauktās un ciešās rindās. Kapu bedru gali vai stūri bieži apzīmēti ar akmeņiem, tādēļ, rokot jaunas bedres, vecās nav skartas. Rindā blakus novietoti hronoloģiski ļoti tuvi apbedījumi. Pirmā (kapulauka iedomātai centrālajai daļai tuvākā) rinda attiecas uz 8. gs., sestā - uz 11. gs. sākumu. Tā kā līdzīga parādība bija vērojama arī 1. laukumā, ir pamats domāt, ka kapulauks audzis no centra uz perifēriju.

3. izrakumu laukumā, kurš atrodas II terasē 50 m uz dienvidrietumiem no 2. laukuma, atsegti 38 apbedījumi (74.-111. kaps), kas attiecināmi uz 8. gadsimtu. Apbedīšanas veids tāds pats kā 2. laukumā, tikai kapi novietoti divās aptuveni līdzās ejošās rindās, starp kurām 8-9 m plata, no apbedījumiem brīva josla. 2. un 3. laukumā apbedītie orientēti ar galvu uz DA (pārsvārā vīrieši) vai ZR (sievietes), izņēmumi attiecas galvenokārt uz 8.-9. gadsimtu. Azimuts svārstās no 127° līdz 159° un no 312° līdz 339° . 3. laukumā viens sievietes apbedījums orientēts Z virzienā (7°), bet vīrieša apbedījums blakus kapā - D virzienā (186°). Divi bērnu apbedījumi orientēti ar galvu ZA (59° un 66°), turklāt tie ierakti parasti orientētu bērnu kapu galvgali un it kā aizpilda brīvo telpu.

Kapu piedevās līdzīgi doti šaur- un platasmens cirvji, uzmava, kalti, uzmavas un iedzītņa šķēpu gali, kaujas naži,

pieši, jostas piederumi, kapļi, rauķņi, sirpjveida naži, īleni, kubiskās slēdzenes un atslēgas, br. vainagi, kaklarinķi, saktas, aproces, br. un dz. rotadatas ar važiņprotām, gredzeni, dzintara un stikla krelles, alvas piekariņi.

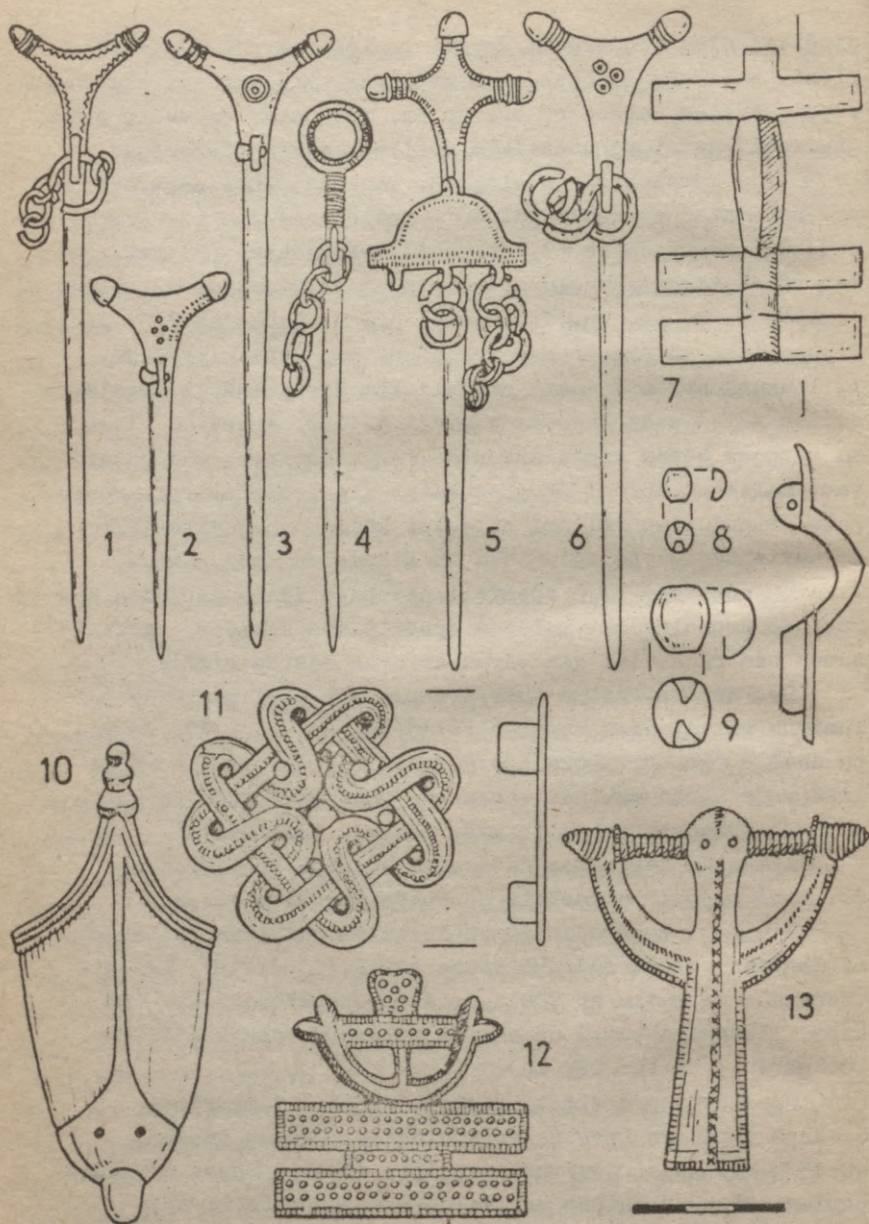
Kapu kompleksos (sevišķi 3. laukumā) labi pārstāvētas br. rotadatas ar mazām galvām - trijstūradatas (3. att.: 1-3, 6), krustadatas (3. att.: 5), riņķadatas (3. att.: 4), kas raksturīgas zemgaļu apdzīvotajai teritorijai un attiecināmas uz 8. gs. un, iespējams, arī uz laiku ap 700. gadu. Tipoloģiski vēlāka, tomēr vēl uz 8. gs. attiecināma ir 1. laukumā atrastā adata ar nelielām noplacinātām pogaļām, adatas galvu sedz sudraba platējums (153. kaps). 3. laukumā astoņos bērnu kapos atrastas 1-2 aprocītes, kas gatavotas, saliecot aproci no pieaugušas sievietes spirālaproces galu atlauzumiem vai arī atlaužot kādu posmu kaklarinķim ar nevienmērīgi tordētu loku un cilpas un kāša galiem. Tikai vienā kapā bija speciāli pēc pasūtījuma darināta aprocīte. Hronoloģiski vēlākos apbedījumos aproces - atlauzumus neatrada, lai gan bērnu aproces sastop bieži.

99. kapā atrastas pussfēriskas br. podziņas - apkalumi no galvassegas apmales rotājuma (3. att.: 8). Šo kapu datē 8. gs. br. loka šķēršusakta (3. att.: 7) - republikā rets atradums tādā variantā, kāds pazīstams Bārvu kapulaukā (Dienvidrietumlietuvā, skalvju teritorijā).

Apmestās keramikas datēšanai svarīgs ir 3. laukumā 81. kapa kājgalī atrastais apmestās keramikas trauks.

Pie retiem atradumiem jāpieskaita vairākas 2. laukumā iegūtās rotas: sudraba stopa sakta (13. kaps), kas attiecināma uz laiku ap 900. g., šķēršota stopa sakta (44. kaps, 11. gs. sākums) un alvota br. stopa sakta (56. kaps, 10. gs.) (3. att.: 12, 13).

Neparasti priekšmeti iegūti 5. apbedījumu rindā. 6. kapā vīrietim (pēc paleopataloga V. Deruma datiem, 40-45 g.v.) līdzī doti br. svarīņi, divas aproces ar skaldpotiem "čūsku" galiem un liela pakavsakta (Ø 11 cm,

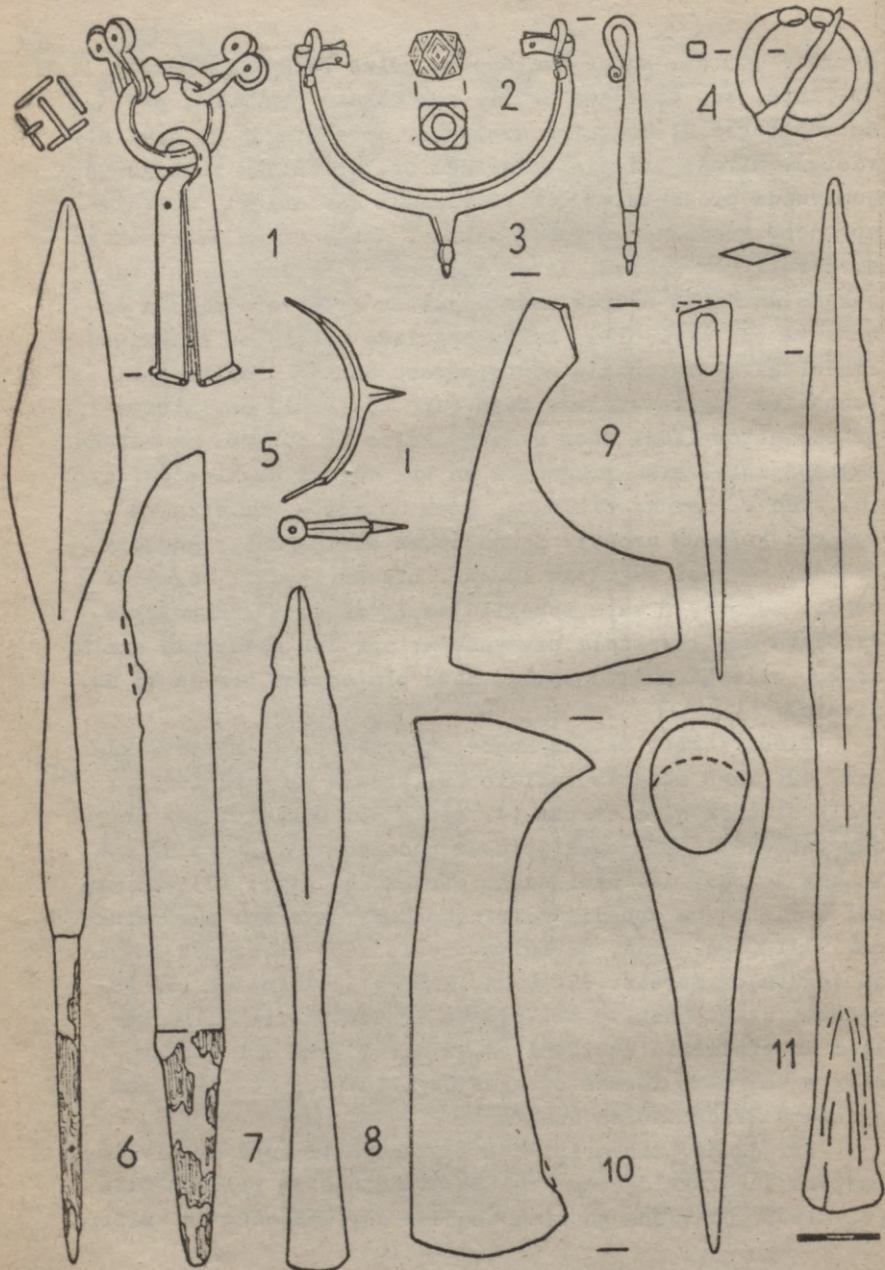


3. attels.

svars - 363 g), kuras skaldņotos galus rotā ugunskrusts. 43. kapā, kas datējams ar 11. gs. sākumu (un kurā, pēc antropologes R. Grāveres atzinuma, apbedīta ap 25 g.v. sievietē), mirušo rotājis trīsrindu br. spirālīšu vainags ar jūmtveida piekariņiem, četri vienādi kaklariņņi, spirāl- aprocēs, gredzeni un sešas saktas: divas sīkas pakavsaktas ar atrotītiem galiem, divas alvotas br. šķēršotas stopa saktas un divas ažūras krusta saktas ar alvotu pinuma ornamentu (3. att.: 11), kuram precīzas paralēles Latvijas arheoloģiskā materiālā nav zināmas. Līdzās atsegts ļoti izpostīts bagāta vīrieša kaps (nr. 46), kurā bez citiem priekšmetiem līdzī dots uzmavas kalts un zobens. No zobena saglabājušies sīki fragmenti un br. maksts uzgalis (3. att.: 10). Pēc V. Deruma atzinuma, kapā apbedīts vīrietis ar spēcīgu ķermeni uzbūvi. Labās rokas elkoņa kaula augšējā trešdaļā - labi saaudzis lūzums. Līdzās ierakti vēl divi bagāti zēni; 47. kapā apbedītajam līdzī dots kaklariņņis, dzintara krelle, liela pakavsakta, aprocēs gredzeni, nazis ar br. stiepli aptītu spalvu, mazs plasmens cirvis un dz. piesis.

Pieši iegūti četros kapos; tie nēsāti uz kreisās kājas. 42. kapā atrasts neliels br. piesis ar piramidālu dzelksni un apaļām cilpām (4. att.: 5). Spriežot pēc pārējām piedevām - br. pussfēriskām podziņām (3. att.: 9) apkaltas jostas, dz. šaurasmens cirvja (4. att.: 10), kā arī pēc novietojuma apbedījumu rindā, kaps nevarētu būt vēlāks par 9./10. gs. miju. Šī laika piesis kapu atradumos Latvijā iegūts pirmoreiz. 63. kapā, kas attiecināms uz 11. gs. sākumu, uzīets masīvs br. piesis ar atrotītiem cilpu galiem un profilētu dzelksni (4. att.: 3), kā arī bārdas cirvis un retas formas pātagas uzgalis (4. att.: 1), kam griezumā kvadrātveida uzmava.

Br. un dz. atsvariņi 54. kapā atrasti kopā ar diviem masīvas daudzskaldņotas krelles atgādinošiem priekšmetiem (4. att.: 2). Vienā no tiem caurumā saglabājušās dz. stieņa



4. attēls.

paliēkas. Var pieņemt, ka tās pieder pie tirgotājam nepieciešamas garuma mērišanas ierīces, kādas atrastas Zviedrijā (Birkā) un Krievzemē (Toropeā). Divos kapos atrasti skandināviskas cilmes platasmens bārdas cirvji, kuri pārstāv 10. gs. raksturīgu formu. Tāds neliels cirvis (4. att.: 9) atrasts zēna kapā (nr. 56) kopā ar stopa saktu (3. att.: 13). Uz šo laiku attiecas arī 198. kapā atrastais lancetveida šķēpa gals, kura uznavu rotā reljefu līniju ornaments (4. att.: 11). Šādi šķēpi, domājams, ir importēti no Rietumeiropas darbnīcām. 198. kapā šķēpa gals ir komplektā ar atrotītu galu dz. pakavsaktu (4. att.: 4) un šauro, biezo kaujas nazi, kādi Latvijā ieviesās 10. gs., noņemot 8.-9. gs. iecienītos isos platos kaujas nažus. 74. kapā atrastais kaujas nazis ar nelielu paplašinājumu pret smaili (4. att.: 7) pieder pie šī ieroča tipa agrīnās formas un atrasts vienā inventārā ar diviem lapveida šķēpu galiem, no kuriem viens - iedzītņa, otrs - uznavas (4. att.: 6, 8). 74. kapu datē jau pieminētā trijstūradata (3. att.: 3). Neparasts ir divos gadījumos fiksētais kaujas naža novietojums apbedījuma galvgali. Šī paraža sasaucas ar žemaišu kapulaukā (Kaštaunaļi) konstatēto.

J. Asaris

IZRAKUMI PRIEDIŠU SENKAPOS

Latvijas PSR Kultūras ministrijas Muzeju un kultūras pieminekļu zinātniskās pētniecības padomes darbinieki 1984. un 1985. g. veica aizsardzības izrakumus Priedišu senkapos.

Senkapi atrodas Saldus raj. Vadakstes c.p. teritorijā, 4 km uz austrumiem no Vadakstes, pie bijušajām Priedišu mājām. Tie izvietoti Vadakstes upes labajā krastā, lielā, lēzenā paugurā, kuru šķērso Vadakstes-Vitiņu ceļš. Izra-

kumus finansēja kolhozs "Vārpa", jo senkapu dienvidaustrumu daļā paredzēta dzīvojamās ēkas celtniecība.

Pēc atsevišķiem senkapos iegūtajiem sayrupatradumiem, arheoloģiskajā literatūrā kapi datēti ar vidējo un vēlo dzelzs laikmetu.

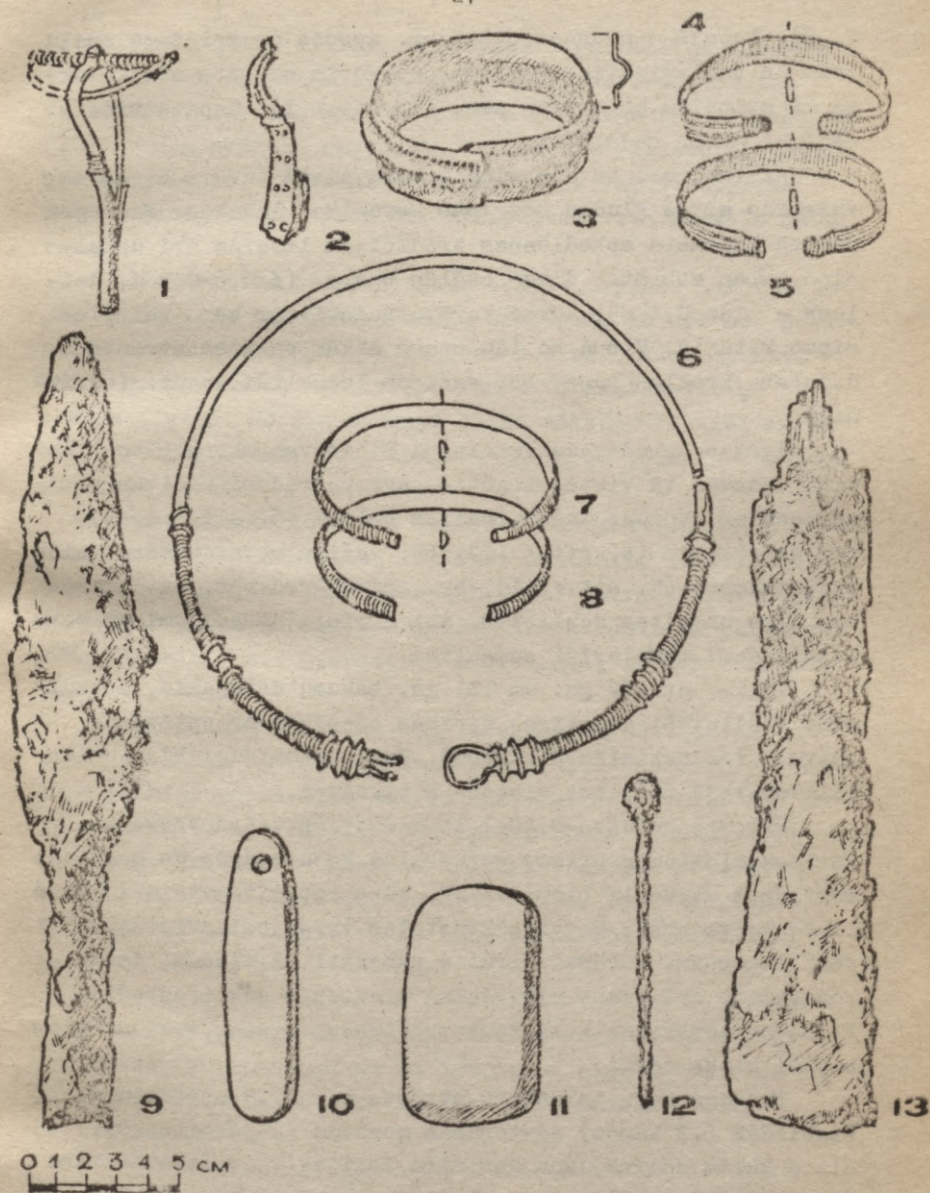
Izrakumu gaitā izpētīta 322 m² liela platība Vadakstes-Vitīņu ceļa labajā pusē. Noskaidrots, ka izpētītajā teritorijā atradies agrā dzelzs laikmeta uzkalniņš ($\phi \approx 20$ m, augstums - līdz 1 m), kurš viduslaikos izmantots kapsētas ierīkošanai un laika gaitā gandrīz pilnīgi saplūdis ar apkārtnes reljefu.

Atsegti 48 apbedījumi; divi no tiem datējami ar 2.-5. gs., bet pārējie 46 attiecināmi uz 17. gs. un 18. gs. sākumu.

Abos agrinākajos apbedījumos kapu bedres nav novērotas, kapu galvgali iezīmē divi akmeņi. Kauli gandrīz pilnīgi izzuduši, izņemot dažus zobus un atsevišķus kaulus, kuri bijuši saskarē ar br. priekšmetiem, paliekas. Apbedījumi atsedzās 0,3-0,4 m dziļumā. Spriežot pēc piedevu izvietojuma kapā, mirušie guldīti uz muguras, izstieptā stāvoklī, ar galvu uz ZR. Rokas, domājams, bijušas saliekotas elkoņos un sakrustotas zem zoda.

1. kapā guldītajam vīrietim galvas labajā pusē likts dz. uzmavas šķēps (5. att.: 9), bet kreisajā - dz. uzmavas cirvis (5. att.: 13). Mirušā krūšu rajonā atradās dienvidbaltu tipa br. acusakta (5. att.: 2), tieši zem kuras uz mirušā labās rokas - plata br. aproce ar dobu, izceltu vidusšķautni (5. att.: 3). Tiešas paralēles šai aprocei pagaidām nav zināmas. Kaps attiecas uz 2.-3. gadsimtu.

2. kapā guldītajam vīrietim dz. uzmavas cirvis atradās galvas labajā pusē; tas likts krusteniski ar dz. nazi. Mirušā galvgalī atradās dz. divposmu laužņi un galodiņa (5. att.: 10). Mirušajam ap kaklu br. kaklarīņķis ar aptītiem galiem un valnišu rotājumu (5. att.: 6). Kreisajā rokā divas br. aproces ar šķērsrievu ornamentu (5. att.:



5. attöls.

7, 8), labajā - neornamentēta br. aprobe ar griezumā apaļu loku un paplašinātiem galiem; uz krūtīm sudraba stopa sakta ar atlocītu un aptītu pēdu (5. att.: 1). Kaps attiecināms uz 4.-5. gadsimtu.

Atzīmējams, ka abu minēto kapu tiešā tuvumā atrastas vairākas sīkas gludās bezripas keramikas lauskas. Par agrā dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīcijām liecina arī uzkalniņa malās atklātās divas ovālās bedres (Ø 0,6-0,9 m, dziļums - līdz 0,4 m), kuras varētu saistīt ar bērnu vai pieaugušo rituālu. Vienā no tām starp sīkām ogļītēm atrasta dzintara krelles puse, br. važiņas locekļi un dz. iedzītis.

Agrīno apbedījumu uzkalniņā bijis vairāk, par to liecina dažādās tā vietās iegūtie savrupatradumi - divas br. aprocas ar nedaudz sašaurinātiem galiem (5. att.: 4, 5), dz. spieķadata (5. att.: 12), br. važiņu rota, kvadrātveida šķīlamakmens (5. att.: 11), br. spirā gredzens, br. skārda spirāles un citas senlietas. Abi agrīnie apbedījumi un savrupatradumi raksturīgi zemgajiem.

Vēlie, ar 17. gs. un 18. gs. sākumu datējamie, apbedījumi atbilstoši kristīgās ticības prasībām orientēti ar galvu R (ar nelielām novirzēm). Trīs apbedījumi bija orientēti pretējā (A), bet viens - Z virzienā.

Mirušie guldīti 0,40-1,15 m dziļumā taisnstūrveida (ar noapaļotiem stūriem) vai ovālās kapu bedrēs uz muguras, izstieptā stāvoklī (izņemot 12. kapā apbedīto vīrieti, kurš likts uz vēdera). Rokas sakrustotas virs jostasvietas vai pāri iegurnim. Parasti mirušie apbedīti pa vienam, taču konstatēts arī viens vīrieša un sievietes dubultapbedījums. 27 kapos novērotas koka zārku paliekas, vismaz seši no tiem bijuši blūka zārki.

Trūcīgs kapu inventārs atrasts tikai 19 apbedījumos. Visbiežāk (12 kapos) sastopamas monētas (kopskaitā 28), starp kurām dominē Jāņa Kazimira Polijas vai Lietuvas vara šilīņi (1660-1666). Atrasti arī Kārļa XI 1661. un 1662. g.

Livonijas sudraba šiliņi, Kristīnes Rīgas šiliņa Sučavas viltojums un Frīdriha 1726. g. Zviedrijas ēre (noteica V. Zobīņa). Bez tam kapu inventārā ir mazās br. riņķsaktas (10), viena sudraba riņķsakta, viena br. sirdsveida saktiņa, slēgtie br. gredzeni (8), br. pogas, āķīši apģērba sasprašanai un no sīkām br. stieplītēm vīta neliela matu rota.

No vietējiem iedzīvotājiem iegūta papildu informācija par agrākajiem savrupatradumiem senkapos, kā arī br. pakavsakta ar daudzskaldņu galiem (bez zoslas), kura atrasta 1983. g. pavasarī, kultivējot lauku Vadakstes-Vitiņu ceļa kreisajā pusē. No šīs senkapu daļas nākuši arī visi agrākie savrupatradumi, kuri kādreiz glabājās Vadakstes astoņgadīgajā skolā.

Arheoloģisko izrakumu materiāls un dažādos gados uzietie savrupatradumi ļauj izvirzīt hipotēzi, ka Priediņu senkapi uzlūkojami par lielu (ap 2 ha) vairāku hronoloģiski atšķirīgu kapulauku kompleksu, kur mirušie ar pārtraukumu (14.-16. gs.) glabāti no m.ē. l.g.t. sākuma līdz pat 18. gs. sākumam.

Šajā sakarā jāatzīmē, ka izrakumu laikā izdevās noskaidrot kādas agrāk nezināmas viduslaiku kapsētas vietu, kuru pilnīgi nopostījis smilšu karjers. Tā atradās 1,2 km uz austrumiem no Priediņu senkapiem, 200 m uz dienvidrietumiem no Priedulas baznīcas un, spriežot pēc šeit atrastajām senlietām (divi dz. uznavas šķēpi, br. pakavsakta, trapecveida piekariņi, vilka nags-piekariņš, galodiņa), datējama ar 14.-16. gadsimtu.

Apsēkoti arī Vadakstes c.p. teritorijā esošie Vecmiķeļu senkapi, kuros kā savrupatradumi iegūtas vairākas senlietas (br. aproces un to fragmenti, dz. kātcauruma kaplis un dz. uznavas šķēps), kas datējamas ar vidējo dzelzs laikmetu.

No Vadakstes astoņgadīgās skolas nelielās senlietu kolekcijas saņemts unikāls br. iemalu cirvis, kurš atrasts

1968. g. Vadakstes c.p. Kalniņu māju tirums. Cirvis pieder pie t.s. Klaipēdas tipa un, spriežot pēc analogiskiem atradumiem Lietuvā un bij. Austrumprūsijā, datējams ar 1300.-1100. g.p.m.ē.

J. Asaris, I. Ozere, V. Petrenko

IZRAKUMI GROBIŅĀ

Latvijas PSR ZA Vēstures institūta un PSRS ZA Arheoloģijas institūta Ļeņingradas nodaļas kopējā ekspedīcija I. Ozeres un V. Petrenko vadībā no 1984. g. 10. līdz 30. septembrim, kā arī Latvijas PSR Kultūras ministrijas Muzeju un kultūras pieminekļu zinātniskās pētniecības padomes ekspedīcija J. Asara vadībā no 1985. g. 8. līdz 21. septembrim izdarīja izrakumus Priediena senkapos, kas ietilpst Grobiņas arheoloģisko pieminekļu kompleksā.

Minētie pieminekļi (vairāki līdzenie un uzkalniņu senkapi, pilskalns, apmetne) kļuvuši plaši pazīstami, pateicoties zviedru arheologa B. Nermana darbiem, kuros formulēts uzskats, ka šie objekti attiecināmi uz pārceļotājiem no Skandināvijas (Viduszviedrijas un Gotlandes), kas šeit 7.-9. gs. nodibinājuši savu koloniju. Padomju arheologu (P. Stepinš, J. Daiga) Grobiņas pilsētas teritorijā izdarīto izrakumu rezultāti, kuri varētu ienest zināmas korekcijas B. Nermana uzskatos, līdz šim nav publicēti.

1984. gadā plašā Priediena (Priedulājs, Pastorāts) uzkalniņu kapulauka ziemeļu nomalē ap 280 m² platībā izpētīts 1. uzkalniņš (Ø 11-12 m, augstums - 1,00-1,25 m) un daļēji vēl divi (2., 3.) stipri postīti uzkalniņi, kas atrodas uz dienvidaustrumiem un ziemeļiem no pirmā. Izrakumi plašā laukumā ļāva noteikt objektu relatīvo hronoloģiju (2. un 3. uzkalniņš izveidoti vēlāk nekā 1. uzkalniņš), kā arī konstatēt vairākas iepriekš nezināmas īpatnības uz-

kalniņa uzbūvē. Tika atsegti četri taisnstūrveida un pakavveida 0,2-0,6 m dziļi un 2,0-2,5 m plati grāviši, kas norobežoja rombveida laukumu (malu garums - 8-9 m), virs kura bija uzbērts uzkalniņš. Apbedīšanas laukumā līdz ar senās augsnes virskārtas paliekām atklātas arī vairākas ugunsķuru vietas un ogles - iespējamo pirmsbēru vai bērū ugunsritu paliekas. Netālu no rombveida laukuma centra atsegta pār-ogļojusies staba apakšdaļa (ϕ 0,2 m), bet tam blakus divas ar gaiši pelēku smilti un sīkām ogļītēm pildītas 0,30-0,35 m pamatzemē iedziļinātas ovālas bedres, kuru garums - 0,85-1,25 m, platums - 0,55-0,75 m. Kalcinētie kauli koncentrējās bedrēs un to tuvumā. Tie, iespējams, ir divu ārpus kapu bedres dedzinātu mirušo apbedījumi. Vienā no tiem atrasti lielas saliekamās, vienpusīgās kaula ķemmes ornamentēta ietvara fragmenti, dažī dz. priekšmeti un bezripas keramikas lauskas. Uz dienvidaustrumiem no apbedījuma konstatēts liels bezripas keramikas bikonisks pods ar bedrīšu ornamentu gar trauka augšmalu. Visi minētie objekti atradās rombveida apbedīšanas laukuma centrā, gar tā garāko diagonāli. Grāvišu pildījumā atsevišķās vietās konstatēta ogļiņu koncentrācija un bezripas keramikas trauku fragmenti - pēc apbedīšanas notikušo rituālu pēdas. Pēc izrakumiem uzkalniņš tika atjaunots, ievērojot iepriekšējās rekonstrukcijas datus.

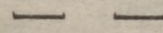
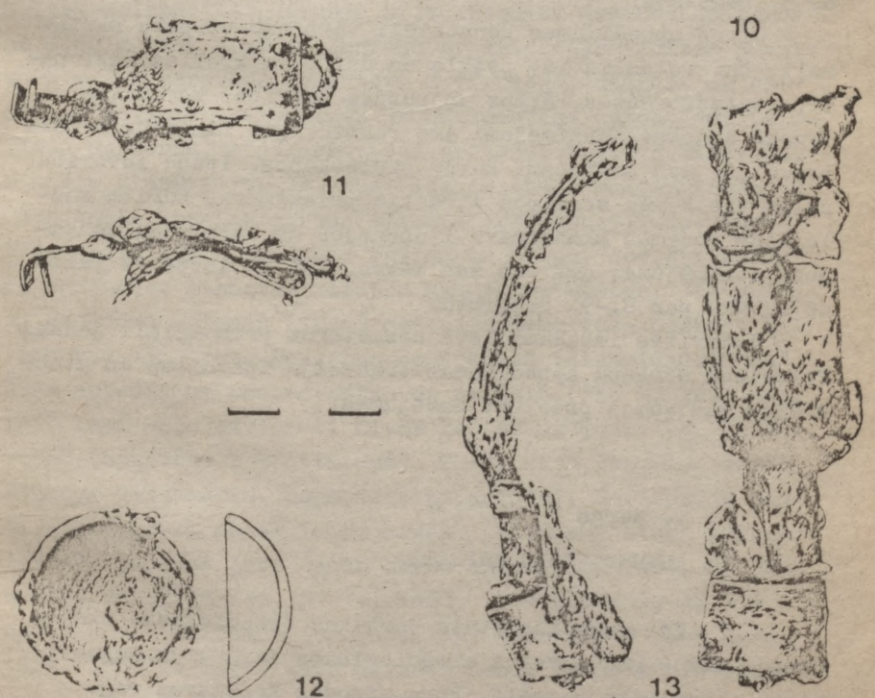
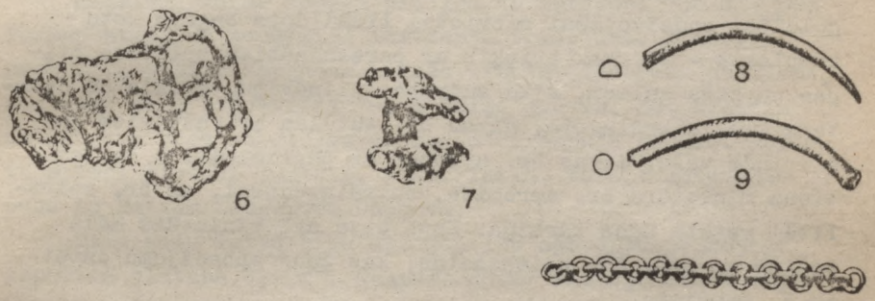
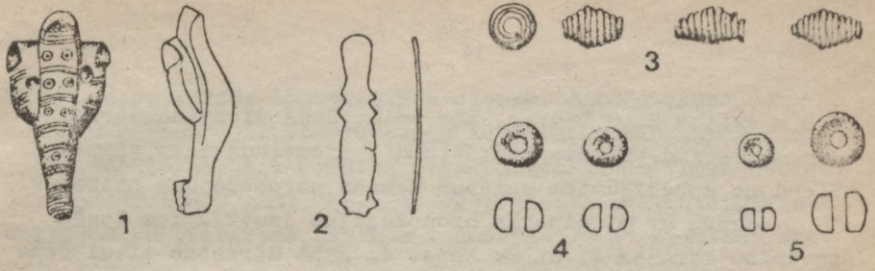
1985. gadā senkapu centrālajā daļā izpētīti divi ceļa izbūves rezultātā daļēji postīti uzkalniņi. Pirmā uzkalniņa ϕ 6-7 m, augstums - 0,7 m (izpētīti 42 m²). Uzkalniņa uzbērūmā 0,3 m dziļumā atsedzās 0,1 m biezs tumšāks slānis, kas saturēja ap 70 gludās bezripas keramikas lausku no vismaz pieciem traukiem. Uzkalniņa centrā konstatēta 0,6x0,9 m liela, līdz 0,25 m pamatzemē iedziļināta ovāla bedre, kurā ne kauli, ne senlietas netika atrastas. Iespējams, ka bedrei ir simboliska apbedījuma nozīme. Uzkalniņa dienvidrietumu daļā atsegts uz pamatzemes likta dzīvnieka apbedījums, kura saistība ar uzkalniņa uzbēršanas laiku ir visai

problemātiska.

Otrā uzkalniņa ϕ 7-8 m, augstums - 0,45 m (izpētīti 56 m²). Arī šajā uzkalniņā 0,3 m dziļumā atsedzās 0,1 m dziļš tumšāks, pelnainas zemes slānis, kas saturēja ap 40 gludās bezripas keramikas lausku no vismaz trijiem traukiem. Uzkalniņa centrā iezīmējās ovāla kapa bedre (0,75x0,40 m), kas līdz 0,2 m iedziļināta pamatzemē. Tās pildījumā atradās kalcinētie ārpus kapa bedres dedzināta mirušā kauli un senlietas. Dedzināto cilvēka kaulu starpā konstatēti arī putna kauli. Spriežot pēc uguni deformētā kapa inventāra - dz. naža vai vienasmens zobena fragmenta (6. att.: 13), trim apaļām dz. vairoga kniedēm (6. att.: 12), divām br. jostassprādzēm (6. att.: 6, 11), dz. kniedes (6. att.: 7) un nenosakāmu dz. priekšmetu fragmentiem -, šeit apglabāts vīrietis. Taču kapa bedrē sastopamas arī vairākas sievietei raksturīgas lietas - ornamentēta br. vēžveida saktiņa (6. att.: 1), br. apkalums (6. att.: 2), br. un stikla krelles (6. att.: 3, 4, 5), aproču (6. att.: 8, 9) un važiņu (6. att.: 10) fragmenti. Šīs senlietas acīmredzot uzlūkojamas par ziedojumu, tomēr pieļaujama arī dubultapbedījuma iespēja. Apbedījums datējams ar 7. gs. beigām - 8. gs. sākumu.

Izpētīta arī 90 m² liela platība ceļa otrajā pusē, vietā, kur paredzēta BSB "Vārpa" Liepājas jātnieku sporta bāzes viesnīcas celtniecība. Drošas liecības par apbedījumiem neizdevās iegūt, tomēr atsevišķas atrastās gludās bezripas keramikas trauku lauskas ļauj domāt, ka uzkalniņā atradušies arī šeit, bet nopostīti ilgstošas lauksaimnieciskās darbības rezultātā.

1984. gadā tika atsūkti izrakumi P. Stepina 1969. g. atklātajos līdzētajos kuršu senkapos. Izrakumi notika lēzons paugura nogāzē, uz ziemeļaustrumiem no skandināvu uzkalniņu kapulauka. No \approx 120 m² lielā platībā atsegtajiem astoņiem skeletkapiem tikai divi izrādījās netraucēti. Četros gadījumos konstatētas taisnstūrveida formas 0,4-



6. attēls.

0,8 m dziļas kapu bedres, kas orientētas dienvidaustrumu - ziemeļrietumu vai dienvidrietumu - ziemeļaustrumu virzienā. Vienā no apbedījumiem uzietas akmens norobežojuma paliekas.

Sakarā ar pieminekļa hronoloģijas jautājumiem īpašu ievēribu izraisa 4. un 8. kaps. 4. kapā atrastas tikai četras bērza tāsšs cibā ieliktas romiešu vara monētas. 8. kapā guldītai padzīvojušai sievietei līdzī dots bagāts rotu komplekts - br. kaklarīņš ar pāresnīnātiem aptītiem cilpas un kāša galiem, sīku sudraba cilindriņu, stikla un dzintara krellu kaklarota, divas br. tutulas ar važturiem un divrindu važu, divas br. aproces ar paplašinātiem galiem, viena miniatūra br. aprocīte, spirālgredzeni, ar br. spirālītēm rotāta ādas kārbīņa. Kapā bija arī miniatūrs māla podiņš un trīs dz. spieķadatas, kas ļauj apbedījumu datēt ar 5. gadsimtu.

Citos apbedījumos konstatēti vērpjamo vārpstu skrīmeļi, br. rotaslietas, stikla un dzintara krelles, dz. naži, jostassprādzes, šķēps un rupjas bezripas keramikas trauku lauskas. Atzīmējami arī raksturīgie miniatūrie māla trauciņi, kas sastopami kuršu skeletkapos. Īpašu ievēribu pelna tie kuršu senkapos atrastie priekšmeti, kuriem analogijas rodamas skandināvu līdzētajos un uzkalniņu senkapos. Atzīmējamās arī tās senlietas, kas attiecas uz laiku ne agrāku par 8.-9. gadsimtu.

Izdarītie izrakumi ļāva noskaidrot principiāli jaunas Priediena senkapu apbedīšanas tradīciju īpatnības un atsevišķos gadījumos precizēt datējumus.

T. Berga

AUGUSTIŅIŠĶU KAPSETA

Vēstures institūta Tartakas arheoloģiskā ekspedīcija divus gadus veica arheoloģiskos izrakumus Augustiņišķu viduslaiku kapsētā, kura atrodas Krāslavas raj.

Ūrišu c.p. līdzās Augustiņišķu ciemam. Pirmās ziņas par kapsētu registrējis J. Graudonis 1971. g. apzināšanas ekspedīcijas laikā, bet precīza objekta atrašanās vieta nebija zināma. 1984. gadā Tartakas ekspedīcija pēc intensīviem meklējumiem (izraktas deviņas tranšejas 90 m² platībā) atrada kapsētu.

Kapsēta, kuras kopējā platība ir aptuveni 750 m², pēc formas atgādina nepareizi izstieptu trīsstūri. Dienvidu pusē to ierobežo Daugavas krasta krauja, austrumu un ziemeļaustrumu pusi izpostījis 3-4 m dziļš grāvis, bet ziemeļu un rietumu puse robežojas ar kalnu "Krasnaja gorka". Kapsēta stipri cietusi 1931. g. plūdu laikā, toreiz aptuveni puse no kapiem iebrukusi Daugavā.

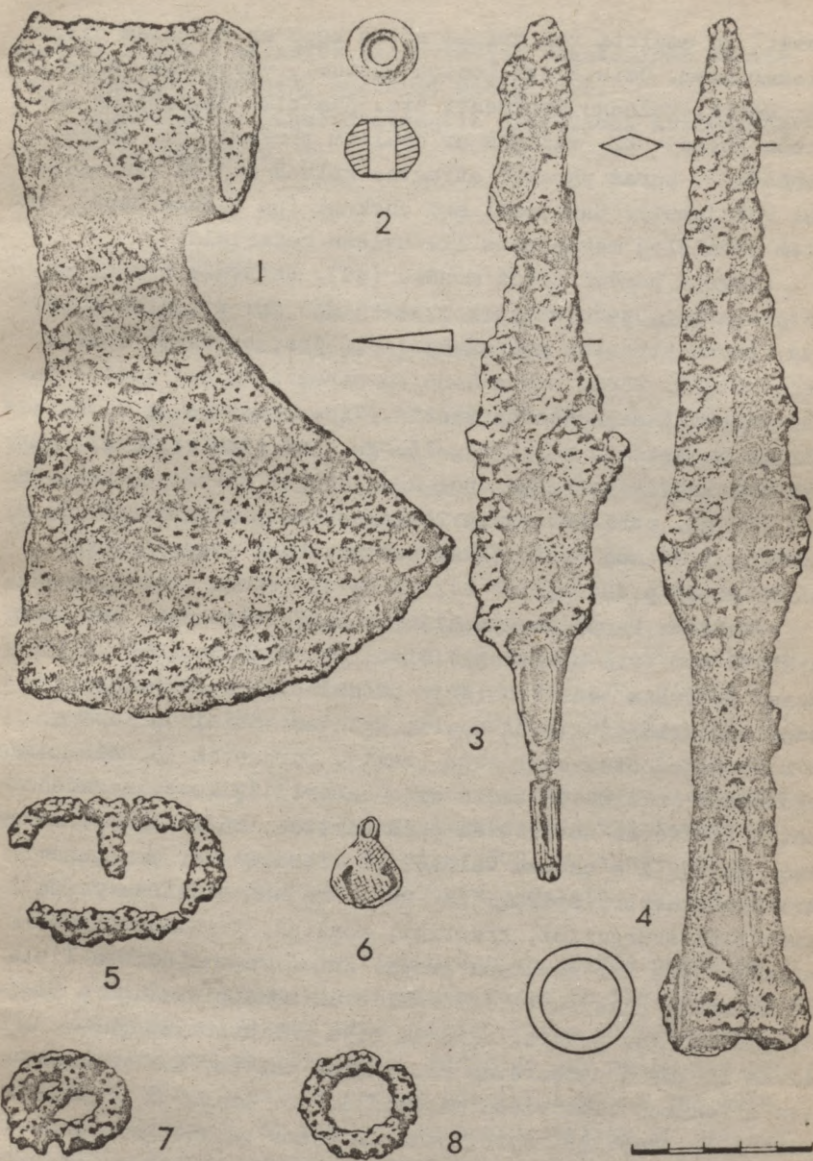
Divu gadu laikā tika atsegti 136 apbedījumi, kopējā izpētītā platība 611 m². Neapdraudētā ziemeļrietumu daļa palika neizpētīta. Mirušie bija apbedīti dažādos dziļumos - no 0,40 m līdz 1,00 m. Saskaņā ar kristīgās ticības prasību mirušie pārsvarā orientēti R virzienā, dažkārt ar nelielām novirzēm, visbiežāk uz DR. Septiņi apbedījumi (sieviešu un bērnu) bija orientēti pretējā, t.i., A virzienā. Mirušie glabāti zārkos, kas, liekas, bija sastiprināti ar koka tapām, naglas atrada tikai divos apbedījumos. Kapu bedru pildījumos ir daudz oglišu un pelnu, sevišķi bērnu apbedījumos. Atsegtas rituālu ugunsкура vietas, tās vairumā gadījumu atrodas līdzās apbedījumiem, taču dažkārt arī virs vai zem tiem. Kapsētas centrālajā (dienvidaustrumu) daļā apbedījumi koncentrējas ap nelielu (5x6 m) laukumu. Šeit kapi bija izvietoti divās kārtās un ļoti tuvu cits citam (aptuveni 1 m attālumā). Tieši šajā kapsētas daļā atradās vissenākie, bagātākie apbedījumi. Perifērijā kapi bija izvietoti neregulārās rindās (attālums starp kapiem - 1-3 m). Kapsētā ļoti daudz bērnu apbedījumu (60). No pieaugušo apbedījumiem 38 - vīriešu, 33 - sieviešu un 5 - nenosakāmi. Vairumā pieaugušo kapu konstatēts kapa inventārs. Gandrīz katrā kapā atrasti naži. Parasti tie piekārti

pie jostas, bet vienā gadījumā nazis bija ielikts mirušajam rokā (26. kaps), pēc analogijas ar lietuviešu materiālu, tas varētu norādīt uz asinsatriebības paražu. Viriešu apbedījumos visbiežāk sastopami naži, cirvji, jostassprādzes un riņķi, šķiltavas, krami, ādas maciņu ar br. apkalumiem paliekas. Retāk sastopami šķēpu uzgaļi.

Viens no interesantākajiem viriešu apbedījumiem bija 37. kaps. Kapa inventārā bija cirvis (7. att.: 1), kas gulēja pie labās pēdas, zem cirvja ar smaili uz leju - šķēpa uzgalis (7. att.: 4). Pie kreisās kājas atradās br. bumbiervēda zvārgulis ar krustveida šķēlumu (7. att.: 6), kreisajā pusē pie gurniem - liels dz. nazis (7. att.: 3). Vidukļa rajonā novietotas dz. jostassprādzes (7. att.: 5, 7) un riņķa fragmenti (7. att.: 8). Kreisajā pusē zem bļodas kaula atrasts sātā šifera vērptomās vārpstas skrīmelis (7. att.: 2), kas, pēc A. Zariņas domām, varēja tikt izmantots maciņa pušķiņa rotāšanai.

Bagāts sieviešu apbedījums bija 86. kaps, tā inventārā: kauri gliemežnīcu kaklarota, krūšurota no 27 dažādiem br. piekariņiem-zvārgulišiem, rombveida un apaļiem piekariņiem, monētām. Piekariņu vidū bija Senās Krievzemes br. medaljons, uz tā attēlots jātnieks uz zirga, kurš ar šķēpu nokauj pūķi. Uzietas divas platas ornamentētas br. lentveida aproces ar sašaurinātiem atrotītiem galiem, br. gredzeni, nazis. Pie kājām - piekariņš-lāča nags br. apkalumā.

Sieviešu apbedījumos bieži sastopamas saktas, galvenokārt pakavsaktas ar atrotītiem galiem un tordētu loku, kā arī ar noplacinātiem četrstūru galiem. Izplatītas bija kauri gliemežnīcu kaklarotas, kurās gliemežnīcu skaits dažkārt sasniedza 150. Iegūti arī gredzeni, dažādi piekariņi - trapecveida, rombveida, dzīvnieku zobu piekariņi, bebra kaula piekariņi, zvārguļi. Atrasti daudzi piekariņi-krustiņi: deviņos kapos - 62 piekariņi. Pārsvarā tie ir krustiņi ar taisniem galiem un reljefu pinuma ornamentu, kā arī krustiņi ar trijlapu galiem, rombveida krustiņi u.c. Tie tika



7. attels.

nēsāti kā amuleti vai arī kā rotas kopā ar dažādiem citiem piekariņiem. Uzietī arī lociņu važturi, vērppjamās vērppstas skriemeļi, vainagu fragmenti utt. Jāatzīmē savdabīgās sievietu rotas - br. važiņas ar apaļiem piekariņiem, dažreiz monētām -, kuras parasti atrastas galvas rajonā (galvassegas rotājums?). Sastopami arī auskari (pa vienam kapā), kuriem paralēles meklējamas lietuviešu materiālā.

Iegūts samērā daudz monētu (49). Pārsvarā tie ir monētpiekariņi, taču bieži konstatējamas arī rituālās monētas, kuras atrastas galvenokārt pie jostasvietas (kabatā vai maciņā). Bērnu kapos monētas parasti ir sagrieztas daļās un atrodamas dažādās vietās. Visas monētas ir Livonijas šiliņi un ārtīgi, kalti 14.-15. gs., no tiem visbiežāk sastopami Tallinas 14. gs. beigu - 15. gs. sākuma ārtīgi, kā arī 15. gs. otrā ceturksņa Tallinas šiliņi. Samērā bieži sastopami franču skaitīšanas žetoni, kuri tika izmantoti pārsvarā kā piekariņi.

Vairums kapsētas apbedījumu bija skeletkapi, bet tika atklāti arī trīs ugunskapi. Divos apbedījumos (88. un 136. kaps) nelielās bedrītēs ($\varnothing \approx 50$ cm) bija sabērti ārpus kapa sadedzināta mirušā kauli, oglītes, pelni un kopā ar mirušo dedzinātās senlietas (naži). Turpretim 45. sievietes ugunskapa kalcinētie kauli bija sabērti šķirstā, nesadedzinātās senlietas novietotas tādā kārtībā, kādā tikušas nēsātas: galvgali - auduma vainadziņš, izrotāts ar dzeltenām krellītēm un br. spirālītēm, kakla rajonā - dažāda veida piekariņi-zvārguliši, krustiņi, monētas, krelles. Līdzās atradās sešu br. gredzenu grupa. Krūšu rajonā uzietā liela ornamentēta pakavsakta, zvārgulis un monētpiekariņš - Flandrijas 14. gs. grasis. Šķirstā bija ielikts ziedoņums - divas lielas ornamentētas br. skārda saktas, kurām paralēles atrodamas lietuviešu materiālā, br. adata un organiska materiāla krustiņš. Apbedījums datējams ar 15. gs. vidu.

Jāatzīmē, ka ugunskapi bija izplatīti Lietuvā vēl 14.-15. gs. sākumā. Par ciešiem sakariem ar Lietuvu liecina

daudzas kapsētā atrastās lietuviešiem raksturīgās senlietas - saktas, aproces, auskari, maciņi u.c.

Augustiņišķu kapsētā atsegtie apbedījumi attiecināmi uz 14.-15. gadsimtu.

V. Bebre

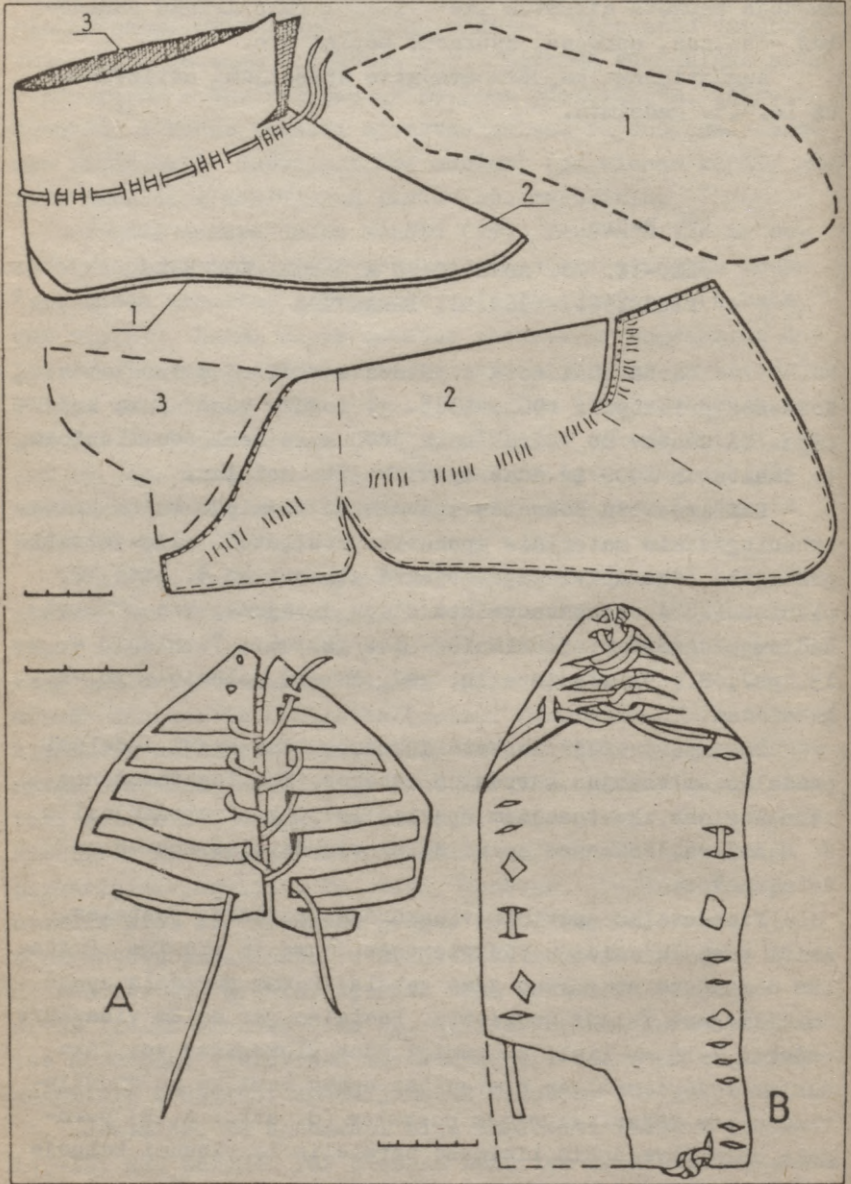
11.-14. GS. ĀDAS APAVU ATRADUMI KOKNESĒS
PILS 1961.-1963. G. IZRAKUMOS

Darbā analizēta A. Stubava vadītajos izrakumos Kokneses priekšpili 1961.-1963. g. iegūtā ādas apavu kolekcija. Tā sastāv no vairāk nekā 3000 ādas senlietu vienībām, to skaitā \approx 1000 ir ādas apavi vai to detaļas.

Lai izsekotu Kokneses apavu tipu izmaiņām laika gaitā, arheoloģiskais materiāls apskatīts atbilstoši slāņu stratigrāfijai. Ādas apavi šajā objektā atrasti no 5. līdz 12. slānim. Pēc A. Stubava veiktā slāņu datējuma, tie atbilst šādiem gadsimtiem: 5. slānis - 14. gs., 6., 7. slānis - 13. gs., 8., 9. slānis - 12. gs., 10.-12. slānis - 10.-11. gadsimtam.

Pēc apavu ārējā izskata Kokneses ādas apavi iedalāmi pastalās, mīkstajās karpēs un zābakos. Pēc izgatavošanas tehnoloģijas, ko senajiem apaviem 1973. g. izstrādājusi J. Ojatejeva, Kokneses apavi dalās viendetaļas apavos un detaļapavos.

Viendetaļas apavi ir vienkāršās un ažūrās pastalas. Abiem pastalu veidiem piegrieztnes forma ir līdzīga. Pastalas darinātas no garena ādas gabala, kuram purngals apaļš un aizmugure taisni nogriezta. Pastalām gar malām visapkārt izdurti 7-15 mm lieli caurumiņi ādas sloksnītes vai lūku auklas ievēršanai. Ar šīm saitēm apavu savilka un piestiprināja pie kājas. Ažūrajām pastalām (8. att.: A, B) purngala daļā izveidotie lielākie paralēlie iegriezumi kalpoja



8. attéls.

ne vien apava purngala savilkšanai, bet bija arī rotājošs elements. Daļa no vienkāršajām pastalām darinātas no novalkāto kurpju virsām. No šāda otrreiz izmantotā materiāla gatavotajām pastalām piegrieztnes forma nav tik izteikta kā no jaunas ādas darinātajām. Lai iegūtu pastalai vajadzīgo iegareno formu, veco apavu virsas ir nedaudz apgrieztas un gar malām izdurti savilkšanai nepieciešamie caurumiņi. Arī Rīgā dažviet konstatēts, ka 13.-14. gs., gatavojot līdzīgas vienkāršās pastalas, otrreiz izmantotas veco apavu virsas.

Abu veidu pastalas Koknesē sastopamas no 5. līdz 11. slānim un to konstrukcijā nav vērojamas izmaiņas. Pēc ārējā izskata un piegriezuma līdzīgas pastalas zināmas arī senkrievu pilsētās 11.-14. gadsimtā.

Kokneses detaļapavi - kurpes un zābaki - ir izgatavoti ar divu veidu zolēm. Zolu forma savukārt nosaka atšķirīgu virsas izveidojumu.

Pirmkārt, ir zoles ar apaļu purngalu un stipri pagarinātu, smailu papēža daļu (8. att.: 1). Apaviem ar šādu zoli atbilst virsas, kurām aizmugurē lejas daļā ir izveidots atbilstošs trīstūrveida iegriezums. Tajā iešūts uzlocītais papēža daļas pagarinājums. Šī tipa korpēm virsas sastāv no vienas lielākas aplaides (8. att.: 2), kas aptver pirkstgalus, potītes un papēdi, un no vienas vai vairākām aplaidi papildinošām detaļām (8. att.: 3). Šīm korpēm ir vaļēja priekšējā iegrieze, tās piestiprinātas pie kājas ar potīti aptverošu saitīti, kas izvērtā caur 5-8 mm garu acu rindu. Acis kurpes sānos grupējas blakus pa 3-4 pāriem. Vienam acu pārim saitīte izvilka pa augšu, bet nākamajam - pa apakšu. Tā varēja būt sasieta gan kurpes priekšpusē, gan arī aizmugurē. Šāda apava rekonstrukcija parādīta 8. attēlā.

Izrakumos Koknesē veseli zābaki nav atrasti, iegūtas tikai virsu sastāvdaļas - kapes un galvas. Kapes sagataves forma ir četrstūr- vai trapecveida ar aizmugurē lejas daļā izveidotu trīstūrveida izgriezumu, kas kalpojis (tāpat

kā šī tipa korpēm) zoles smailās, pagarinātās papēža daļas iešūšanai. Apavi ar šādas formas zoli Koknesē parādās 12. slānī (10./11. gs.) un turpinās līdz 9. slānim (12. gs. pirmā puse). Spriežot pēc līdzīgiem atradumiem senkrievu, poļu un skandināvu arheoloģiskajos pieminekļos, apavi ar zoles aizmugures pagarinājumu ir bijuši izplatīti līdz pat 13. gadsimtam.

Otra detaļapavu grupa ir ar zolēm, kurām abi gali noapaļoti. Šīm korpēm un zābakiem virsas piegrieztnes pēc ārējā izskata līdzīgas iepriekšējās grupas apaviem. Atšķirība parādās tikai virsas apakšmalas izveidojumā, tas ir taisns un papēža pievienojuma vietā neparādās trīstūrveida izgriezums. Otrās grupas kurpes ir zemākas, tām samazinās saites ievēršanai izgriezto acu skaits. Koknesē apavi ar galos noapaļotu zoli parādās 9. slānī (12. gs. pirmā puse). Šai laikā pamazām sāk izzust pirmās grupas izstrādājumi.

Viens no izplatītākajiem un laika gaitā konstruktīvi nemainīgākajiem apaviem Koknesē bijušas pastalas. 11. gs. tās kopējā apavu skaitā sastāda 54%, 12. gs. - 64%, 13. gs. - 50% un 14. gs. - ap 50%. Vienlaikus ar pastalām jau 11. gs. sastopamas arī kurpes un zābaki, kuriem zoles bijušas ar smailu, pagarinātu papēdi. Šī tipa apavi gatavoti līdz 12. gs. vidum. Koknesē 11. gs. tie sastāda 46%, bet 12. gs. vairs tikai 10%.

12. gs. vidū parādās jauns apavu tips, kuriem zolu papēžu un purngalu daļas ir noapaļotas. 12. gs. Koknesē šādi apavi sastāda 26% no kopējā apavu skaita, 13. gs. - 50% un 14. gs. - ap 50%.

Bez Kokneses Latvijas teritorijā skaitliski lielākas viduslaiku ādas apavu kolekcijas iegūtas Rīgā (12.-14. gs.) un Cēsu mūra pilī (15.-16. gs.).

Kokneses ādas izstrādājumi pagaidām ir paši senākie masveida šādas kategorijas arheoloģiskie atradumi mūsu republikā. Tāpēc tie sniedz zināmu priekšstatu par Latvijas iedzīvotāju senāko apavu izskatu un izgatavošanas veidu.

A. Gaune

IZRAKUMI RĪGĀ, PELDU UN SARKANĀS GVARDES IELĀ

Izrakumi Rīgā 1984. g. notika no 11. jūnija līdz 1. augustam Peldu ielā 23 (1. grupas 128. gruntsgabals) un Sarkanās Gvardes ielā 11/13 (3. grupas 96./97. gruntsgabals), kā arī 1985. g. no 10. jūnija līdz 1. septembrim Sarkanās Gvardes ielā 11/13.

Izrakumus Peldu ielā 23 veica 18.-19. gs. pābūvētās viduslaiku ēkas pagraba četros šurfos, kopā izpētot 30 m² lielu platību. Zem pagraba grīdas saglabājies līdz 2 m biezs organiskās vielas saturošs kultūrslānis. Pētījumos iegūtas 15 senlietas, 41 keramikas lauska, kā arī dažādi būvmateriālu paraugi. Esošajos pagraba sienu pamatos un šurfos izsekots senākās (15.-16. gs. celtās) ēkas plānojums. Senā celtnē bijusi 10x15 m liela un zemes gabalā novietota ar sānu sienu gar Peldu ielas būvlaidu līniju. Pagalmā esošā piebūve, spriežot pēc pamatu dziļuma un izmantotā būvmateriāla, celta ne agrāk par 17.-18. gadsimtu. Zem tās pamatiem senāki mūri netika konstatēti. Viduslaiku ēkai vienā galā atradusies caurbrauktuve uz pagalmu, zem kuras pagrabs nav bijis. Pārbūvētās caurbrauktuves vārtu apmalēs ielas un pagalma pusē zem vēlākā apmetuma saglabājušies atsevišķi glazēti profilķieģeļi. Vairāki līdzīgi ar zaļu un melnu glazūru klāti profilķieģeļi atrasti arī būvgružu slānī zem pagraba grīdas. Liekas, ka ar šādiem profilķieģeļiem bijušas rotātas ne vien caurbrauktuves vārtu apmales, bet arī ēkas ielas un pagalma fasādes.

Perpendikulāri ielai pagraba telpu pa vidu šķērso nepilnu metru bieza, no liela izmēra sarkaniem ķieģeļiem mūrēta kapitālā siena. Liekas, viduslaiku ēkā šī siena pacēlusies vairāku stāvu augstumā. Caurbrauktuvei pretējā ēkas daļā, pagalma pusē, pagraba stūrī atklāta 2,0x1,5 m liela siltā gaisa apkures krāsns pamatne. Tās kurtuves klons atrodies pagraba grīdas līmenī.

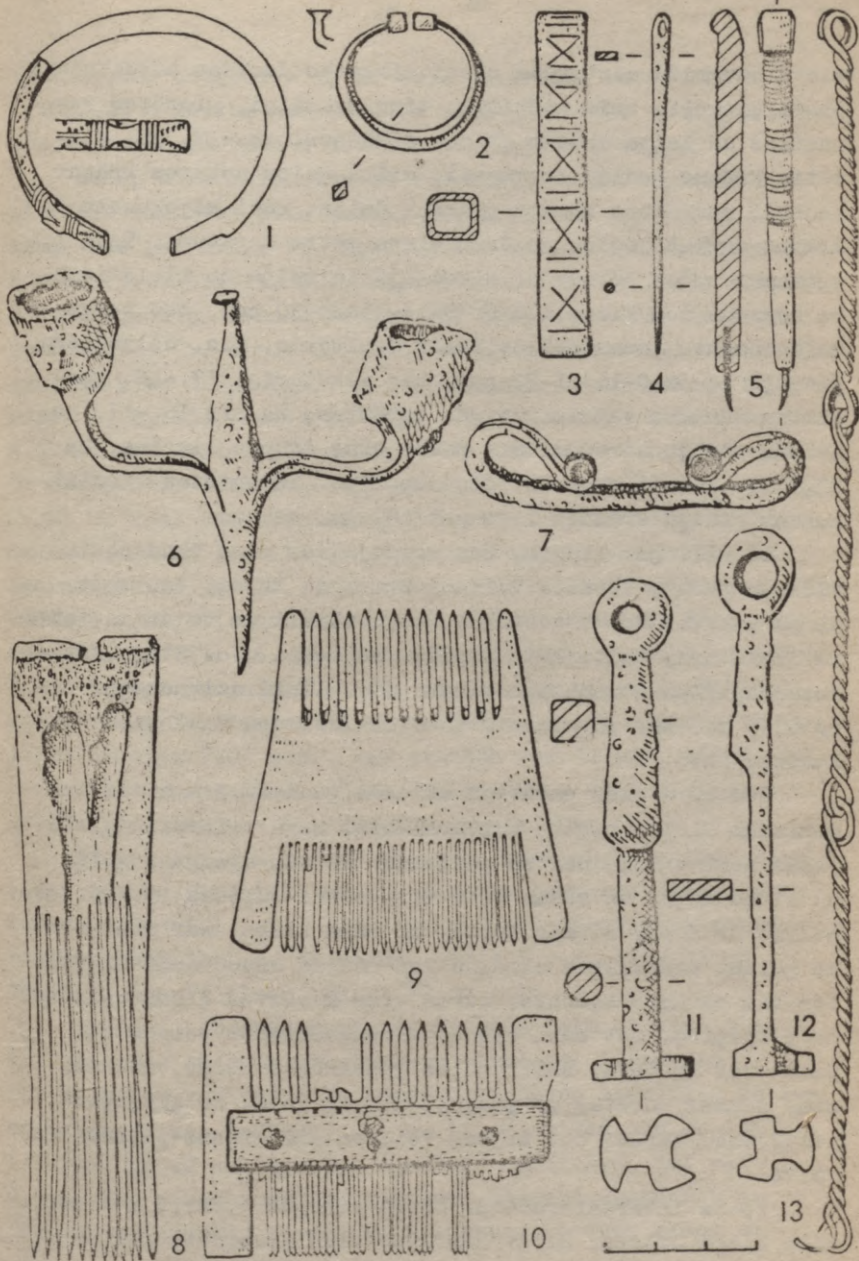
Šūrfos vairākos horizontos cita virs citas atrastas labi saglabājušās senāku koka celtnu paliekas. Pētījumos atsegtā nelielā platība neļāva pilnībā izsekot šo ēku plānojumam. Spriežot pēc baļķu virsmās izcirstajām gropēm, vismaz divas no tām bijušas būvētas pildrežģu konstrukcijā un, liekas, gruntsgabalā atradušās ar gala fasādi pret Peldu ielu.

Kultūrslāņa apakšējā horizontā uzietais latgaļiem raksturīgās br. aprocēs fragments ar zvārgalvu galiem (9. att.: 1) ļauj apdzīvotības sākumu šajā vietā, tāpat kā blakus esošajā 1974.-1976. g. pētītajā laukumā, kur arī tika iegūtas līdzīgas vietējiem iedzīvotājiem raksturīgas rotas, attiecināt uz 12. gadsimtu.

Otrā izrakumu objektā - Sarkanās Gvardes ielā - pētījumi izdarīti četros šūrfos (kopējā platība 110 m²). Tehnisku grūtību dēļ līdz pamatzemei (5 m dziļumā) bija iespējams atsegt tikai vienu 15 m² lielu šu fu. Izrakumos atrasta 471 senlieta, 475 keramikas lauskas, 224 krāsns podiņu fragmenti, kā arī pēti koku, būvmateriālu u.c. paraugi. Darba gaitā tika konstatēts, ka nelielā kvartāla divos gruntsgabalos, kas no 18. gs. bijuši apbūvēti tikai ar saimniecības ēkām, saglabājies pārrakumos netraucēts kultūrslānis visā savā biezumā. Tūlīt zem pagalma bruga šeit atradās 18. gs. sākumā Ziemeļu kara laikā sagrautās 15.-17. gs. mūra dzīvojamās ēkas puspagraba stāvs. No tā atsegtas divas sienas ar loga un durvju ailu paliekām un 3,0x3,5 m liela piebūve ar 1,00x1,65 m lielu siltā gaisa apkures, t.s. hipokausta, krāsni stūrī.

Dzīvojamā ēka aizņēmusi gandrīz visu nelielo gruntsgabalu un atradusies pie šaurās M. Peitavas ielas. Pret kvartāla galveno (tag. Sarkanās Gvardes) ielu bijusi vērsta mājas aizmugure ar nelielo piebūvi, kurā vedusi atsevišķa ieeja no pagalma.

Ēkas pamati bijuši būvēti no gliemeždolomitakmeņiem, sienas virszemes daļa - no sarkaniem ķieģeļiem. Celtnes



9. attēls.

vietā būvgružu aizbērums slāni atrastas dažādas būvdetaļas: profilķieģeļi, trīs atšķirīgu tipu dakstiņi, glazētas keramikas un kalta akmens grīdas plāksnes, 16.-17. gs. glazētie krāsns podiņu fragmenti, siltā gaisa apkures krāsni sedzošo caurumoto akmens plākšņu daļas. Pati hipokausta krāsns saglabājusies apmēram viena metra augstumā. Tajā izšķiramās sešas pārbūves. Sākotnēji tā celta no liela izmēra sarkanajiem ķieģeļiem (8-9x14-15x29-30 cm), bet beidzamajā remontā izmantoti nelielie dzeltenie, t.s. holandiešu, ķieģeļi (4-5x10-11x21-22 cm), kas raksturīgi 17.-18. gadsimtam. Krāsns vairākkārtīgās pārbūves, kā arī 16.-17. gs. krāsns podiņu atradumi šīs pašas ēkas drupās liecina, ka Rīgā hipokausta krāsni telpu apsildei izmantotas vienlaikus ar podiņu krāsni līdz pat 18. gs. sākumam.

16.-17. gs. slāņos, kas veidojušies mūra ēkas pastāvēšanas laikā, atrasti vairāki br. mucu krāni, dz. naži, zirgu pakavi, dz. būvdetaļas, logu stikli un to svina ietvaru fragmenti, balta māla pīpišu fragmenti u.c. Starp interesantākajiem atradumiem minami divi lieli dzirnakmeņi (Ø 0,93 m), kas pagatavoti no Dienvidēiropā sastopamā vulkāniskā tufa.

Zem mūra ēkas pamatiem atradās gandrīz 3 m biezs organiskām vielām bagāts kultūrslānis, kurā teicami saglabājušās senāku koka celtnu paliekas. No tām atsegtas grīdu un sienu daļas un sešas cita virs citas guļošas 13.-14. gs. celtas krāsni. Pirmās celtas no māla kleķa, kurtuves klona guldēt atsevišķus akmeņus vai dzelzs kausēšanas sārņus. Pēc tam parādās krāsni, kurās viss kurtuves klons veidots no ķieģeļiem, bet sānu sienas un pārsedzošās velves vēl palikušas no māla. Beidzamajās gan krāsni klons, gan arī sānu sienas mūrētas no ķieģeļiem māla javā. No ķieģeļiem, iespējams, varētu būt bijusi veidota arī krāsni pārsedzošā velve.

Ipašu interesi rada 8. kārtā atsegta 0,8x1,2 m lielā māla kleķa krāsni, kuras kurtuves vidū izveidota piltuve

($\phi \approx 20$ cm, dziļums - ≈ 10 cm). Šī krāsns novietota uz 1,50x2,25 m lielas nededzināta māla pamatnes, ko apņem stūros ar tapām savienoti četri resni, aptēsti balķi.

Starp atradumiem dominē viduslaiku pilsētniekiem raksturīgie sadzīves priekšmeti, darbarīki un ieroči: dz. skalturis (9. att.: 6), šķēpa gals, cilindrisko atslēgu slēdzenes (9. att.: 11, 12), šujamادات (9. att.: 4), virpotu koka un galdīņu trauku fragmenti, bērza tāss vāceles, br. pakavsaktas (9. att.: 2), māla vērpfamo vārpstīņu skriemeļi, gan saliktās divpusīgās, gan viengabala kaula ķemmes (9. att.: 8, 9, 10), adatu kārbīņa (9. att.: 3), kaula rūceņi u.c. No retākajiem atradumiem būtu atzīmējams kaula stils ar dz. adatu vienā galā (9. att.: 5), kas piemērots rakstīšanai uz vaskotas tāfelītes. Par rotu izgatavošanu liecina akmens lejamās formītes, dzintara kreļļu pusfabrikāti un neapstrādātie gabali. Uz kaula ķemņu darināšanu norāda daudzie apzāģētie dzīvnieku kāju kauli un briežu ragi. Tomēr līdz pat 15.-16. gs. sētas iedzīvotāju galvenā nodarbošanās bijusi zvejniecība. Par to liecina visos dziļākajos kultūrslāņa horizontos atrastie priežu mizas dažādas formas tiklu pludiņi (105 eks., kas sastāda vairāk nekā 20% no kopējā atradumu skaita), tiklu lāpāmās koka adatas, laivu dēļu sastiprinājuma dz. kniedes un savilces.

Spriežot pēc atrastajiem zivju kauliem, zvejotas Baltijas stores, līdakas, asari, plauži, zandarti (zivju kaulus noteica biol. zin. kand. J. Sļoka). Atsevišķas zivis bijušas ļoti lielas, piemēram, store 2,5 m, līdakas ap 50 cm, zandarti 61 cm, asari 42 cm gari.

Pētījumu objekts Sarkanās Gvardes ielā atrodas blakus t.s. Alberta laukumam, kurā 1959.-1964. g. izrakumos (M. Vilsones vadībā) tika konstatēta plaša pirmsvācu perioda apmetne, kas pastāvējusi jau 12. gadsimtā. Tomēr 1985. g. izrakumu vietā kultūrslāņa apakšējā horizontā, pat vēl 0,5 m virs pamatzemes tika atrasti ķieģeļu fragmenti un 13. gs. raksturīga keramika. Pirmsvācu perioda slāni ne

pēc senlietām, ne pēc keramikas atradumiem nebija iespējams droši izdalīt.

A. Caune, S. Tilko

IZRAKUMI RĪGĀ, TROKŠŅU IELĀ 14

Izrakumi Rīgā, Trokšņu ielā 14 (8. grupas 140. grunts) notika no 1985. g. 10. jūnija līdz 25. augustam, izpētīts 63 m² liels laukums (kultūrslāņa biezums - 4,5 m). Pētījumos iegūtas 143 senlietas, 189 keramikas lauskas, 16 krāsns podiņu fragmenti, kā arī koku, būvmateriālu u.c. paraugi.

Atsegtā laukuma senākais kultūrslānis 18.-19. gs. divās vietās ticis iznīcināts, ierokot līdz pamatzemei guļkoku atkritumu kastes, tomēr pārējā daļā tas saglabājies netraucēts visā savā biezumā.

Senākā apdzīvotība šajā vietā attiecas uz 13. gadsimtu. Pirms apbūves pāri gruntsgabalam paralēli Trokšņu ielai izrakts drenāžas grāvis, kas aizpildīts ar koka skaidām. Vecākās liecības par celtniecību sniedz kāda pildstatņu konstrukcijā būvēta ēka, no kuras atklāts apakšējā balķu vainaga viens stūris. Statņu attālums sienā, spriežot pēc konstatētajām guļbalķa virsmā iecirstajām ligzdām, bijis aptuveni 1 m.

No nākošā celtniecības perioda saglabājusies koka ēka 5-7 balķu vainagu augstumā. Šai celtni izšķiramas trīs pārbūves. Sākotnēji tā būvēta kā vientelpa - 5,2x5,2 m liela guļbūve ar stūru savienojumu krusta pakšos. Ēka celta 4 m attālumā no Trokšņu ielas būvlaidu līnijas. Celtni ieejas pusē, kas vērsta pret ielu, atstājot sānu sienu balķu galus aiz stūru savienojumiem apmēram 90 cm garumā, veidots vaļējs palievenis. Sienas vidū atradusies 90 cm plata durvju aila. Ailas sliekšnis veidots kā horizontāls

iecirtums ceturtajā sienas balķī, izņemot no tā virspuses šķērsgriezuma ceturto daļu. Durvis vērūšās uz āru (10. att.: 1).

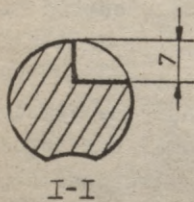
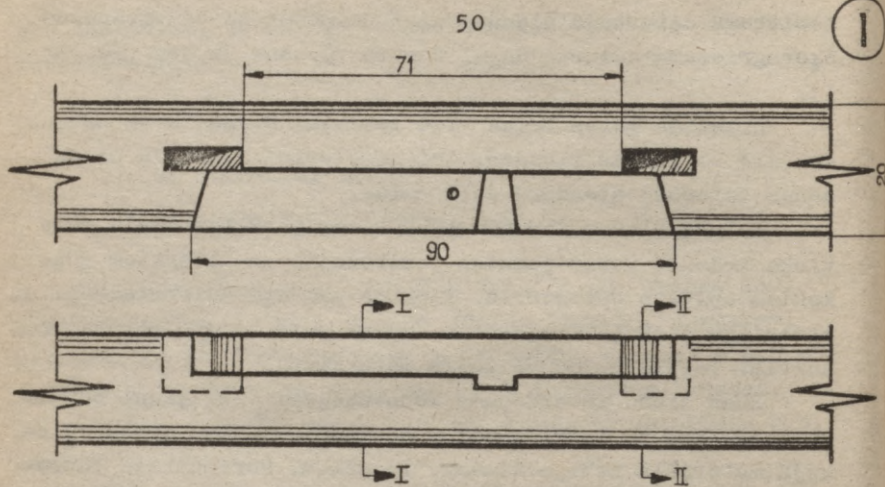
Sliekšņa galos balķa vidū izkaltas divas 10 cm dziļas un 4x14 cm lielas ligzdas, lai nostiprinātu durvju aillas sānus saturošo stenderu dēļu galus.

Istabā blakus durvīm atradusies 1,6x2,1 m liela māla kleķa krāsns, kuras pamatni ierobežojis ar aptēstiem guļkokiem aplikts četrstūris. Pamatnē guldīti dolomitakmeņi un atsevišķu ķieģeļu fragmenti. Krāsns mute bijusi vērsta pret durvīm. Telpas grīdu veidojis māla klons.

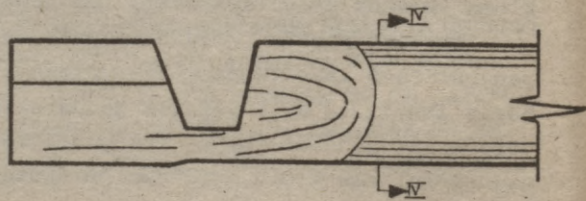
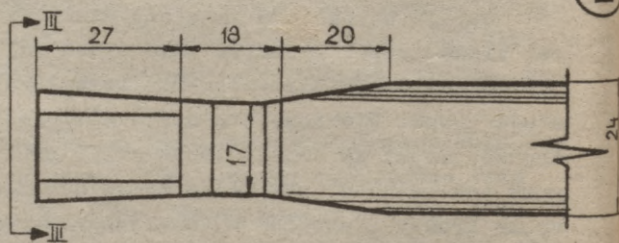
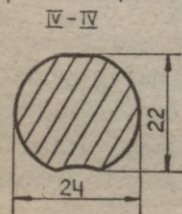
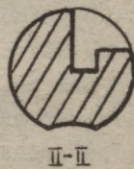
Ēkas sienu izveidojumā konstatējami daži jauni būvpaņēmi, kas no iepriekšējiem pētījumiem Rīgas arheoloģiskajā materiālā nebija zināmi. Piemēram, horizontāla caurejoša rievā, t.s. kaķējums, sienas balķiem šajā celtnē lielākoties veidots balķu apakšpusē (10. att.: 2), kaut gan dažviet, kā tas parasts viduslaiku celtnēs, iecirtums izdarīts arī balķu virspusē. Balķu starpas kaķējuma vietā blīvētas ar sūnu. Stūru savienojumu iecirtumi, t.s. bļodas, tāpat kā senāk, arī šai ēkai veidoti balķu virspusē. Ārpus celtnes izlaistie guļkoku gali nav atstāti apaļi, aptēšot tiem piedots sešstūrainis šķērsgriezums (10. att.: 2).

Otrajā būvperiodā pamatcirtnim ielas pusē pievienota vēl viena telpa. Piebūves sānu sienu guļkoku ķīļveida notēstie gali ielaisti vertikāli ierakto stabu sānos izcirstajā gropē. Pievienojuma stabs novietots pamatcirtņa pakša ārpusē. Tāpat kā senajā telpā arī piebūvē grīdai koka segums nav veidots, bet klāts zemes klons. Šai laikā virs vecās krāsns gruvešiem būvēta jauna krāsns. Tās kurtuves klonā un sānu sienu apakšdaļā izmantoti ķieģeļi.

Trešajā pārbūvē grīdas līmenis ar jaunu smilšu bērumu paaugstināts abās telpās. Starpsienā durvju ailai no stenderēs iespīlsta dēļa veidots jauns sliekšnis. Durvis tagad vērūšās uz senākās telpas iekšpusi. Vecā krāsns vairs nav atjaunots. Tās vietā apsildei priekštelpā ierīkots četrstū-



0 50 cm



10. attēls.

rains no ķieģeļiem māla javā izlikts 0,7x0,9 m liels atklāts pavards.

Pēc koka celtnes nodegšanas ilgāku laiku apbūve šai vietā nav bijusi. Par iespējamu vēlāk nojauktu koka celtni varētu liecināt apmēram 0,5 m virs senās celtnes gruvešiem kultūrslānī atrastie rindā liktie koka bluči - varbūtējie pamatu paliktņi zem sienām.

16.-17. gs. būvēta pirmā mūra ēka un sētas pagalms brugēts ar akmeņiem. Mūra celtni pagrabs nav bijis. Sienu 0,9 m platie no dolomītakmeņiem mūrētie pamati iedziļināti zemē nepilna metra dziļumā. Sienu virszemes daļa celta no lielajiem sarkanajiem ķieģeļiem. Vēlākajās pārbūvēs lietoti arī mazie, t.s. holandiešu, ķieģeļi. Apakšējam stāvam bijusi dēļu grīda. Ēkas platums atbilst vēl dabā pastāvošajām noliktavām, kas rindā cita aiz citas celtas izrakumu vietai kaimiņos gar visu Trokšņu ielu. Brugis pie ēkas pamatiem paceļas par apmēram 20 cm virs pagalma līmeņa. Apmēram 1 m attālumā gar sienas pamatiem no lielākiem akmeņiem brugī izveidota tekne. Pagalma zemes virsmas segumam izmantoti dažāda lieluma neregulāri laukakmeņi, dolomītakmeņi un ķieģeļu fragmenti, kas guldīti apmēram 10 cm biežā smiltis slānī. Brugētā zemes virsma atsedzas 1,2 m dziļumā zem tagadējā Trokšņu ielas līmeņa.

Izrakumos lielākais atradumu skaits iegūts apakšējos kultūrslāņa horizontos, kas attiecas uz 13.-14. gadsimtu. Kaut arī Trokšņu iela atrodas Daugavai pretējā pilsētas pusē, arī šeit iedzīvotāji nodarbojušies ar zvejniecību. Par to liecina priežu mizas tīklu pludiņi un koka airo gals. Spriežot pēc atrastajiem zivju kauliem, zvejotas šādas zivis: asari, līdakas, plauži, pliči, ruduļi, raudas, lielās akmeņplekstes, mencas un Baltijas stores (zivju kaulus noteica biol. zin. kand. J. Sloka).

No darbarīkiem atrasti vairāki ar koncentriskiem riņķiem rotāti dedzināta māla vērējamo vārpstīņu skrīemēļi, šifera galodas, dz. naži, dzirkles, koka mieturis. Starp

ieročiem minams neliels šķēpa gals un plākšņu bruņu fragments. Sadzīves priekšmetu vidū ir virpotu un galdiņu trauku fragmenti, divpusīgās saliktās kaula ķemmes, svina atsvars, kaula adatu kārbiņa un dz. šujamادات, šķīļamdzelzs (9. att.: 7), br. stienīšu važiņas fragments (9. att.: 13). Interesantas ir 13. gs. bērnu rotaļlietas - no priežu mizas izdrāzta laiviņa, no koka virpots vilciņš, kaula ruceņi. Atrasti daudzi ādas izstrādājumu fragmenti, starp tiem vairāki veseli apavi. Jāatzīmē, ka gan pieaugušo, gan bērnu apavu virsu plegriezums ir vienāds - tie visi ir kājas potīti aptveroši puzābaciņi. Starp atrastajiem linu un vilnas audumu fragmentiem īpaši jāpiemin importētais zīda auduma gabals.

A. Caune, J. Grūbe

BAUSKAS PILS IZRAKUMU REZULTĀTI

Vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija sadarbībā ar Bauskas novadpētniecības un mākslas muzeju turpināja izrakumus Bauskas pili 1984. g. no 6. jūnija līdz 25. augustam un 1985. g. no 1. jūlija līdz 23. augustam. Izrakumus veica pils jaunākās daļas austrumu korpusā 350 m² platībā, atsedzot 1,5-3,0 m biezu kultūrslāni. Abās pētījumu sezonās kopā iegūtas 126 senlietas, vairāk nekā 700 keramikas lausku, pāri par 600 krāsns podiņu fragmentu, vākti arī būvmateriālu paraugi.

Pētījumu vietā konstatēti divi atšķirīgi apdzīvotības periodi. Pirmais no tiem attiecas uz jau iepriekšējos pētījumos Bauskas pilskalnā atklāto l. g. t. p.m.ē. pastāvējušo nocietināto apmetni. Liecības par to saglabājušās plānajā pirmatnējās augsnes kārtā tieši virs pamatzemes. Tajā atklātas vairākas saimniecības bedres un stabu bedru rinda. Senlietas šeit netika atrastas, iegūtas tikai sīkas

rupja zvīrgzdaina māla trauku lauskas. Atsegtais pamatzemes reljefs parāda, ka pirms mūra pils celtniecības kalna dienvidu nogāze sākusies zem tagadējā pils dienvidu korpusa.

Otrais apdzīvotības periods saistās ar Bauskas mūra pils pastāvēšanas laiku. Šeit izšķirami trīs būvperiodi. Pirmais attiecas uz 15. gs., kad priekšpils pagalma austrumu pusē aizsargsienas pakājē uzcelta 11,0x4,5 m liela divtelpu celtne ar atsevišķi stāvošu 2,3x1,5 m lielu priekšnamu. No tās saglabājušies ap 40 cm plati lentveida mūra pamati. Pirmajā telpā grīdu klājis māla klons, bet otrajā tā bijusi izlikta no ķieģeļiem. Krāsns, no kuras saglabājušies 2,0x2,0 m lieli no akmeņiem mūrēti pamati, atradusies pirmās telpas stūrī pie starpsienas pagalma pusē. Otrā telpa bijusi neapkurināma. Spriežot pēc pamatu nelielā biezuma, šī celtne bijusi vienstāva. Dienvidu pusē ēkai piekļaujas neregulārs bruģis, kas veidots no sīkiem dolomītakmeņiem. Celtne pastāvējusi vēl 16. gs. 30. gados, par to liecina virs grīdas atrastā monēta - Valtera fon Pletenberga Rīgā kaltais ārtīgs.

Otrais būvperiods attiecas uz 16. gs. 70.-80. gadiem, kad notiek Bauskas jaunās pils celtniecība. Pirms lielajiem būvdarbiem senajai celtnei sienas nojauktas līdz pagalma līmenim. Liekas, ka 16. gs. varētu būt celti arī abi masīvie priekšpils stūros esošie pusapaļie lielgabalu torņi un starp tiem atrodošā 2,5 m biezā pils ārsiena. Par to liecina zem dienvidrietumu stūra torņa pirmā stāva grīdas saglabājies kādreizējais pagalma bruģis un senākās celtnes pamatus vienā stūrī daļēji pārsedzošā jaunās pils ārsiena.

Jaunās pils austrumu korpusi, kas atrodas starp minētajiem lielgabalu torņiem, ir 23,0 m garš un 6,5 m plats. Plānā to veido četras rindā cita aiz citas novietotas telpas. Pagalma pusē 1 m biezā ārsiena celta no dolomīt- un laukakmeņiem, 60 cm biezos starpsienu pamatos likti akmeņi, bet augstāk izmantoti ķieģeļi.

Būvi uzsākot, zem austrumu korpusa bijis paredzēts

ierīkot pagrabu. Starpsienu pamatu tranšējas izraktas 1,5 m zem pagraba līmeņa. Mūrējot starpsienas, pamatu līmenī tām vidū izveidotas durvju aillas. Tomēr vēlāk pils celtnieki no šī nodoma ir atteikušies, jo telpu vidū grunts pamatu iedziļinājuma līmenī nav izrakta un izveidotās durvju aillas aizbērtas ar būvgružiem un akmeņiem. Pirmā stāva grīda likta no māla flizēm uz būvgružu uzbēruma kārtas nepilna metra augstumā virs pagalma līmeņa. Telpas apsildītas ar kamīniem, kas atradušies pie pagalma sienas. Pirmajā stāvā no austrumu korpusa uz stūra torņiem durvis nav bijušas. Ieeja šajā pils korpusā bijusi tieši no pagalma, bez lielajām pagalma durvīm neliela šaura izeja pretējā ārsienā vedusi uz atejas vietu virs pils aizsarggrāvja.

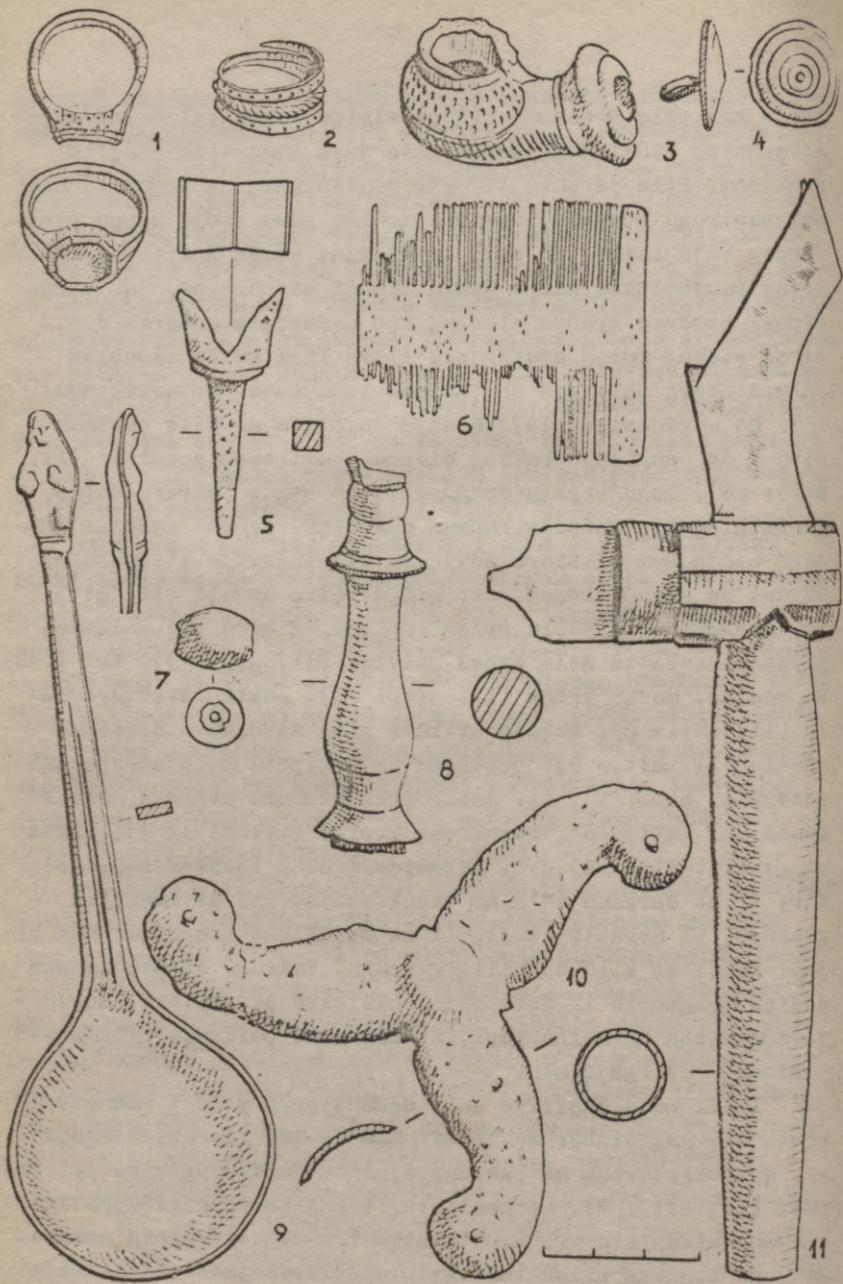
Izrakumos pilnīgi atsedza arī pils dienvidaustrumu stūrī esošā aizsargtorņa pamatus. Torņim plānā bijusi pusapaļa forma, bez pagraba. Pirmā stāva iekšējās telpas izmēri - 8,0x8,5 m. Ārsienas biezums - 3,10-3,90 m, bet aizmugurē pret dienvidu korpusu vērstās sienas biezums - tikai 0,63 m. Grīdu sedzis kaļķu javas klons. Pirmā stāva sienās saglabājusies kamīna vieta un trīs dziļas nišas ar ugunsieroču šaujamlūkām. Torņa pirmajā stāvā varēja iekļūt no dienvidu korpusa, uz otro stāvu vedušas sienā iebūvētas 0,75 m platas mūra kāpnes.

Trešais pils būvperiods, spriežot pēc atrastajām Zviedrijas un Polijas 17. gs. 30.-60. gados kaltajām monētām, attiecināms uz 17. gs. otro pusi. Šajā pārbūvē pils plānojums nav izmainīts. Austrumu korpusam par 0,30 m paaugstināts grīdas līmenis pirmajā stāvā, uzberot jaunu būvgružu kārtu. Jaunās grīdas segtas ar kaltām akmens plāksnēm un ķieģeļiem. Vietām kā būvmateriāls grīdu segumā izmantotas iepriekšējā periodā nojaukto celtnu būvdetaļas. Vienā telpā jaunais klons noklāts ar krustveida profilķieģeļiem, citur starp akmens plāksnēm grīdā guldīti arī senāko akmens kalumu fragmenti. Vecie kamīni līdz jaunās grīdas līmenim nojaukti. Apsildīšanai ierīkotas podīgu krāsnis, kas novie-

totas gar pils ārsienu. Krāšņu vietas katrā telpā iezīmējas ar apmēram 1,0x1,5 m lielām māla javā iemūrētām ķieģeļu pamatnēm. Pils pārbūvē 17. gs. paplašināta un paaugstināta arī austrumu korpusa priekšā pagalma pusē esošā kāpņu platforma. Šajā laikā, ap pili izveidojot zemes nocietinājumus, torņa šaujamlūkas pirmā stāva līmenī aizmūrētas. Gar torņa ārpusi uzbērts grunts slānis, kas aizsedzis gandrīz visu pirmo stāvu. Torņa apakšējais stāvs līdz ar to zaudējis pils aizsargfunkcijas un turpmāk izmantots par noliktavu.

No atradumiem lielākā daļa saistīta ar pils celtniecību - dz. naglas, skavas, cilpas, savilces, apkalumi (11. att.: 10), logu stiklu fragmenti, to svina četvaru daļas, profilķieģeļi, dažādas formas dakstiņi, akmens kalumi. Samērā daudz arī militāru notikumu liecinieki - lielgabalu čuguna un akmens lodes, dz. stopu bultu uzgaļi (11. att.: 5), muskešu un pistoļu svina lodītes. Samērā maz sadzīves piederumu: balta māla pipes galviņa (11. att.: 3), br. trauka vāciņš, mucas krāns (11. att.: 11), adata, svečtura daļa (11. att.: 8), karote ar kāta galā izveidotu cilvēka attēlu (11. att.: 9), gredzens ar emaljētu rotājumu priekšpusē (11. att.: 1), dz. naži, priekškarama atslēga, kaula ķemme (11. att.: 6), rožukropa krelle (11. att.: 7), alvas pogas (11. att.: 4) u.c. Atrastās trauku lauskas galvenokārt ir no sarkana māla ar vienkrāsainu vai divkrāsainu glazūru. 9% atrasto lausku ir no majolikas traukiem, kas bijuši klāti ar zilu un baltu glazūru. Vairums iegūto krāsns podiņu fragmentu ir ļoti sīki. Lielākie eksemplāri, kuru virsma klāta ar melnu vāpi, attiecas uz beidzamo pils būvperiodu - 17. gadsimtu.

Īpaši būtu jāatzīmē kāds senāks priekšmets, kas atrasts 16. gs. aizbēruma slānī. Tas ir 10.-12. gs. zemgaļu br. spirālgredzens ar pamīšus ejošiem galiem un vītu priekšpusi (11. att.: 2). Šī senlieta, tāpat kā iepriekšējos izrakumos atrastais br. krustadatas fragments, varētu norādīt, ka Bauskas pilskalns bijis apdzīvots jau vēlajā



11. attöls.

dzelzs laikmetā. Šī perioda kultūrslānis, iespējams, ticis iznīcināts lielajos zemes darbos 15. gs., kad Livonijas ordenis sāka celt mūra pili, un tāpēc izrakumos pagaidām nav konstatēts.

A. Celmiņš

ARHEOLOĢISKIE PĒTĪJUMI RĪGĀ,
TIRGOŅU IELĀ 11-17

1984. un 1985. g. Rīgas vēstures un kugniecības muzejs turpināja arheoloģiskās izpētes darbus Rīgā, Tirgoņu ielā 11-17 (7. grupas 77.-79. grunts). Arheoloģiskie izrakumi tika veikti četrās pagrabtelpās un Rīgas rātes vīna noliktavas teritorijā. Izrakumos atrastas 18 senlietas, 8 krāsns podiņu fragmenti un vairāk nekā 1100 keramikas lausku.

1984. gada arheoloģisko pētījumu galvenais uzdevums bija noteikt Rīgas pilsētas pirmā nocietinājumu mūra trasi. Šai nolūkā 79. gruntsgabalā līdz pamatzemei tika izpētītas divas pagrabtelpas (sadarbībā ar Vēstures institūta Rīgas arheoloģisko ekspedīciju vēst. zin. kand. A. Caunes vadībā). Kādreizējo pagrabu sienās saglabājušās liecības par senākām mūra celtnēm.

Senas mūra celtnes paliekas tika atsegta pagraba telpā starp 78. un 79. gruntsgabalu. Ar vienu sienu celtnē piekļaujas Tirgoņu ielai, bet aizmugures sienu tai veido dolomītakmeņu mūris. Mūra šķai saglabājušās trīs sienu apakšējās daļas $\approx 0,7-1,9$ m augstumā. Celtnē plānā ir mazliet rombveida forma, tās izmēri - $6,07-6,10 \times 5,39-5,40$ m. Sienu pamati mūrēti no nedaudz apskaldītiem, dzelteniem pelēcīgiem smalkgraudainiem dolomītakmeņiem 3-4 rindās un iedziļināti $\approx 0,8-1,0$ m dziļumā. Sienu augšējā daļa virs dolomītakmeņiem mūrēta no sarkaniem lielformāta ķieģeļiem (izmēri - $28,5-32,0 \times 13,0-14,0 \times 8,0-10,0$ cm) trīs ķieģeļu biezumā.

Ķieģeļu mūrējuma paliekas saglabājušās tikai sienai gar Tirgoņu ielu. Šeit konstatētas arī divu durvju ailu apakšējās daļas (to platums - 106 un 98 cm), kas vedušas puspagarabā. Vēlākos gadsimtos, ēku pārbūvējot, tai saglabāti iepriekšējie izmēri. Kultūrslāņa biezums telpā - 0,5-0,7 m, tas stipri postīts vēlākajos pārrakumos. Kultūrslāni veidoja brūngana, netīra smilts, jaukta ar kaļķu javas un būvgružu ieslēgumiem. Šeit atsegta divas kārtas, no kurām apakšējo iezīmē noblietēts, dedzis klons, ko veido mālsmilts ar kaļķu javas ieslēgumiem. No atradumiem minams kaula šķieķis un ķemmites fragments, br. zvārgulītis-piekariņš un 14. gs. Visbijā kalta monēta (monētu noteica Rīgas vēstures un kugniecības muzeja Numismātikas nodaļas vadītāja A. Juršone). Senceltnes iedziļinājums, vientelpas plānojums, lietotie materiāli un senlietas vedina domāt, ka šeit atsegts viens no senajiem Rīgas 13.-14. gs. mūra namiem.

Paralēli Tirgoņu ielai, apmēram 6 m attālumā no tās, 79. gruntsgabalu šķērso 2,7 m plata, no dolomītakmeņiem mūrēta siena - varbūtējais pilsētas 13. gs. sākumā celtais nocietinājumu mūris. Sienas trase sakrīt ar blakus esošo 80. un 81. gruntsgabala robežu, kas arī ir paralēla Tirgoņu ielai. Senais mūris saglabājies 1,2-1,5 m augstumā zem esošā pagraba sienām, bet daļēji postīts, ierīkojot vēlāko atejas bedri. Sienas mūrējums guldīts apmēram 1 m dziļā pamatzemē ieraktā tranšējā, tā apakšējie akmeņi atrodas 10 cm zemāk nekā ielas pusē piebūvētā senā mūra nama pamatu pēda. Mūrējuma veids raksturīgs viduslaikiem - gar malām rūpīgās kārtās likti lieli dolomītakmens gabali, bet vidusdaļa piepildīta ar sīkāku, neregulāru dolomītakmeņu bērumu kaļķu javā. Apmēram 30 cm augstumā no pamatu apakšās mūrējuma vidusdaļu šķērso 5 cm bieza kaļķu javas un ogļu maisījuma kārtā.

Pagrabtelpā, kas atrodas mūra rietumu pusē un robežojas ar Rozena ielu, atsegts 60 cm biezs kultūrslānis, kuru veidoja ar būvgružiem jaukta pelēki brūna smilts. Vietām

tajā iezīmējas lieli, 10-20 cm biezi kalķa javas laukumi, zem kuriem klājas 6-35 cm bieza deguma kārtā. Kultūrslānī atrasts daudz dzelzs sārņu, kas, iespējams, nākuši no kalēju darbnīcām Rozena (bij. Kalēju) ielā. Senlietas šajā pētījumu vietā nav konstatētas.

Lai izsekotu dolomītakmeņu mūra trasi, kas šķērso 79. gruntsgabalu, daļēji tika izpētītas divas 78. gruntsgabala pagrabtelpas. 78. gruntsgabalā šī mūra siena neiezīmējas, jo atraktajās pagrabtelpās senākās būvkonstrukcijas stipri postītas, ierokot vēlākās atejas bedres.

Veicot izpēti darbus 78. gruntsgabala telpā, kas austrumos robežojas ar Tirgoņu ielu, zem dolomītakmens plākšņu grīdas (izmēri - 44x46 cm) tika atsegta trīs kārtas, kuras iezīmēja senākas būvkonstrukcijas. Paralēli Tirgoņu ielai telpu šķērsoja 30-40 cm bieza, no dolomītakmeņiem un ķieģeļiem mūrēta siena, kas saglabājusies 90-110 cm augstumā. Šai sienai perpendikulāri piekļaujas analogs mūris, veidojot nelielu, 115 cm platu telpu, kuras grīdu sedza no ķieģeļu un dolomītakmens fragmentiem likts klons. 10-14 cm biezais ogļu slānis virs tā un pārsedzes velves paliekas liek domāt, ka šeit bijusi apkures sistēma.

1985. gadā arheologiskie izrakumi tika veikti Rīgas rātes vīna pagrabu teritorijā (7. grupas 77. gruntsgabala) 32 m² platībā līdzās Krāmu ielai. Līdzšinējos izrakumos slānis zem grīdas līmeņa nebija pētīts. Augšējo grīdas līmeni veidoja dolomītakmens plāksnes (izmēri - 34x29 un 39x39 cm), zem kurām atsedzās 10-30 cm biezs būvgružu slānis. Akmens plākšņu grīda acīmredzot likta 17. gs., jo zem tās atrasti holandiešu pipiņu fragmenti. Būvgružu slānis sedza otru, domājams, senāko Vinūža grīdu. Tā likta no ķieģeļiem, laukakmeņiem un dolomītakmeņiem 10-20 cm biežā smilšu kārtā, zem kuras atsedzās pamatzeme. Slāni zem senākās grīdas līmeņa atrastas vairāk nekā 1000 keramikas lausku (galvenokārt akmensmasas), kaula ķemmīte, br. mučas krāna fragments un monēta - 13. gs. otrajā pusē Ham-

burgā kalts brakteāts (monētu noteica vēst. zin. kand. K. Ducmane). 13. gs. nocietinājuma mūra paliekas pētītajā laukumā konstatēt neizdevās. Iespējams, ka tas ir nojaukts Vīnūža celtniecības darbos, vai arī mūra trase būtu meklējama Rozena ielas virzienā.

R. Denisova, R. Grāvere

LATGAĻU ANTROPOLOĢISKĀ DIFERENCIĀCIJA
UN ĢENĒZE

Arheoloģiskajā literatūrā par latgaļu cilšu izcelšanos pastāv divi atšķirīgi uzskati. Viens no tiem latgaļu cilšu līdzeno kapu parādīšanos Latvijā 7. gs. skaidro ar migrāciju (F. Jākobsons, 1929; E. Šturms, 1939). Pretēju uzskatu - par latgaļu cilšu vietējo iecelsmi - aizstāv E. Šnore (Э. Шноре, 1985), saistot to ģenēzi ar 2.-4. gs. uzkalniņkapu kultūru.

Latgaļu izcelšanās problēmas skaidrošanā īpaša nozīme ir kranioģiskajiem un odontoloģiskajiem datiem, kas iegūti Latvijas un īpaši Lietuvas teritorijā. Kranioģiskā un odontoloģiskā materiāla izpēte liecina par 7.-12. gs. latgaļu cilšu antropoloģiskā sastāva neviendabību. To sastāvā konstatēti trīs dažādi antropoloģiskie tipi, turklāt katrs savā teritorijā. Pēdējais apstāklis ir īpaši ņemams vērā, jo tas apliecina triju dažādu latgaļu cilšu grupu pastāvēšanu laikā no 7. līdz 13. gadsimtam.

Viens no latgaļu cilšu antropoloģiskajiem tipiem konstatēts Vidzemē un Augšzemē (Lejasbitēni, Dignājas Strautmaļi, Kauguru Beites, Uplanti). Vidzemes latgaļiem raksturīga izteikti masīva galvaskausa uzbūve: ļoti liels galvaskausa garums (195-196 mm) un augstums no baziona (143 mm), kā arī ļoti plata (136-141 mm), augsta un horizontālā virzienā stipri profilēta seja. Latgales latgaļiem, kuri

pārstāvēti ar 8.-12. gs. līdzeno kapulauku kranioloģisko materiālu (Nukšas, Odukalns, Kristapiņi), raksturīga mēreni izteikta galvaskausa masivitāte. Par to liecina mazāks galvaskausa garums (189-190 mm) un baziona-bregmas augstums (139 mm), kā arī šaurāka seja (133-135 mm). No sistemātiskas viedokļa šos divus antropoloģiskos tipus varētu uzskatīt par viena antropoloģiskā tipa diviem morfoloģiskiem variantiem, ja katrs no tiem nebūtu konsekventi saistīts ar savu teritoriju. Arī analogijas šiem diviem latgaļu antropoloģiskiem tipiem saskatāmas dažādās teritorijās. Vidzemes latgaļiem ir liela līdzība ar Lietuvas vidienes 5.-6. gs. ciltīm, bet Latgales latgaļiem - ar 11.-12. gs. Baltkrievijā dzīvojošām ciltīm. Tas varētu norādīt uz atšķirīgu Vidzemes un Latgales latgaļu etnisko vēsturi un izcelšanos.

Trešajam latgaļu antropoloģiskajam tipam, kurš Vidzemē un Latgalē lokalizēts Baltijas somu cilšu teritorijā (Jaunpiebalga, Kiviti), raksturīgs mazs galvaskausa garums (185 mm), mezokrānija, vidēji liels baziona-bregmas augstums (135-137 mm), plata, vidēji augsta un ieplakana seja. Šo antropoloģisko tipu var tikai nosacīti attiecināt uz latgaļu ciltīm, jo tā genēze saistāma ar Baltijas somu ciltīm: Latgaļi, 7.-12. gs. virzoties uz ziemeļiem, pakāpeniski asimilēja Baltijas somu ciltis Vidzemē un Latgalē.

Latgaļu cilšu antropoloģiskā diferenciacija ir izsekojama arī odontoloģiskajā materiālā. Lejasbitēnu latgaļu odontoloģiskajam tipam, kurš pieder pie Viduseiropas odontoloģiskā tipa, raksturīgs samērā vidēji reducēts zobu pazīmju komplekss. Līdzīgi kranioloģiskajam materiālam, arī Lejasbitēnu latgaļu odontoloģiskajā tipā nav konstatētas austrumnieciskas pazīmes. Turpretī 7.-14. gs. latgaļu un latviešu odontoloģiskajā materiālā, kas iegūts senajās Baltijas somu teritorijās Vidzemē un Latgalē, ir fiksēts austrumu komponents (īpaši izteikta metakonīda liektās krokas sastopamība).

Svarīgi atzīmēt, ka mūsdienu latviešu Viduseiropas odontoloģiskajā tipā sastopami divi atsevišķi varianti. Vienam no tiem raksturīgs ļoti masīvs zobu pazīmju komplekss - īpaši zema I^2 redukcija, četrpauguru M_1 reta sastopamība (4,5-5,8%) un ļoti zema M^2 hipokonusa redukcija. Šāds Viduseiropas odontoloģiskā tipa variants, kurš genētiski saistāms ar Lietuvas 5.-6. gs. ļoti masīvām platsejainām ciltīm, konstatēts Dienvidkurzemes latviešiem. Turpretī Dienvidlatgales latviešiem raksturīgs vairāk reducētais Viduseiropas odontoloģiskā tipa variants. Tā veidošanās saistīta ar mazāk masīvu Latgales latgaļu antropoloģisko tipu.

Izpētītais l. g. t. m.ē. kranioloģiskais materiāls no Latvijas un īpaši no Lietuvas teritorijas liecina, ka l.-6. gs. uzkalniņkapu kultūras ciltis un 5.-12. gs. līdzeno kapulauku kultūras ciltis stipri atšķiras pēc antropoloģiskiem tipiem. Uzkalniņkapu kultūras ciltīm, kuras l.-4. gs. apdzīvoja Lietuvas vidieni, bet 2.-6. gs. Dienvidlatviņu un daļēji Vidzemi, raksturīgs eiropeīdais šaursejainais antropoloģiskais tips. Turpretī līdzeno kapulauku kultūras ciltīm bija raksturīgs ļoti masīvs eiropeīdais platsejainais antropoloģiskais tips, kurš nevarēja attīstīties no hronoloģiski senāka uzkalniņkapu kultūras cilšu šaursejainā antropoloģiskā tipa.

Masīvas ciltis ar ļoti platu seju ienāk 5.-6. gs. vispirms Lietuvā. Tās konstatētas Lietuvas dienvidaustrumu rajonos, Aukštaitijas rietumos un Lietuvas vidienē, bet 6.-7. gs. parādās arī Latvijā. Šo cilšu migrācijas ceļš iet caur Zemgali un Augšzemi uz Vidzemi, kur tās saistāmas ar Vidzemes latgaļiem. Lietuvā šīs līdzeno kapulauku kultūras ciltis pakāpeniski virzās arī uz rietumiem un ziemeļrietumiem, kur tās sasniedz Ventas upes augšteci un, jādomā, ieplūst arī Dienvidkurzemē un Rietumzemgalē. Apliecinājumu ļoti masīvo cilšu ieceļošanai Latvijas dienvidrietumu rajonos var saskatīt Saldus un Tērvetes 15.-17. gs. kranioloģiskajā materiālā, kam liela līdzība ar Vidzemes

latgaļu galvaskausiem.

Latgalē līdzeno kapulauku kultūras ciltis, kuras arheoloģiskajā literatūrā tāpat tiek sauktas par latgaļiem, arī ienāk l. g.t. pirmajā pusē. Spriežot pēc šo cilšu līdzības ar krivičiem, tās Dienvidlatgalē varēja ienākt no Baltkrievijas teritorijas. Tādējādi Latvijas un Lietuvas l. g.t. kranioloģiskā materiāla analīze nepārprotami apstiprina jau 30.-40. gados izteikto viedokli par latgaļu cilšu ienākšanu Latvijā 6.-7. gs. m.ē.

Līdzeno kapulauku kultūras ciltis, ienākot Lietuvā un Latvijā, apmetās uz dzīvi ne tikai uzkalniņkapu kultūras cilšu teritorijā, bet arī ārpus tās robežām. Hronoloģiski senākās uzkalniņkapu kultūras ciltis ir pamats uzskatīt par rietumbaltu ciltīm, kamēr līdzeno kapulauku kultūras ciltis ir piederējušas pie austrumbaltu cilšu nozarojuma.

Līdzeno kapulauku kultūras cilšu ienākšana l. g.t. otrajā pusē un to izvietojšanās Lietuvā un Latvijā iezīmē kvalitatīvi jaunu etniskās vēstures posmu, kuram bijusi nozīmīga nozīme latviešu un lietuviešu tautu veidošanās procesā.

K. Ducmane, V. Zobiņa

JAUNĀKIE MONĒTU DEPOZĪTU ATRADUMI LATVIJĀ

Pārskata periodā Latvijas PSR Vēstures muzejs ir kļuvis bagātāks par trim monētu depoziņu atradumiem, bet Kuldīgas novadpētniecības un mākslas muzejs - par vienu.

Hronoloģiski vecākais ir Kuldīgā, A. Macpāna ielā 1984. g. septembrī atrastais depoziņš. To muzejam nodevis Kuldīgas raj. patērētāju biedrības būvstrādnieks, kurš tūlīt pamanījis zemes kaudzē. Depozītā ir 334 monētas, kas kalšanas galvenokārt Livonijas naudas kaltuvēs - Tartu un Tallinā.

Tartu (Tērbatas) bīskapijas ārtīgi kalti bīskapa Johana I Pifhūzena (1346-1371) laikā - 1 eks.; bīskapa Dītriha III Damerova laikā (1379-1400) - 72 eks. (4 dažādi monētu tipi, 2 eks. monētu tips nenosakāms); bīskapa Heinriha II fon Vrangeļa laikā (1400-1410) - 4 eks. (senākais tips, t.i., kalti bīskapa valdīšanas pirmajos gados).

Depozītā atradās arī Tartu (Tērbatas) bīskapijā laika posmā no 14. gs. beigām līdz 1422.-1426. g. naudas reformai kaltie Lībekas tipa fenīpi - 97 eks. (9 dažādi monētu tipi).

Livonijas ordenvalsts ārtīgi kalti Tallinā (Rēvelē) no 14. gs. vidus līdz 1390. g. - 22 eks. (3 dažādi monētu tipi); no 1390. g. līdz 14. gs. beigām - 10 eks.; no 14. gs. beigām līdz 15. gs. pirmā gadu desmitā otrajai pusei - 49 eks. (2 dažādi monētu tipi); kā arī astoņas daļēji nodilušas monētas, monētu tips nenosakāms.

Depozītā atrasti Tallinā (Rēvelē) kaltie Lībekas tipa fenīpi - 72 eks. (15 dažādi monētu tipi). Jāatzīmē viena unikāla monēta, kuras tips līdz šim pētniekiem nebija zināms. Monētas abas puses vienādas: centrā uz trīsstūrveida heraldiskā vairoga - paralēllīniju krusts - Tallinas mazais gerbonis, uz malas legenda R-E-V-A, burti atdalīti ar piecstaru rozetēm. Šī monēta atzīmējama ar "Unik".

Depozītā atradās arī dažas ārvalstu monētas, kas kaltas t.s. Vendu monētu savienības kaltuvēs: Tēterovas ceturtdaļvitens (līdz 1379. g.) - 1 eks.; Vismāras ceturtdaļvitens (pēc 1387. g.) - 1 eks.; Parhimas ceturtdaļvitens (ap 1389. g.) - 1 eks.; Štrālzundes vitens (15. gs. sāk.) - 1 eks. Depozītā bija arī karaļa Vladislava II Jagelona (1386-1434) Polijas ternārijs un daļēji nodilusi monēta, kas, iespējams, kalta Pomerānijā 14. gadsimtā.

Depozīta jaunākās monētas kaltas 15. gs. pirmā gadu desmitā otrajā pusē. Tas liecina, ka depozīts noguldīts ap 1403. g., jo tad sāka kalt cita tipa monētas, kas depozītā nav konstatētas.

Monētas bija ietītas linu audumā un ievietotas mazā lodveida vara podiņā ar paplašinājumu kakliņa augšdaļā; domājams, ka tas balstījies uz trim kājiņām, kas nav saglabājušās. Šādas formas podiņi (gan lielāki, gan mazāki) viduslaikos bija plaši izplatīti Ziemeļvācijā un Nīderlandē.

1984. gada aprīlī Tukuma raj. kolhoza "Selga" teritorijā Bigauņciema pludmalē apmēram 30 m no jūras kāpu nobrukumā jaunieši Aigars Bricis un Aigars Kronbergs pamanīja savādu priekšmetu. Tā izrādījās stikla pudele, kurā atradās 1004 monētas. Pārbaudot atraduma vietu, turpat netālu zem pusmetru bieza kriegeļu slāņa uzgāja otru stikla pudeli (bojātu) ar 2560 monētām.

Pirmā depozīta vecākā monēta ir 1618. g. Lietuvas Sigmunda III šiliņš, bet jaunākās ir Kārļa XII 1700. un 1701. g. kaltie Rīgas trīspelheri. 1. depozīta (1004 eks.) lielāko daļu sastāda Zviedrijas karaļu - Gustava II Ādolda, Kristīnes, Kārļa X Gustava, Kārļa XI - laikā Rīgā kaltie Rīgas un Livonijas šiliņi (642 eks.). Otra lielākā monētu grupa ir Polijas un Lietuvas vara šiliņi, kalti Jāņa Kazimira laikā (1660-1668) - 204 eks. Atrasti arī Kurzemes hercogistes trīspelheri, kas kalti Jelgavā Frīdriha Kazimira laikā (1682-1698) - 18 eks. Raksturīgi šā perioda atradumi ir 17. gs. Elbingas (8 eks.), Polijas (28 eks.), Prūsijas (4 eks.) trīspelheri, kā arī Zviedrijas vien- un divēres (28 eks.), kaltas Kristīnes un Kārļa XI valdīšanas laikā.

Jāatzīmē, ka Bigauņciema 1. depozītā ir samērā daudz Sučavā viltoto Rīgas šiliņu (47 eks.), galvenokārt ar Kristīnes vārdu un nepareiziem skaitļiem gadu vietā, piemēram, "1", "12", "19" "21" u.c. Ir arī ap 20 viltotu Jāņa Kazimira Polijas vara šiliņu.

Spriežot pēc depozīta jaunākās monētas, kas kalta 1701. g., domājams, ka tas noguldīts Ziemeļu kara (1700-1721) laikā. Depozīta monētas bija ievietotas tumši pelēkā 15,5 cm augstā apaļas formas stikla pudelē ar šauru pagarinātu kaklu.

Bigauņciema 2. depozītā (2560 eks.) vecākās ir Rīgas brīvpilsētas monētas - 1571. g. šiliņi, bet jaunākās - Polijas Jāņa Kazimira 1666. g. vara šiliņi. 2. depozītā arī dominē zviedru kundzības laikā Rīgā kaltie šiliņi un Polijas un Lietuvas vara šiliņi. Šī depozīta monētas bija ievietotas četrstūrīnā, garenas formas zaļgana stikla pudelē ar noapaļotiem pleciem un īsu kakliņu. Pudeles pamatnes izmēri - 9x8 cm.

Abi Bigauņciema depozīti pieder pie t.s. ilga uzkrājuma depozītiem, jo starpība starp jaunāko un vecāko depozīta monētu ir ap 90 gadu; depozīti noguldīti ar aptuveni 35 gadu starplaiku. Iespējams, ka šie noguldījumi bijuši vienas dzimtas ietaupījumi. Depozīti atrasti sena Kurzemes hercogistes ceļa malā, kas no Kaugurciema līdz Ragaciemam vedis gandrīz gar jūras piekrasti.

Visjaunākais Numismātiskās nodaļas ieguvums ir 1985. g. jūlijā atrastais 17. gs. monētu depozīts, kurš arī uziets Tukumā raj., šoreiz Jaunsātu c. kolhoza "Draudzība" teritorijā apmēram 130 m no Kauliņu mājām. Atraduma vieta: lauku ceļš pie smilšu karjera. Ceļa smiltīs monētas pamanījis skolnieks Vilnis Gavars, kurš salasīja un nodeva muzejam 3054 monētas. Atraduma vietu pārbaudīja muzeja darbinieki L. Grīnberga un A. Rādiņš un salasīja vēl 504 monētas, tātad kopā iegūtas 3558 monētas. Trauka vai cita iesaiņojuma paliekas nav atrastas. Ir ziņas, ka jau 1984. g. karjerā līdzīgas monētas atraduši traktoristi, bet pagaidām neko tuvāk nav izdevies noskaidrot. Monētu vairākums ir 17. gs. Zviedrijas valdnieku Kristīnes un Kārļa X Gustava Rīgā kaltie Rīgas un Livonijas šiliņi (apmēram 3370 eks.). No pārējiem šiliņiem minami Sigismunda III un Gustava II Ādolda laikā arī Rīgā kaltie (apmēram 30 eks.). Nelielā skaitā pārstāvēti Prūsijas šiliņi, kas kalti Georga Vilhelma (1619-1640) un Frīdriha Vilhelma (1640-1688) valdīšanas laikā, kā arī nedaudzi Jāņa Kazimira (1652-1661) Lietuvas šiliņi. No lieņākā nomināla monētām minami trīs 1648. g. Rīgā kalti

trīspelheri un četri Elbingas trīspelheri, kalti Gustava II Ādolda un Kristīnes laikā.

Trīs depozīta monētas ir retumi - Elbingas 1632. un 1633. g. trīspelhers, kā arī 1645. g. Livonijas šiliņš. Vecākā depozīta monēta ir 1575. g. Rīgas brīvpilsētas šiliņš. Pā vienai vai divām Rīgas brīvpilsētas monētām 17. gs. depozītos atrodamas bieži, arī iepriekš minētajā Bigaunciema 2. depozītā. Jaunāko monētu pirms notīrīšanas grūti noteikt. Iespējams, ka tā ir Kārļa X Gustava (?). Tāpat nav nosakāmas visas viltotās monētas.

Jāatzīmē, ka depozītā nav neviena Jāņa Kazimira Lietuvas vai Polijas vara šiliņa, kuri lielā skaitā ir abos Bigaunciema depozītos.

Domājams, ka depozīts noguldīts laikā, kad Zviedrija karoja ar Poliju (1655-1660) un Krieviju (1656-1658), jo kara darbība skāra arī Latvijas teritoriju.

Visu četru atrasto depozītu detalizēta izpēte ļaus precizēt mūsu priekšstatus par šī laika sociāli ekonomiskajām attiecībām un Latvijas iedzīvotāju tirdznieciskajiem sakariem.

J. Graudonis

TURAIIDAS PILS ARHEOLOĢISKĀ IZPĒTE

Vēstures institūta Turaidas arheoloģiskā ekspedīcija sadarbībā ar Siguldas novadpētniecības muzeju turpināja Turaidas mūra pils kompleksa arheoloģisko izpēti. Darbus 1984. un 1985. g. veica pilskalna nogāzēs ārpus aizsargmūriem, trīs laukumos pils teritorijā un četros laukumos ziemeļu priekšpilī.

Ārpus aizsargmūriem pabeidza tūristu takas izveidošanu pilskalna austrumu un ziemeļu nogāzēs, kā arī pilskalna dienvidaustrumu stūra nostiprināšanai uzbēra ap 80 m³ grunts.

Pilskalna rietumu nogāzes nogulu griezumos dienvidos (R-D I laukums) un ziemeļos (R-Z II laukums) no pusapaļā torņa konstatēja, ka tur virs pamatzemes atrodas intensīvi melna, ar koku skaidām jaukta un organiskām vielām bagāta mitru zeme. Dienvidu rakumā tās biezums - 0,5-1,3 m, ziemeļu rakumā - pat līdz 2,0 m. Keramika (bezripas, agrā ripas) un senlietas (pakavsaktās, stikla krelles u.c.) liecināja, ka šis slānis attiecas uz lībiešu koka pils laiku, t.i., 11.-13. gadsimtu. Pāri šim slānim klājās 0,2-0,6 m bieža sarkanu mālu kārtā, virs tās tumšas, jauktas zemes slānis ar mālzemes un kaļķu javas ieslēgumiem, 13.-18. gs. senlietām un ripas trauku (arī akmens masas) lauskām; pašā augšā - tipisks būvgružu slānis ar kaļķu javu, ķieģeļu un plienakmens šķembām u.c. Tas nogūlis jau pilnīgi bojā ejot un arī vēl pēc tam.

Abos laukumos senākajā kultūrslānī atsedza koku celtni - guļbūvju - apakšējos vainagus un to dienvidrietumu pakšus. Tie veidoti ar iecirtumu apakšējos balķos. Zem dienvidu laukuma celtnes konstatēja kalna nogāzi sedzošu koku klājumu, bet pie ziemeļu laukuma celtnes rietumu sienas cieši pieklāvās nogāzes virzienā liktu nemizotu apalkoku (ϕ - 0,10-0,15 m) klāsts. Dienvidu laukuma nogāzes daļā atsedza ap 1 m platu akmeņu krāvumu, kas, līdzīgi pilskalna austrumu nogāzē konstatētajiem krāvumiem, bija veidots nogāzes nostiprināšanai - paaugstināšanai. Ziemeļu laukumā pašā nogāzes sākumā atklājās pamatzemē iedzītu stabu (ϕ - 0,30 m) apakšējie gali un pie tiem paralēli nogāzei gulošs balķis. Tādi stabi un balķi ir atliekas no Turaidas pilskalna senākās aizsargsistēmas - stabos balstītas guļbalķu sienas.

Dienvidu laukuma celtnes ārpusē starp paksi veidojošo balķu galiem atrada dz. platasmens cirvi bez kāta (12. att.: 21). Tas uzlūkojams par savdabīgu celtnieku ziedojumu.

Pils teritorijā atsāka 1978. g. pārtrauktos pētījumus gar rietumu aizsargsienu. Tur atsedza no ķieģeļiem (8-9x



12. attäls.

15x30 cm) celtu 3,4 m garu, ap 1,6 m platu hipokausta tipa siltumkrāsni. Tās 1,45x0,80 m lielajai priekštelpai rietumu galā pieslēdzās 0,80 m plata kurtuve ar 0,50 m platu muti. Pāri kurtuvei 0,15 m attālumā cita no citas bija celtas trīs 0,3 m (t.i., viena ķieģeļa garumā) platas arkas. Pirmā no tām pārsedza kurtuves muti, pēdējā - trešā - mūrēta 0,15 m no krāsns dibensienas. Visā krāsns kurtuves daļā virs arkām siltuma akumulācijai sakrauti apm. galvas lieluma vai nedaudz lielāki laukakmeņi. Uz dienvidiem no šīs krāsns apm. 4x7 m laukumā atradās ap 20 m³ liela laukakmeņu kaudze. Akmeņi, liekas, bija celtniecībai savestu materiālu pārpalikums, kas vēlāk, šo pils pagalma daļu pioblivējot, apbērti, lai veidotu drošu pamatu jaunai, augstākai apbūves kārtai.

Pagalma izpēti turpināja, strādājot 11x13 m lielā X laukumā ziemeļaustrumu daļā. Varēja domāt, ka pētāmais laukums aizņem neapbūvētu pagalma daļu, bet jau 0,3-0,4 m dziļumā tur atklājās agrāk nezināmas celtniecības pēdas. Laukuma austrumu malā situētās celtnes sapostīto pamatu izveide nebija tuvāk raksturojama, bet laukuma centrā un rietumu daļā iezīmējās ap 4x5 m lielas celtnes vieta. Daļēji no ķieģeļiem, daļēji no laukakmeņiem celto ēkas pamatu norobežotā laukumā izteikts deguma slānis liecināja, ka celtnē bijusi koka virsbūve, kas gājusi bojā ugunsgrēkā. Atrastās 17. gs. monētas norādīja, ka celtnē nodegusi 17. gadsimtā. Laukuma austrumu daļā, noņemot 17. gs. celtniecības paliekas, atklājās labi saglabājusies 16. gs. brūga josla.

Pagalma dienvidu daļā 10x13 m lielajā XV laukumā konstatēja labi saglabājušos plašākas celtnes pamatus. Pamatu un sienu biezums dienvidu un austrumu malās - 0,60 m, rietumu malā - 0,75 m, ziemeļu malā - pat 0,80 m. Sienas mūrētas ar māliem, izmantojot ķieģeļus (7,0x13,5x27,0 cm; 8x12x28,5 cm; 9,5x14x29,5 cm), nelielus laukakmeņus un plienakmeņus. Turklāt pēdējie konstatējami sienu mūrējuma

vidū (kā pildmūri), to ārpusē redzami vienīgi ķieģeļi. Pamatsienu turpinājumi ārpus pētītā laukuma austrumu un ziemeļu virzienā norādīja, ka te atsegta tikai leņķī celtas plašākas ēkas dienvidrietumu daļa. Laukumā atsegtā celtnes daļa austrumu - rietumu virzienā bija 11,0 m gara un 7,5 m plata. Ar šķērssienu tā sadalīta divās telpās. Ap 3,8 m platajā rietumu telpā (ar turpinājumu vēl ārpus laukuma) atradās krāsns pamati, bet ap 5x6 m lielajā austrumu telpā trīs no ķieģeļiem mūrēti kolonnu pamati liecināja, ka šīs plašās telpas griestus balstījušas trīs kolonnas. Uz telpas īpatnēju nozīmi norādīja fakts, ka no kolonnu līnijas dienvidos esošajā daļā austrumu, dienvidu un rietumu sienā bija durvju vietas, bet ziemeļu daļā, austrumu, ziemeļu un rietumu sienā - krāšņu mutes. Atsegtās celtnes daļas nozīmi varēs precizēt pēc visas pagalma dienvidu daļas atsegšanas, kad šīs celtnes atliekas atklāsies pilnībā. Spēcīgs deguma slānis visā celtnes rajonā liecināja par tās bojā eju ugunsgrēkā. Fakti, ka šajā pagalma daļā celtnes 1590. g. inventarizācijas aktā nav pieminētas, ka virs šīs celtnes rietumu malas pamatiem guļ 19. gs. sākuma zīmējumos redzamas celtņes pamati, vedina domāt, ka izrakumos konstatētā ēka pastāvējusi 17.-18. gs. un gājusi bojā lielajā 1776. g. ugunsgrēkā.

1985. gadā sāka izrakumus laukā starp pils galveno ieeju un ziemeļu torni. Tur četros laukumos (546 m²) konstatēja līdz šim zināmos avotos neminētu apbūvi. 19-24 m attālumā uz dienvidiem no ziemeļu torņa atklāja ap 3x4 m lielu akmeņu klāstu, kurā prāvi laukakmeņi salikti bez saistvielas. Šāds klāsts uzlūkojams par kādas tuvāk neraksturojamas būvkonstrukcijas pamatu. 5 m uz dienvidiem no šī akmeņu klāsta rindā bez saistvielas liktu prāvu laukakmeņu veidotie pamati iezīmēja 6x8 m lielas divtelpu celtnes vietu. Mazākajā (3,5x6,0 m) - dienvidu puses - telpā atradās ap 1,0x2,2 m lieli siltumkrāsns pamati, bet lielākās (4,5x6,0 m) - ziemeļu daļas - telpas dienvidaustrumu stūrī

1,5x2,5 m liels laukakmeņu klāsts veidoja tuvāk nenosakāmas būvkonstrukcijas pamatus. Šīs celtnes rajonā lielā daudzumā atrastie dz. priekšmeti (vienuviet vairāk nekā 200 pakavnaglu), dažādi dz. atkritumi u.c. liecināja, ka te varētu būt bijusi kalēja smēde. Vēl 2,5 m uz dienvidiem no šīs celtnes konstatēja kādas citas ēkas sapostītos pamatus.

Visu šo celtnu zonu rietumos norobežoja apm. galvas lieluma laukakmeņu rinda, kas veidojusi celtnu joslu un tām piegulošo pagalmu rietumu pusē noslēdzošas sētas pamatus. Celtnu joslai austrumos atsedza 1,0-1,1 m biezu ķieģeļu aizsargmūri, kas apm. 30 m garumā sargājis konstatēto Turaidas ziemeļu priekšpili no austrumiem, arī no ziemeļiem un dienvidiem. Teritorijā starp celtnēm un starp celtnēm un minētajām aizsargsienām bijis ķieģeļu brūģis. Priekšpils austrumu puses aizsargsiena mūrēta kā pildmūris: ārmalā 1-2 ķieģeļu kārtas, vidū kaļķu javā ķieģeļu šķembas, nelieli laukakmeņi, plienakmeņu šķembas. Ķieģeļu (9,5x15,0x30,0 cm; 10x16,5x31,0 cm; 10,5x16,0x31,5 cm) salikumā noteikta kārtība (galenieku un laidņu) nebija ievērota.

Dienvidos no ziemeļu torņa 6 m garumā attīrīja arī "cvingera" austrumu sienu. Tās pamatos guldīti lieli laukakmeņi (sienā redzamais garums - 0,6-0,7 m), bet pati 1,4-1,5 m biežā siena mūrēta no ķieģeļiem (9x16x31 cm; 9,5x15,5x30,5 cm; 10x15x31 cm; 10x16x31 cm). Arī šī siena ir pildmūris ar rūpīgi mūrētām ārmalām un dažādu materiālu blīvējumu vidū. Ķieģeļu salikumā noteikta laidņu un galenieku secība nebija ievērota. Visu atsegto celtniecības elementu situācija rāda, ka izrakumos konstatētā ziemeļu priekšpils apbūve var būt agrāka par ziemeļu torni un "cvingeru", bet tas turpmākajā darbā precizējams.

Divās sezonās iegūtas 850 senlietas, 1500 māla trauku lauskas, 120 krāsns podiņu fragmenti (atlase no 1100 at-rastajiem), 8000 dzīvnieku kaulu fragmenti u.c. materiāli. Daļa no senlietām - bezripas keramika un arī daļa ripas keramikas - attiecas uz 11./12. un 13. gadsimtu. No tām mi-

namas stikla un dzintara krelles (12. att.: 2-5), br. ažūrs krustiņš (12. att.: 1), piekariņš-alpa zobs, br. mēlišpiekariņš, rotadatu fragmenti, atslēgpiekariņi, pakavsaktas, vitās aproces (12. att.: 6-9, 12-14, 16-18, 20). Interesanti šī laika atradumi ir kurpnieka ilens, šujamadata, br. atsvariņš, stils (12. att.: 10, 11, 15, 19), parastāki - dz. plasmens cirvis, šķēpa gals, šķiļamdzelzis, vārpstu skriemeļi (12. att.: 21-24). Lejamveidne (12. att.: 25) bijusi paredzēta sirdsveida apkaluma atliešanai, bet palikusi pusgatava - ar nepabeigtu ielietņa kanālu. Pirmo reizi Turaidā atrasts aužamo stāvu māla atsvars. Vārpstu skriemeļi, aužamo stāvu atsvars, lejamveidnes u.c. atradumi liecina par amatnieku darbību lībiešu pili.

Lielākā daļa atradumu tomēr attiecas uz 13.-18. gad-simtu. To vidū ir riņķsaktas (12. att.: 1-3), dz. naži, urbjī, grieznes, cirtņi, veseri, ileni, šujamadatas, šķiļamdzelzis, pakavi (13. att.: 4, 11, 16, 17), iedzītņa un uznavas dultu gali (13. att.: 5-7). Lielākā daudzumā atrasti dažādi apkalumi (13. att.: 8), lielgabalu lodes, būvde-taļas (viras, dzintales, skavas u.c.), slēdzenes, atslēgas, kā arī raga ripa, kniepadatas, adatu kārbīņa, raga salokā-ma karote, kaula stils, šķiet, vārpstas skriemelis (13. att.: 9, 10, 12, 13, 14, 18). Interesants atradums ir bezmēna atsvars (13. att.: 15), bet unikāls ieguvums - plienakmens plāksne (šķiet, 16. gs.) ar iegravētiem zīmējumiem (ģerbo-ņiem?) un gadu skaitļiem. Kultūrslāņa un atsegto celtnie-cības objektu datēšanā nozīmīgas ir atrastās monētas (31 eks.). Starp tām ir 11.-12. gs. vendu feniņš, 14. gs. pirmās puses Hamburgas holfeniņš, 14. gs. beigū - 15. gs. sākuma Visbijas gota, Rīgas brīvpilsētas šilīņi (1578, 1561-1581), divas Gustava II Ādolfā Zviedrijas ēres klipes (1626), Kārļa IX Zviedrijas pusēre (1602), Kārļa X Gustava Rīgas (1654 - 1660) un Livonijas šilīņi (1654, 1654-1660), Kārļa XI Rīgas (1662, 1661-1665) un Livonijas šilīņi (1662, 1664, divi kalti 1660-1665), Kārļa XII Zviedrijas ēre



(1713) u.c. Interesants bija četru Kristīnes Rīgas šiliņu kopatradums (1641, 1642, 1643, 1645).

Turaidas pils kompleksa arheoloģiskā izpēte turpināsies.

J. Graudonis

IZRAKUMI KRIMULDAS LIEPEŅU "BATARIŅĀ"

Vēstures institūta Turaidas arheoloģiskā ekspedīcija un Siguldas novadpētniecības muzejs 1984. g. maijā izpētīja vienu batarīņu tipa senkapu uzkalnīņu Rīgas raj. Krimuldas c. Liepeņu otrajā kapulaukā (pirmais kapulauks - lībiešu uzkalnīņkapi).

Sfēriskais kapu uzkalnīņš bija ap 1,0 m augsts, tā šķēršļa pamata ap 19,0 m. Noplacinājums uzkalnīņa augšdaļā un aizmilzušas senāku rakumu bedres tā dienvidu un rietumu malā liecināja par pieminekļa postījumiem. Uzkalnīņa uzbūvējums sastāvēja no pelēcīgas, vietām iedzeltenas vai iebūrnas smilts, zem uzbūvējuma atklājās gaiši dzeltena, vietām brūna pamatzeme un apbedīšanas rajonu apņemošs akmeņu riņķis (š - \approx 12,0 m). Uzkalnīņa akmeņu riņķi ceļot, tajā ziemeļu, dienvidu, austrumu un rietumu virzienā, kā arī ziemeļrietumu, ziemeļaustrumu, dienvidaustrumu un dienvidrietumu virzienā bija nolikti lieli laukakmeņi. Starpas starp šiem lielajiem akmeņiem aizpildītas ar vairākās kārtās liktiem apm. galvas lieluma laukakmeņiem.

Senkapu uzkalnīņa postīšanas rezultātā akmeņu riņķa norobežotajā teritorijā nekonstatēja nevienu neskartu apbedījumu. Dažādās vietās uzkalnīņa uzbūvējumā atrada dz. un br. jostassprādzes, br. spirālgredzenus, bērnu un pieaugušu individu aprocas, važiņu fragmentus, ovālo šķiltavakmeni un br. trīsstūra rotadatu. Šie savrupatradumi nepārprotami liecināja, ka uzkalnīņā bijuši kā bērnu, tā pieaugušu individu kapi, bet tie pilnīgi izpostīti.

Uzkalniņa ziemeļrietumu malā ārpus akmeņu riņķa atklāja kapa - pēcapbedījuma - vietu. To, liekas, iezīmēja rietumu galā viens un austrumu galā trīs blakus guļoši galvas lieluma laukakmeņi. Vidū starp šiem akmeņiem ziemeļu - dienvidu virzienā vienkopus atradās dz. jostassprādze, ovālais šķiltavakmens un dz. iemauktu laužņi. Kapa rajonā dažādās vietās konstatēja nelielus tuvāk nenosakāmas br. rotas, kāda dz. priekšmeta (rotadatas?) un br. važiņas fragmentus. Tie liecināja, ka arī šis kaps (tā galvgalis) sapostīts. Minēto akmeņu un vēl savās vietās saglabājušos senlietu situācija rādīja, ka apbedītais indivīds bijis noguldīts tieši A-R virzienā.

Uzkalniņa centrālajā daļā uz pamatzemes atrada vairākas kaudzītēs sabērtas ozolzīles. Tās nomelnējušas, nevis degušas. Šajā uzkalniņa rajonā nebija ne pārrakuma pazīmju, ne arī dzīvnieku aļojumu, tas vedina domāt, ka ozolzīles tur nobērtas pirms uzkalniņa uzbēršanas. Tās uzlūkojamas par uzkalniņa ierīkotāju īpatnēju ziedojumu.

Pēc iegūtajiem savrupatradumiem jāsecina, ka pētitais kapu uzkalniņš radies agrā dzelzs laikmeta otrajā pusē, bet konstatētais pēcapbedījums tajā ierakts vidējā dzelzs laikmeta beigū posmā.

Liepeņu "batarinā" vērotās bērū paražas līdzīgas tām, kādas konstatētas 1970. g. izpētītā uzkalniņā Vangažu (tag. Ādažu) c. Melkertos. Šāda tradīciju vienādība plašākā Gaujas lejteces apgabalā liecina par iedzīvotāju piederību pie vienas etniskas grupas.

N. Jefimova

JANOMOLES ARHEOLOĢISKĀS EKSPEDĪCIJAS DARBS

Vēstures institūta ekspedīcija 1984. un 1985. g. turpināja izrakumus Janomoles uzkalniņa kapulauka II un

III grupā, kā arī veica pārbaudes izrakumus Pesčankas apmetnē un uzsāka Janomoles apmetnes pētījumus.

Kapulauka III grupā, kurā ir septiņi uzkalniņi, izpētīti četri (viens garais uzkalniņš - 1982. g.). Trīs neizraktie uzbērumi stipri postīti meža ciršanas laikā. Izrakto uzkalniņu materiāli apstiprina pieņēmumu par divu uzkalniņu veidu eksistēšanu Janomoles uzkalniņu kapulaukā (sk. 1982. un 1983. g. izrakumu materiālus).

2. uzkalniņš ir ovāli iegarens ar noplacinātu virsotni, orientēts ar garo asi perpendikulāri upes krastam. Pamata izmēri - 7,8x5,6 m, augstums - līdz 1,0 m. Velēnu kārta stipri sapostīta, tā saglabājusies tikai uz kalniņa nogāzēs. 0,3 m dziļumā zem virsmas fiksēts pelēcīgs četrstūrveidīgi ovāls oļļains smilšu plankums (izmēri - 2,84x2,04 m, biezums - 0,06 m) ar ļoti sīkām oļļitēm - bērnu laukumīņa izdedzināšanas pēdas. Bērnu laukumīņa slānis atrodas uz īpaši izveidotas platformas. Topošā uzkalniņa vietā upes krasta nogāzē bija noņemta velēna un apkārt uzkalniņa pamatam pamatzeme nogriezta tā, lai izveidotu no neskartās pamatzemes paaugstinājumu. Uz šī paaugstinājuma no apkārt noņemtajām smiltīm bija veidots pabērums. Platformas kopējais augstums bija 0,4-0,5 m. Mirušo sadedzināja ārpus uzkalniņa un novietoja jau gatavā uzkalniņa uzbērumā. Par to liecina uzbēruma nogāzē zem velēnas saglabājušās kalcinēto kauliņu drumslas. Uzkalniņš attiecināms uz pirmā veida uzbērumiem.

4. uzkalniņš ir apaļš, ϕ - 6,0-6,4 m, augstums - 0,8-0,9 m. Uzkalniņa pamatā uz smilšu pabēruma 0,10-0,15 m augstumā fiksēts oļļains sārta slānis (biezums - līdz 0,1 m). Tā kā uzbēruma virsma ir postīta un uzbērums situēts tieši krasta nogāzē, palu ūdeņi izskalojuši tā apakšējos slāņus un tikuši līdz sārta slānim. Smilšu pabērumā zem sārta atklāta 0,2 m dziļa apaļa bedrīte (ϕ - 0,2 m) ar pelnaini oļļainu pildījumu un dedzinātām, sarkani nokrāsotām smiltīm. Bedri caurāgusi liela priedes sakne. Kalcinēti kauli nav atrasti, tas izskaidrojams ar nelabvēlīgiem augsnes apstāk-

liem. Spriežot pēc uzkalniņa uzbūves, to, iespējams, var pieskaitīt pie Janomoles kapulauka otrā veida uzkalniņiem, kuros apbedījumi tika izdarīti pirms uzkalniņa pilnas uzbēršanas.

Kapulauka II (centrālajā) grupā 1984.-1985. g. izrakumi veikti tās centrālajā daļā, tuvāk pie Daugavas krasta, 617. valsts meža kvartālā. Te izvietota kompakta astoņu uzbērumu grupa, ko apvieno liels konusveida 22. uzkalniņš. Divās sezonās izpētīti septiņi uzbērumi (22., 23., 25.-29.), no tiem divi - ovāli iegareni, pārējie - apaļi. Visi uzkalniņi, izņemot 22. uzkalniņu, attiecināmi uz pirmā veida uzbērumiem ar vāji ogļainas, pelēcīgas smilts bērū laukumīgu uzbēruma pamatā uz pamatzemes vai uz pabēruma, kur kremācijas paliekas tika ievietotas jau gatavā uzbērumā. Pētot 26. un 28. uzkalniņu, noskaidrots, ka pirmā veida uzbērumi varēja tikt izveidoti divos posmos: sākotnējā uzkalniņa (ar bērū laukumīgu pamatā) viršma tika izlīdzināta, uz tās izdedzināts vēl viens bērū laukumīgs un pēc tam uzkalniņi uzbērti līdz galīgam augstumam - pagēmiens, kas vairāk raksturīgs otrā veida uzbērumiem.

23. uzkalniņš ir ovāli iegarens (izmēri - 6,8x8,6 m, augstums - 1,4 m); divas trešdaļas uzkalniņa apņēma grāvītis 1,6-1,7 m platumā un 0,6 m dziļumā. No grāvīša ņemto smilti izmantoja pabērūmam. Apbedījumu šajā uzkalniņā nebija. Ņemot vērā, ka uzbērūmā nebija nekādu postījumu vai pārrakumu, var domāt, ka 23. uzkalniņš ticis veidots kā kenotāfs.

Interesanta apbedīšanas rituāla īpatnība konstatēta apaļajā 25. uzkalniņā (Ø - 11,5 m, augstums - 1,2 m) - smilšu pabērūmā zem bērū laukumīga nogāzēs atklāts plāns (0,005-0,010 m) māla slānis. Tas izveidots visa uzbērūma perimetrā, izņemot ziemeļrietumu nogāzi, kur konstatēts 2,0-2,5 m plats pārtraukums. Iespējams, ka pēc žagaru sadedzināšanas, veidojot bērū laukumīgu, malā nostiprinātā pabērūma nogāzē tika izsvaidītas ugunsкура paliekas, par

ko liecina nenosakāmas formas ogļaini plankumi māla slāni. Bēru laukumīņa slāni atrasts naža asmens vidusdaļas fragments ar dedzinājuma pēdām. Pie uzbērums robežas māla slāni atklāts ripas poda sienas fragments ar rupju zvirgzdu piejaukumu. Mazā izmēra un nenosakāmās formas dēļ to var attiecināt uz 10.-11. gadsimtu.

Īpašu interesi izraisa 22. uzkalniņš ar četriem apbedījumiem. Konusveida uzbērums ar 2,95 m augstām stāvām nogāzēm (ϕ - 17-20 m) izdalījās kā centrālais visā uzkalniņu grupā. Uzkalniņa veidošanai tika izvēlēts dabisks paaugstinājums 0,5-0,6 m augstumā (ϕ - \approx 10 m) ar lēzenu ziemeļu nogāzi. Tā virsotne tika nolīdzināta, dienvidu, austrumu, rietumu un daļēji arī ziemeļaustrumu nogāze nostāvinātas; no ziemeļaustrumu puses atstāta apmēram 6 m plata lēzena uzeja. Tā izveidoja sākotnējo platformu, uz kuras tika veikti apbedīšanas rituāli. Uzejas tuvumā platformā atklāta ovāla rituāla ugunsкура bedre (izmēri - 1,7x1,1 m, dziļums - 1,2 m), kuras ogļainā pildījumā konstatēti divi intensīvi ogļu slāņi. Tāda pati bedre ar līdzīgu pildījumu atrodas pretim uzejai dienvidrietumu platformas malā. Platformas rietumu un ziemeļrietumu daļā fiksēti līdzīgi mazāka izmēra rituālo ugunsкуру plankumi. Ugunsкуру paliekas acīmredzot tika izsvaidītas platformas dienvidu nogāzē un piekāvē, par ko liecina ogļaini plankumi uz pamatzemes un piekāvē.

Platformā atklāti divi apbedījumi. 3. apbedījuma kalcinētie kauli bija novietoti ovālā bedrītē (dziļums - 0,18 m, izmēri - 0,38x0,27 m) ar pelnu-ogļu pildījumu un daļēji apkārt tai. Blakus atrasti 10.-11. gs. ripas keramikas trauku fragmenti. 4. apbedījuma kalcinētie kauli bija izkaisīti kopā ar oglēm un pelniem 0,65x0,40 m platībā. Starp tiem atrasti stipri sakusušas krelles (?) fragments un nededzis nenosakāma kaula priekšmeta fragments. Netālu atrasts dz. spaiņa roktura (?) fragments. Virs apbedījumiem tika izveidots līdz 1,3 m augsts uzbērums. Sākotnējā uzbērums dien-

vidu nogāzē izveidots smilšu pabērums un 2. apbedījuma kalcinētie kauli ievietoti seklā, sārtā ieraktā bedrītē. Uzkalniņš tika uzbērts līdz 1,7 m augstumam, tā virsotne, kad bija paspējusi izveidoties plāna velēnas kārtā, tika izlīdzināta priekš bērū laukumīņa un uzbērtā līdz pilnam augstumam. Virsotnē bija izsvaidīti 1. apbedījuma kalcinētie kauli, tos atrada tūlīt zem velēnas kārtas.

1984.-1985. g. sezonā iegūtie dati apstiprina, ka Janomoles uzkalniņu kapulaukā pastāvējuši divi uzkalniņu veidi. Konkretizētas un atklātas apbedīšanas rituāla jaunas detaļas (pabērumi uzkalniņu lielākajā daļā, rituālie uguns-kuri, sarežģītas topošo uzkalniņu vietu sagatavošanas detaļas). Atrastās keramikas datējums kapulauka augšējo hronologisko robežu ļauj attiecināt uz 11. gs., varbūt 12. gs. sākumu. Tas ir pilnīgi iespējams, ievērojot kapulauka perifēriālo stāvokli attiecībā uz Smoļenskas garo uzkalniņu kultūras pamatteritoriju.

1985. gadā uzsākti Janomoles apmetnes pētījumi. Janomoles apmetne atrodas augšpus kapulaukam Daugavas krastā, 0,3 km attālumā no tā. Apmetnes platība ap 0,5 ha, izpētīti 20 m². 0,5 m biezais mītnu slānis stipri noarts. Atrasta bezripas gludā keramika, ripas keramikas trauku fragmenti, deguši, šķelti pavaržu akmeņi.

1986. gadā izrakumi Janomoles arheoloģiskā kompleksā tiks turpināti.

I. Kuniga

KRISTAPIŅU KAPULAUKS

Latvijas PSR Vēstures muzeja organizētā arheoloģiskā ekspedīcija 1984. un 1985. g. (kopā 2 mēnešus) turpināja aizsardzības izrakumus Preiļu raj. Rušonu c. p. teritorijā esošajā Kristapiņu kapulaukā. Izrakumos piedalījās

Rīgas Pionieru un skolēnu pils Arheoloģijas pulciņa biedri.

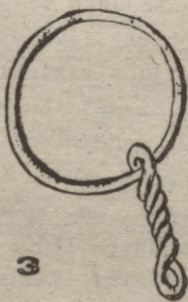
Izrakumu laukumi tika iemērīti kapulauka centrālajā daļā, uz austrumiem un ziemeļrietumiem no 1970. g. aizbērtās lielākās grantsbedres. Šajās vietās bija noplanēta 0,5 m bieža zemes virskārta un ierakti meliorācijas grāvji un kartupeļu bedres. Izpētot 276 m² lielu zemes platību, tika atklāti 43 skeletkapi un četri ugunskaņi. Kapulauka teritorijas saimnieciskas izmantošanas rezultātā 18 apbedījumi bija postīti. Četri skeletkapi bija sajaukti, virs tiem uzrokot jaunus apbedījumus.

Pēc velēnas noņemšanas apkārtējā zemē labi iezīmējās kapu bedres. Tās bija 1,20-2,40 m garas, līdz 0,95 m platas ar ovāliem vai četrstūrainiem galiem. Mirušie bija ierakti 0,50-0,85 m dziļumā. Skeletu kaulu saglabāšanās pakāpe dažāda: kapulauka centrālajā daļā, kur raksturīga smilšaina grants, kauli saglabājušies labi, austrumu un ziemeļaustrumu daļā, kur pārsvarā ir dena smilts, kauli bija pilnīgi iztrūdušies vai arī bija saglabājušies tikai atsevišķas kaulu plēnes. Mirušie apbedīti rindās, ievērojot vīriešu un sieviešu kapu pretēju orientāciju - vīrieši uz A vai ZA, sievietes - uz R. Kristapiņu līdzenajā kapulaukā apglabāti latgaļi laikā no 8. līdz 12. gadsimtam. Senākie apbedījumi atrasti kapulauka dienvidu galā. 1984. un 1985. g. izrakumos lielākoties atklāti 10.-11. gs. apbedījumi.

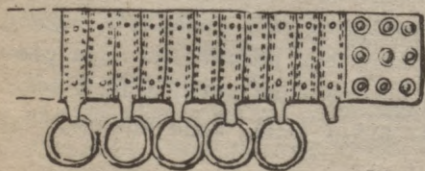
Visiem mirušajiem bija dotas līdzīgas kapa piedevas. Pavisam tika atrastas 275 senlietas. Vīriešu kapiem raksturīgi dz. iedzītņa un uznavas šķēpu gali, vienasmens zobeni, šaur- un platasmens cirvji, naži, šķīlamdzelzis ar kramu, br. pakavsaktas, aproces (karavīru, masīvas ar segmentveida griezumam, dobās ar paplašinātiem galiem, ar zvērgalvu galiem), spirālgredzeni, gredzeni ar vidusplāksnīti, ādas jostas ar br. apkalumiem. Apbedījumu vidū izdalījās bagāta 10. gs. vīrieša kaps (210.), kurā bez parastajām kapa piedevām pie mirušā kājām likts dz. pātagas kāts, laužņi un ar br. apkalts dz. zvans (14. att.: 1-3). Šajā un 216.



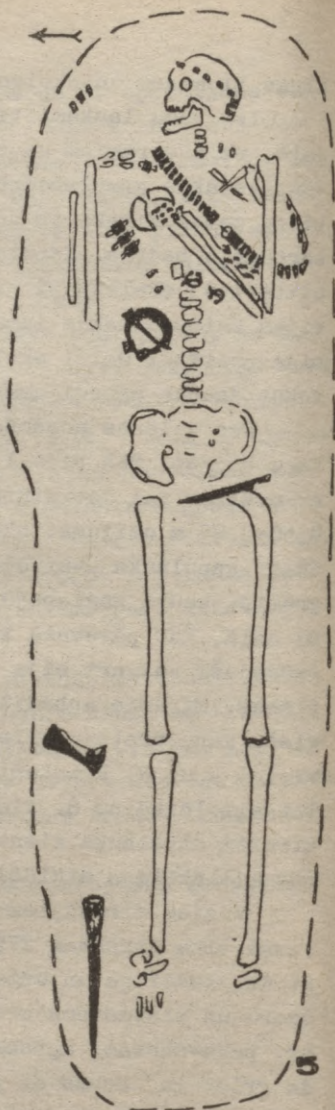
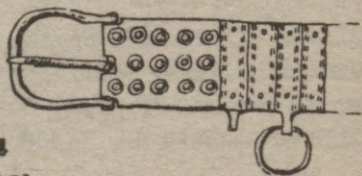
2



3



4



14. attéls.

bagāta vīrieša kapā ādas jostas ar br. taisnstūrveida apkalumiem bija pārliktas pār mirušā labo plecu (14. att.: 4,5).

Sieviešu apbedījumos tika atrasti br. spirāļu lentveida un grīstes vainagi, kaklariņķi (ar noplacinātiem, konu, seglu un kāšu, cilpu un četrskaldņu galiem), pakavsaktas, krūšu važiņas, kauri gliemežnīcu kaklarotas, manšetaproces, spirālaproces, aproces ar dobiem paplašinātiem galiem un aproces ar zvērgalvu galiem, dz. ileni un sirpji, kaula cels un māla skriemelis.

Apmetnes kultūrslānis pilnīgi izpostīts, veicot zemes darbus un ierokot vēlākos apbedījumus. Izrakumu laukumos tika atrastas švikātās, gludās, apmestās un tekstilās keramikas trauku lauskas un mazs bezripas māla podiņš (18. laukums), kas attiecināmi uz apmetnes apdzīvotības periodu - l.g.t.p.m.ē. beigām un m.ē. sākumu.

I. Loze

ĶEMMES-BEDRĪŠU KERAMIKAS KULTŪRA LATVIJĀ

Ķemmes-bedrīšu keramikas kultūras pētniecības pirmsākumi attiecināmi uz pagājušā gs. 70. gadiem un saistīti ar K. Zīvera vārdu. Šie pētījumi tika izdarīti Zvejnieku apmetnē Burtnieku ezera piekrastē. Vēlāk pētījumus veica arī Lubānas lidzenumā, šeit jāmin izrakumi Ličagala apmetnē (M. Ebert, 1913). Intensīvi pētījumi Liezerēs un Ličagala apmetnē turpinājās 30. gados (E. Šturms, 1927). Tajos gados E. Šturms veica izrakumus arī Virānes Zvejnieku un Ičas apmetnē Lubānas ezera ieplakā; viss galvenais Ķemmes-bedrīšu keramikas materiāls tika savākts Ičas upē ieplūstošā strauta gultnē, tas acīmredzot bija izskalots no apmetnes kultūrslāņa. 30. gados tika pētīta Munču apmetne Dvietes upes krastā, kā arī Dvietes apmetne pie tāda

paša nosaukuma upes iztekas no Dvietes ezera (E. Šturms, 1939).

Nākamais ķemmes-bedrišu keramikas kultūras pētniecības posms saistāms ar Sārnates purva apmetnes izrakumiem, kurus 30. gadu beigās uzsāka E. Šturms (1940), bet 50. gados turpināja Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece L. Vankina (Л. Ванкина, 1970), kā arī ar R. Šnores un F. Zagorska Lielā Ludzas ezera piekrastes apmetņu (Budjanka, Jurizdikas rags, Kreiči) pētniecību (E. Šnore, 1960; F. Zagorskis, 1963; Ф. Загорский, 1967).

Jauns periods ķemmes-bedrišu keramikas kultūras pētniecībā bija 60.-80. gadi, kad vienlaikus uzsāka Lubānas ezera ieplakas, kā arī Burtnieku ezera piekrastes akmens laikmeta pieminekļu izpēti. Lubānas ezera ieplakā 60. gadu pirmajā pusē tika atklātas 19 jaunas apmetnes ar ķemmes-bedrišu keramiku (Abora II, Abaine I, Asne I un II, Dzedzlekste I un II, Ideņi, Jašubova, Kvāpāni I un II, Malmuta I, Malmutas grīva, Nainiekste, Osa, Piestīņa, Suļka, Zvejsalas, Zvidze, Upesgala līcis) (I. Loze, 1980; И. Лозе, 1965, 1984), bet Burtnieku ezera piekrastē uzsākti pētījumi Zvejnieku kapulaukā, kur daļa no atklātajiem apbedījumiem piederēja pie ķemmes-bedrišu keramikas kultūras (F. Zagorskis, 1974), kā arī Zvejnieku I un II apmetnē (F. Zagorskis, 1965, 1966, 1968; I. Zagorska, 1971; F. Zagorskis, I. Zagorska, 1973, 1976). Burtnieku ezera apkārtnē, Pantenes purvā, arī tika atklāta jauna ķemmes-bedrišu keramikas kultūras apmetne (F. Zagorskis, 1965).

70. gadu sākumā autore Dagdas ezera ziemeļu piekrastē atklāja divas apmetnes ar ķemmes-bedrišu keramiku - Muraņiņķi I un II, bet 1980. g. Siversa ezera austrumu piekrastē - vienu.

Lubānas ezera ieplakā atklāto apmetņu pētījumi attiecināmi kā uz 60. gadu otro pusi (Malmuta I, Nainiekste, Osa, Zvejsalas, Suļka), tā arī uz 70. gadu vidu un otro pusi (Kvāpāni I un II, Zvidze) (И. Лозе, 1984). Daļa ma-

teriālu sagatavoti publicēšanai (Nainiekste, Suļka, Zvidze), daļa (Kvāpāni II) - aplūkoti zinātniskās atskaites sesijā nolasītajā referātā par 1979. g. pētījumu rezultātiem (I. Loze, 1980). Publicēts īss pārskats par ķemmes-bedrišu keramikas kultūras pētniecību Austrumbaltijā (H. Jozē, 1984). Tomēr apkopojoša rakstura pētījumi līdz šim nav veikti.

Latvijas PSR teritorijā esošās ķemmes-bedrišu keramikas kultūras apmetnes pēc to topogrāfijas rakstura iedalāmas šādās grupās: 1) purva apmetnēs (Sārnate, Suļka); 2) apmetnēs uz minerālzemes pacēlumiem purvu vidū (Abaine I, Abora II, Dziedzīkste I un II, Jašubova, Iča, Kvāpāni I un II, Malmuta I, Zvejsalas, Upesgala līcis); 3) daudzslāņu apmetnēs, kas situētas morēnas līdzenuma pārejas vietās uz purvaino Lubānas ezera ieplaku (Osa, Zvidze); 4) kāpu apmetnēs (Līčagals); 5) apmetnēs, kas atrodas paaugstinātās, granti saturošās vietās, kuru kultūrslānis veidojies smilšmālā vai smiltī (Zvejnieki I un II); 6) apmetnēs, kuru kultūrslānis veidojies kūdrā (Nainiekste, Pantene, Piestiņa). Visas minētās apmetnes ir izvietotas upju vai ezeru krastu tiešā tuvumā.

Ķemmes-bedrišu keramika un tai atbilstošais inventārs iegūts noteiktos apmetņu kultūrslāņos un stratigrāfiski labi izsekojams. Visizteiktākā stratigrāfija ir Osas un Zvidzes daudzslāņu apmetnēm, kur ķemmes-bedrišu keramika atsevišķos slāņos guļ atsevišķi (Osa, Zvidze) vai arī kopā ar otru (poraino) vidējā neolīta keramikas grupu (Zvidze). Ķemmes-bedrišu keramikas intensitāte kultūrslāņos, it sevišķi Latvijas PSR austrumu daļā, liecina par šīs kultūras visai spēcīgiem impulsiem tieši šajā republikas daļā.

Par vadošajiem pieminekļiem šīs keramikas kompleksa pētniecībā ir uzskatāmas Kvāpānu II, Suļkas un Zvidzes apmetnes Lubānas ezera ieplakā, kurās iegūtas vislielākās senlietu un keramikas kolekcijas.

Kvāpānu II apmetnē ķemmes-bedrišu keramikas izvietojums kultūrslānī fiksēts četros horizontos, bet Zvidzes

apmetnē - 4.-8. litologiskajā slānī (И. Лозе, А. Лийва, В. Стелле, Г. Эберхардс, И. Якубовская, 1984). Tas ļauj materiālu kvantitatīvi un kvalitatīvi apstrādāt, uzsverot ķemmes-bedrišu keramikas attīstības galvenās līnijas republikas austrumu daļā.

Ķemmes-bedrišu keramikas kultūras attīstībā Latvijas PSR austrumu daļā izdalāmi trīs galvenie posmi: 1) ķemmes-bedrišu keramikas kultūras patstāvīgas attīstības posms (Sulķas apmetnes apakšējais slānis, Zvidzes apmetnes 7., 8. slānis, Kvāpānu II apmetnes kultūrslāņa 3. un 4. horizonts); 2) ķemmes-bedrišu keramikas kultūras koeksistence arī ar otru Austrumbaltijas teritorijai raksturīgo vidējā neolīta kultūru (Zvidzes apmetnes 4.-6. slānis, Kvāpānu II apmetnes kultūrslāņa 1. un 2. horizonts); 3) ķemmes-bedrišu keramikas kultūras attīstības beigu posms (Nainiekste).

Ķemmes-bedrišu keramikas motīvi (registrēti vairāk par 100) liecina par spilgti izteiktu geometrisko figūru klātbūtni divās pirmajās attīstības fāzēs.

Māla masas sastāva ziņā visām trim ķemmes-bedrišu keramikas kultūras attīstības fāzēm raksturīgs ne tikai grants, bet arī sasmalcinātu gliemežvāku un organisku vielu piejaukums.

Latvijas PSR austrumu daļas (Lubānas ezera ieplakas, Lielā Lūdzas ezera piekraste, Dvietes upe, Burtnieku ezera piekraste) ķemmes-bedrišu keramika līdzīga Sārnatē atrastajai, lai gan geometrisko motīvu izvēles ziņā tā bagātāka par Sārnatē iegūto. Tas liecina par šī kompleksa nevienlaicību vai arī nevienīgumu abās norādītajās republikas daļās.

Latvijas PSR austrumu daļas ķemmes-bedrišu keramika var būt salīdzināma ar Igaunijas PSR šīs attiecīgās kultūras keramiku Emajegi upes grīvas apmetnēs, Virtsjerva ezera piekrastē, Narvas-Rīgikilas I un II apmetnē (Л. Ялитс, 1959a, b; Н. Гурина, 1965, 1967), lai gan speciāli ornamenta motīvu izplatība šajā teritorijā nav pētīta.

Līdzība saskatāma arī ar Karēlijas teritorijā iegūto ķemmes-bedrišu keramiku, kuras trauku formas un ornamenta motīvus detalizēti analizējis G. Pankruševs (1978). Šī līdzība vērojama ne tikai trauku formas, bet arī ornamenta motīvu izvēles ziņā.

Mazākas iespējas ir izsekot līdzībai ar ķemmes-bedrišu keramiku Somijas teritorijā, jo šī keramika ir samērā vāji atspoguļota somu arheoloģiskajā literatūrā (A. Äyräpää, 1956; H. Matiskainen, T. Jussila, 1984).

Latvijas PSR teritorijā iegūto ķemmes-bedrišu keramiku var salīdzināt arī ar Lietuvas PSR teritorijas austrumu (Jaras, Kretonas 1A, Pašvitenes, Žemaitišķes I un II apmetne) un rietumu daļā (Šventojas 1B apmetne) iegūto keramiku. Tā ir bez geometriskā ornamenta un attiecināma uz ķemmes-bedrišu keramikas kultūras attīstības beigu posmu.

Apmetņu inventārā Latvijas teritorijā dominē galvenokārt krana rīki (bultu un šķēpu gali, kasīkļi, naži, urbji) un slānekļa kalti, kā arī riņķi. Inventārs pēc sava rakstura analogisks iepriekš minētajos pieminekļos iegūtajam un lokālus izplatības variantus neveido.

Tātad Latvijas teritorijā sastopamā ķemmes-bedrišu keramikas kultūra ir radniecīga Igaunijas, Ļeņingradas apgabala un Karēlijas (iespējams, arī Somijas), kā arī Lietuvas ķemmes-bedrišu keramikas kultūrai, veidojot šīs kultūras vienības rietumu zonu.

Hronoloģiski ķemmes-bedrišu keramika Latvijas teritorijā aptver laika posmu no 2700 līdz 2100 g.p.m.ē., resp. subboreālā klimatiskā perioda 1.g. apakšzonu, kā arī 1.b un 2.b apakšzonu (И. Лозе, А. Лийва, В. Стелле, Г. Эберхардс, И. Якубовская, 1984). Radioaktīvā oglekļa datējumi: 4540±60 (TA-674) un 4370±80 (TA-675) (И. Лозе, 1982). Zvidzes apmetnē attiecināmi uz ķemmes-bedrišu keramikas otro attīstības posmu. Šie datējumi tuvāki Somijas ķemmes-bedrišu keramikas datējumiem (C. Meinander, 1971; A. Siiriäinen, 1973) nekā Igaunijas šīs pašas kultūras pieminekļu

datējumiem (Л. Янитс, К. Янитс, 1981).

Ķemmes-bedrišu keramikas kultūras cilšu apbedīšanas paražās ir rekonstruējamas pēc F. Zagorska pētītā Zvejnieku kapulauka apbedījumiem Burtnieku ezera piekrastē (F. Zagorskis, 1974; И. Лозе, 1984). Mirušie guldīti izstieptā stāvoklī uz muguras, retāk - uz vēdera. Okers kaisīts uz apbedītajiem ar bagātāku kapa inventāru, kas sastāvējis no krama bultu un šķēpu galiem, kasīkļiem, dzintara piekariņiem, pogveida krellēm, riņķiem, kaula rīkiem (bultu galiem un harpūnām), slānekļa riņķiem. Vienā kolektīva apbedījuma inventārā atradās pods ar ķemmes-bedrišu rotājumu. Šajā apbedījumā divi mirušie bija guldīti bedrē izstieptā stāvoklī uz sāniem, trešais - uz vēdera.

Antropologiski Zvejnieku kapulauka galvaskausu sēriju pētījusi R. Deņisova (1975), kura izdalījusi mezokrāno antropologisko tipu. Tā izcelsmē piedalījušies divi komponenti - mezokrānais un krasi izteiktais dolihokrānais.

Ķemmes-bedrišu keramikas kultūras ciltīm bija raksturīga piesavinātājsaimniecība, tomēr fakti liecina, ka vidējā neolīta ciltis, tajā skaitā, iespējams, arī ķemmes-bedrišu keramikas kultūras nesēji ir bijuši pazīstami ar lopkopību (liellopu un sīklopu kaulu atradumi vidējā neolīta slāņos Zvidzes apmetnē).

Ķemmes-bedrišu keramikas kultūra pēc savas etniskās struktūras veidojusi viendabīgu masīvu. Tās etniskās piederības jautājumi ir vairākkārt apskatīti gan arheoloģiskajā, gan antropoloģiskajā literatūrā. Tajā ir gan izteiktas domas par tās piederību pie Baltijas somu priekštečiem (Х. Моора, 1956; Л. Янитс, 1956, 1959), gan arī tās nolietas (А. Уаликов, 1970; О. Бадер, 1972). Ir arī norādīts, ka ķemmes-bedrišu keramikas kultūra varēja sastādīt komponentu jeb substrātu, kurš eksistējis līdz pat vēlākās tekstilās keramikas kultūras, kurai tad arī var piedēvēt Baltijas somu izcelsmi (И. Лозе, 1984), izplatīšanās laikam.

I. Loze

DVORČĀNU ARHEOLOĢISKĀS EKSPEDĪCIJAS DARBS

Dvorčānu arheoloģiskā ekspedīcija no 1984. g.

6. jūnija līdz 6. septembrim un no 1985. g. 6. jūlija līdz 15. augustam Daugavpils HES applūdinājuma zonā - Krāslavas raj. Piedrujas c.p. Dvorčānos - pētīja attīstītā feodālisma laikmeta lauku apmetni, kas bija situēta Daugavas labā krasta otrās virspalu terases aranzemes zonā.

Pētījumu gaitā atsegta 375 m² liela platība apmetnes pienogāzes un nogāzes daļā, kā arī izrakta 30 m gara tranšeja apmetnes šķērsprofila noteikšanai.

Apmetnes pienogāzes daļā (II un III laukums) kultūrslānis bija veidojies zem \approx 0,30 m biezas arankārtas. Kultūrslāņa biezums sasniedza 0,50-1,00 m, tas bija intensīvi melns. Savukārt apmetnes nogāzes daļā (I laukums, III un IV laukuma dienvidu daļa) kultūrslānis bija pārklāts ar gaišu smilšmālu un gaišiem uzskalotiem smilšu starpslāņiem, kuru biezums sasniedza 0,30-0,60 m.

Apmetnes pienogāzes daļa bagāta ar pavardu paliekām - laukakmeņu šķembām. 70 m² lielā platībā atklāts vairāk nekā 10 pavardu atlieku, kam plānā bija ieapaļas (ϕ 0,80 m) vai iegareni ovālas kontūras (0,60x0,30-0,40 m). Pavardu palieku pildījumā bija oglītes, apdedzināta māla gabaliņi, uz podnieka ripas darinātu trauku fragmenti, dzīvnieku kauli. Pavardu atliekas konstatētas kultūrslāņa dažādos dziļumos, kas liecina par vairākiem celtniecības posmiem apmetnes pienogāzes daļā. Uz to norāda arī divi paralēli nogāzei izvietoti 0,30 m plati grāviši, kuri bija iedziļināti pamatzemē (0,20-0,30 m). Atklātie grāviši bija viena platumā un atradās viens no otra 0,60 m attālumā. Var pieņemt, ka atsegtie grāviši veidojuši dzīvojamo ēku sienas pamatu, resp. ēkas fundamentu, jo konstatēts arī perpendikulāri pret paralēli nogāzei izvietotajiem grāvišiem orientēts grāvis. Ēkas bijušas novietotas gar nogāzi

austrumu-rietumu virzienā. Iespējams, ka vienas ēkas vietā uzceltas citas. Vēl viens grāvītis bija atklāts apmetnes nogāzes daļā, 4 m attālumā no malēja, nogāzei paralēli izvietotā grāvīša. Ap pavardiem, kā arī grāvīšos bija daļēji saglabājušās mietu vietas, kas saistāmas ar pavardu konstrukcijām.

Vislabāk saglabājies pavards atklāts apmetnes nogāzes daļā (III laukuma dienvidos) 1,10-1,40 m dziļumā, skaitot no zemes virskārtas, zem gaiša smilšmāla kārtas ar sanestās smilts starpkārtām un tumšā kultūrslāņa, uz dienvidiem no pienogāzē atklāto ēku atliekām. Pavards, kas bija salikts no vairāk nekā piecu akmeņu rindām, plānā veidoja apaļas kontūras (r 0,80 m). Šī pavarda pildījumā, kas bija iedziļināts pārkūdotā māla (0,35 m), atrasti divi uz podnieka ripas darināta trauka fragmenti (viens no tiem piederējis podā augšmalai), liela dzivnieka bļodas kauls un koku gabali. Apkārt esošajā pārkūdotajā māla konstatētas astoņas mietu vietas, kas piederējušas pie pavarda konstrukcijas. Pavarda tuvumā atradās arī horizontāli guļošu koka plākšņu (?) paliekas.

Otrs labi saglabājies, pamatzemē iedziļināts (0,30 m) pavards (r 0,50 m) konstatēts II laukuma ziemeļu daļā. Pavarda pildījumā bija savāktas uz podnieka ripas darinātu trauku lauskas.

I laukuma apmetnes nogāzes daļā bija atklātas kāda iedziļināta pavarda paliekas, kura pildījumā - zilganpelēkajā māla - sastopami koka oglišu fragmenti. Šajā pavardā (?), kura apaļās daļas centrā (r 0,35 m) atradās no plienakmeņiem krauta kaudzīte, uzgāja atsevišķus ripas keramikas lausku fragmentus. Uz rietumiem no pavarda (?) apaļās daļas atradās 1,30 m plats un 2,50 m garš taisnstūrveida iedziļinājums, kas arī bija bagātīgi pildīts ar koka oglišu fragmentiem.

Uz austrumiem no šī, iespējams, saimnieciska rakstura pavarda (?) bija konstatēta plānā ieapaļa pavarda vieta

(izmēri 3,00x5,50 m), kura bija veidojusies smilšmāla apakšējā kārtā un māla virsējā daļā. Šeit bija savāktas ripas keramikas lauskas.

Attīrot lauku apmetnes kultūrlāni, iegūtas 69 senlietas - dz. naži, sirpji, makšķerāči, atslēga, naglas, br. gredzeni, kaula plāksnītes fragments ar iegrieztu ornamentu, dz. sārpi, kā arī uz podnieka ripas darinātu trauku fragmenti, nereti rotāti ar likloču ornamentu zem poda kakliņa. Lauku apmetne attiecināma uz attīstītā feodālisma periodu - 14.-16. gadsimtu.

Pārkūdrotajā mālā (mālainajā kūdrā ?), kurš atradās zem 14.-16. gs. kultūrlāņa, apmetnes nogāzes daļā atsegta bronzas vai agrā dzelzs laikmeta apdzīvotības paliekas - bezripas gludās un švikātās keramikas lauskas.

Savākti arī koksnes paraugi vecuma noteikšanai ar radioaktīvā oglekļa metodi. Starp tiem bija arī baļķa fragmenti, kas gulēja pārkūdrotajā mālā uz pamatzemes gaišās smilts.

Ē. Mugurēvičs, A. Vilcāne

NAUJENES ARHEOLOĢISKĀS EKSPEDĪCIJAS DARBS

Vēstures institūta Naujenes ekspedīcija 1984. un 1985. g. kopumā sešus mēnešus strādāja senās Dinaburgas arheoloģisko pieminekļu kompleksā, kur turpināja izrakumus pilsētīņā (410 m²) un uzsāka pašas pils pētniecību (280 m²). Naujenes apkārtnē veikta pieminekļu apzināšana parādīja, ka Daugavas labajā krastā Dinaburgas pils tiešā tuvumā atradās vairākas viduslaiku apmetnes.

Pilsētīņas teritorijā pabeigta I-III izrakumu laukuma pētniecība, kur atsegts pieminekļa apakšējais horizonts (kultūrlāņa biezums 0,7-1,5 m). Spriežot pēc senlietām un keramikas (bezripas ar gludo un apmesto virsmu), apakšējais horizonts datējams galvenokārt ar vēlo dzelzs laik-

metu (11.-12. gs.). I izrakumu laukumā pilsētipas dienvidu galā atsegta virszemes vientelpas guļkoku celtnes, kuru apkurei izmantoti pavardi un akmens krāsnis, retāk - māla kleķa krāsnis. Kā rādīja iepriekšējo gadu izrakumi, tad pilsētipa šādā veidā apbūvēta arī Livonijas periodā (13.-16. gs.). Mazas vientelpas dzīvojamās ēkas raksturīgas Latvijas vietējiem iedzīvotājiem, bet nav sastopamas šī laika germāņu zemēs.

No saimnieciska rakstura celtnēm jāatzīmē divas, kas atsegta pamatzemes līmenī. Viena no tām kalpojusi par bronzas lējējā darbnīcu, par ko liecina tur atrastie māla tīģelišu fragmenti un lejamais kausiņš. Otra celtnē (3x4 m liela) bija celta stabu konstrukcijā. Celtnes stāros bijuši apaļi stabi (Ø 20-25 cm). Celtnes sienas veidoja uz pusēm šķelti zemē ierakti mieti, kas bija izvietoti ar ieapaļo pusi uz ārieni. Spriežot pēc biežā skaidu un citu atkritumu slāņa, celtnē tikusi izmantota ilgā laiku. Celtnes izmantošanas sākuma periodā tās iedziļinātajā daļā vedušas kāpnes ar trim lēzieniem koka pakāpieniem. Celtnē bijusi saimnieciska nozīme, un tā sākuma periodā izmantota par noliktavu, par to liecina atrastā bērza tāss vācele un pilnīgi vesela no viena koka veidota lāpsta, kura bijis dz. apkalums. Vēlāk celtnītē turēti lopī, par ko liecina kūtsmēslu slānis.

Palisādu celtnes priežu koka parauga ¹⁴C analīze (noteicis A. Līva) ļauj objektu attiecināt uz 12./13. gs. miju (770±30 gadu vecs).

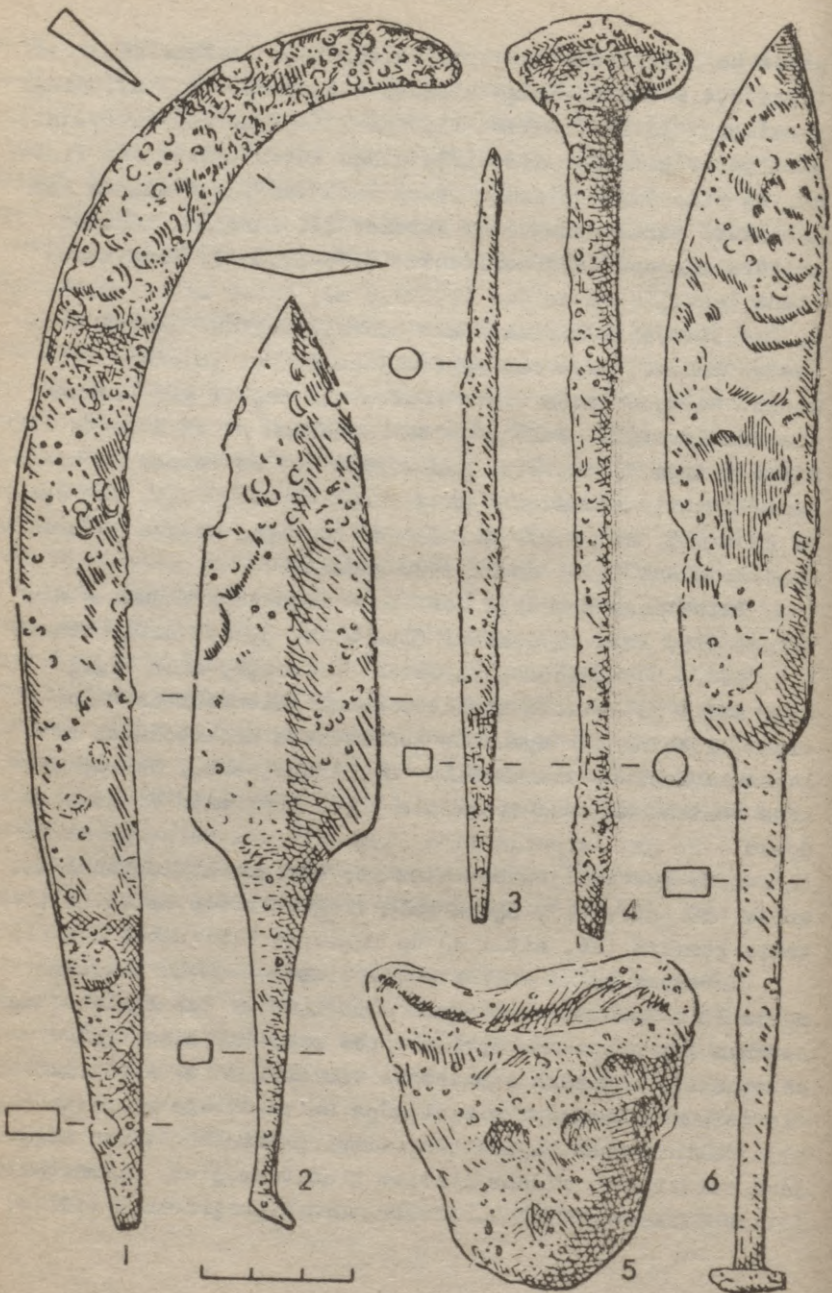
I-II izrakumu laukuma robežās atklāts 20,0 m garš, 1,5 m plats un 0,5 m dziļš grāvītis, kas, domājams, puslokā ietvēris seno pirmsvācu perioda pilskalnu. Spriežot pēc rakstītajiem avotiem, 13. gs. Dinaburgas (vēlākās Daugavpils) apkārtnē atradies Novenes pilsnovads, bet pati Novenes pils vieta acīmredzot izmantota vācu Dinaburgas pils ierīkošanai.

Pilsētipas ziemeļrietumu stūrī III izrakumu laukumā

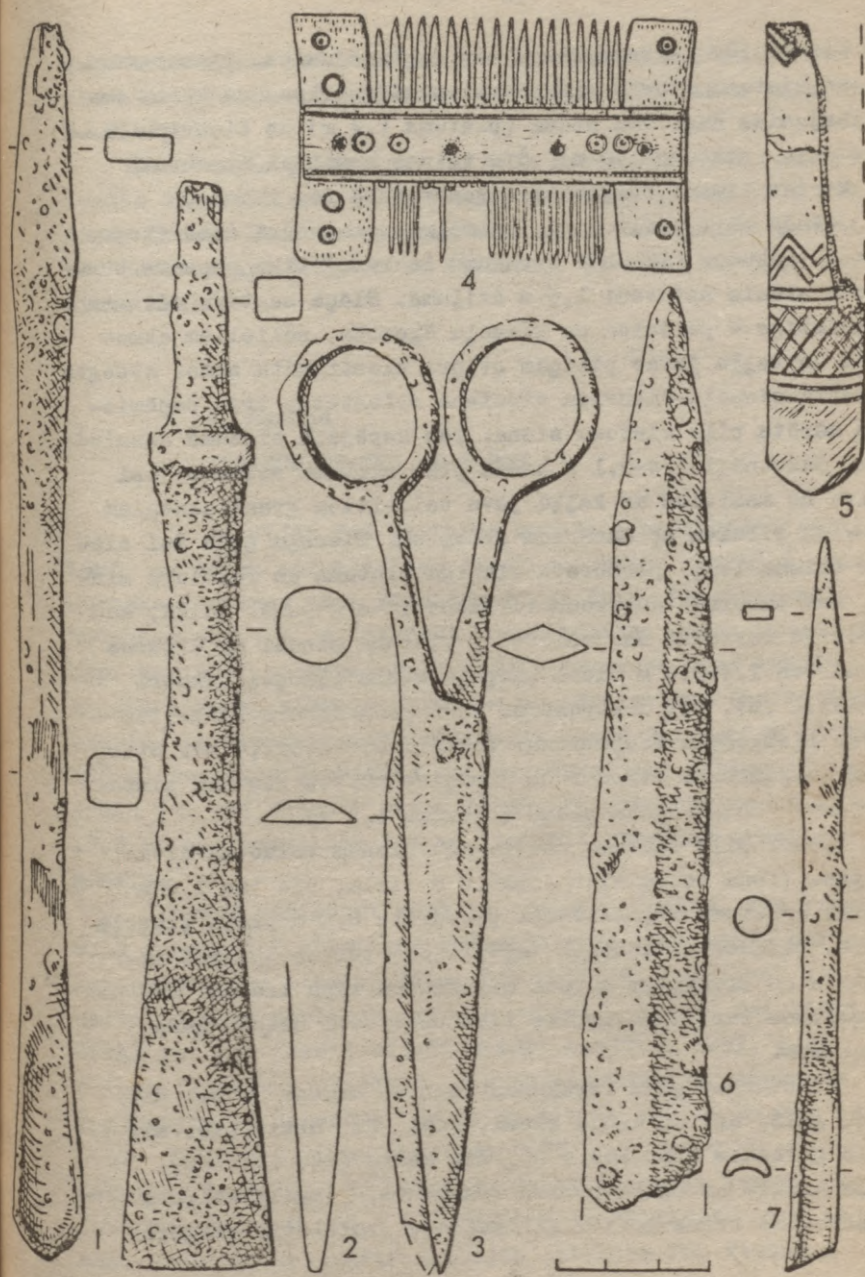
un tā paplašinājuma ietvaros kultūrslāņa biezums sasniedz tikai 2,4 m (kultūrslāņa biezums I laukumā - 3,7 m). Slāņu stratigrāfija III laukumā līdzīga I laukumā konstatētajai, vienīgi atšķiras ar atsevišķu slāņu intensitāti, kas liecina, ka pilsētiņas ziemeļrietumu mala tās pastāvēšanas laikā tikusi mazāk apdzīvota. Norokot III izrakumu laukumā kultūrslāņa apakšējo horizontu (0,75-1,50 m), konstatēta viena iedzīlīnāta celtne (1,8x2,8 m), kuras stūros 0,25-0,30x0,30-0,35 m lielas stabu bedres. Celtnes centrā atradusies krāsne, no kuras saglabājies stipri izdedzis māla klons. Otrās celtnes vieta konstatēta daļēji gar laukuma austrumu profilu. Celtnes dienvidrietumu stūrī atrasts dzīvnieka (zirga ?) skelets, kas varētu būt novietots kā ziedojums. Iegūtie atradumi - māla vārpstas skriemeļi, dz. šķēpa gals (15. att.: 2), dz. ilens, bezripas trauku lauskas - ļauj šo slāni datēt ar 11.-12. gadsimtu.

Pilsētiņas apakšējā horizontā iegūtie atradumi - dz. sirpji (15. att.: 1), ileni (15. att.: 3, 4), naži, duncis (15. att.: 6), galodas, vārpstas skriemeļi, māla tigeļi (15. att.: 5), stikla krelles, kauri gliemežnīcas, krus-tiņš - liecina par apmetnes iedzīvotāju nodarbošanos ar lauksaimniecību, amatniecību un tirdzniecību. Savrup stāv kāds romiešu monētas fragments - pēc numismāta V. Brabiča domām - 2. gs. Antonija Pijs (138-161) vai Marka Aurēlija (161-180) sestercijs. Uz laiku pēc 13. gs. attiecināms dz. urbis (16. att.: 1), šķēpa gala fragments (16. att.: 6), kaula ķemmīte (16. att.: 4) un rokturis (16. att.: 5).

Izrakumu gaitā attīrīts pilsētiņas ziemeļu aizsargmūris 13 m garumā, tā biezums 1,90-2,00 m. Tas saglabājies apmēram 1 m augstumā. Spriežot pēc profila, aizsargmūra sākotnējais augstums sasniedzis vismaz 2,40 m. Aizsargmūris izlauzts Daugavpils cietokšņa un apkārtējo zemnieku māju celtniecības vajadzībām. Aizsargmūris mūrēts no kaļķu javā saistītiem, rindās liktiem granītakmeņiem, piemērojoties terases slīpumam. Aizsargmūra ziemeļrietumu stūris,



15. attöls.



16. attēls.

kā arī rietumu aizsargsiena nav saglabājusies. Aizsargmūra ziemeļrietumu stūrim pieklāvusies kāda telpa, no kuras saglabājusies austrumu siena (platums 1,4 m) un dienvidu sienas daļa (platums 1,0 m). Šīs telpas apsildei izmantota 1. kārtas līmeni fragmentāri konstatēta 26. krāsns.

Pašā pils teritorijā, ziemeļrietumu stūrī iemēritajos divos laukumos (IV un V izrakumu laukums) tika noņemts būvgružu slānis aptuveni 1,5 m dziļumā. Slāņa sastāvs diezgan viendabīgs - pelēcīga ar ķieģeļu šķembām, nelieliem akmeņiem un kaļķu javas piciņām stipri piesātināta zeme. Atsegta gandrīz ziemeļu-dienvidu virzienā orientēta, trīs pagēmienu mūrēta pils rietumu siena. Tās kopējais biezums sasniedz 7 m. Sākotnēji 1,4-2,1 m biezā pils rietumu siena bijusi celta no masīviem ar kaļķu javu saistītiem granitakmeņiem un vidū pildīta ar mazākiem akmeņiem. Ziemeļu galā šai sienai taisnā leņķī piemūrēta līdzīga platuma un rakstura siena, kas turpinās austrumu virzienā 10 m garumā. Laikā, kad Livonijā ieviesās šaujamieroči, rietumu sienai no ārpusē piemūrēta 2,4-3,0 m bieza ķieģeļu siena (ķieģeļu izmēri 10x15x31 cm), bet iekšpusē no tāda paša izmēra ķieģeļiem - divas lielgabalu šaujamlūkas (izmēri 2,0x1,5x1,0 m). Starp abām šaujamlūkām atrodas no akmeņiem mūrēta rietumu sienai perpendikulāra senāka siena (biezums 1,5 m).

Starp pils rietumu un ziemeļu sienām veidotas divas telpas. Viena telpa bija 4,5x6,0 m liela, pie tās 1,8 m biezās austrumu sienas vēlāk piemūrēta 0,6 m plata ķieģeļu josla. Otra telpa atsegta daļēji. Šīs telpas apkurei izmantota no ķieģeļiem mūrēta hipokausta tipa krāsns. Krāsns un celtnes izmēri un nozīme tiks precizēti nākamā gada izrakumos.

Dinaburgas pils izrakumos iegūtas akmens lodes, dz. bultu gali, dz. un kaula ileni, naži, dz. urbis (16. att.: 7) un grieznis (16. att.: 3), dz. kalts (16. att.: 2), kaula krelle un kaula ķemmes fragments, ķieģeļi veidota lejamveidne svina lodiņu atliešanai, profilētie ķieģeļi

u.c. senlietas. Konstatētas arī divas monētas, no kurām viena ir 14. gs. pirmās puses Hamburgas brakteāts (noteica V. Zobīpa).

Dinaburgas pilsētiņas un pils izrakumos 1984. un 1985.g. iegūta 251 senlieta, 3058 trauku lauskas, no tām 1802 bezripas trauku lauskas (galvenokārt gludā un apmestā keramika, nedaudz arī švikātā un kniebtā), 61 nagla un 5778 dzīvnieku kauli.

A. Radoņš

IZRAKUMI BATŅU SENKAPOS

Latvijas PSR Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļa 1985. g. veica aizsardzības izrakumus Batņu senkaļos. Tie atrodas Rēzeknes raj. Kaunatas c. p. (bij. Rēzeknes apr. Kaunatas pag.) p. s. "Kaunata" teritorijā, Batņu ciemā. Senkapi ierīkoti paugurainā augstienē Rēzeknes upes labajā krastā 3 km uz ziemeļaustrumiem no tās iztekas (no Rāznas ezera). Ap 200 uzkalniņu izvietoti plašā teritorijā (300x100 m) vairākās kompaktās grupās. Uzkalniņu uzbērumam ir apaļa vai arī nedaudz ovāla forma. Ap uzkalniņiem (p 4,0-12,0 m, augstums līdz 1,4 m) vietumis vērojams aizmilzis grāvis.

Senkapi pazīstami kopš 19. gs. 60. gadiem, kad Vitebskas guberņas Statistikas komisija sāka vākt ziņas par arheoloģiskajiem pieminekļiem. Šie materiāli liecina, ka saimnieciskās darbības, kā arī mantraču rakumu rezultātā uzkalniņi jau toreiz bijuši stipri postīti. 1892. gadā, veicot izrakumus vairākos latgaļu pieminekļos, senkaļos apmeklēja J. Romanovs. 1925. gadā trīs apaļas formas (p 5,50; 5,00 un 6,25 m; augstums 0,75; 0,75 un 0,50 m) uzkalniņus izpētījis F. Balodis. Tajos bijis pa vienam skeletapbedījumam 0,5-0,6 m pamatzemē iedziļinātās kapu bedrēs. Iegūtais materiāls glabājas Latvijas PSR Vēstures

muzejā.

1985. gadā izrakumu laikā senkapos izpētīti četri no dzeltenas smilts veidoti uzkalniņi (20-23). Uzkalniņos dažādos dziļumos konstatēja nelielas oglītes, bet pamatā - līdz 0,2 m biezu pelēkas zemes slāni ar pelnu un ogļu pēdām. Uzkalniņus ielokoja grāvji (dziļums 0,15-0,80 m) ar pārtraukumiem, kā arī apaļas un iegarenas formas bedres (dziļums 0,20-0,35 m). To pildījumā bija pelēcīga, vietumis ogļaina zeme.

20. uzkalniņš (ø 8,20-8,45 m, augstums 0,8 m) un 22. uzkalniņš (ø 5,60-7,40 m, augstums 0,45 m) izrādījās mantraču pilnīgi izpostīti. Tajos bija pa vienam skeletapbedījumam pamatzemē iedziļinātās kapa bedrēs. Tikai 20. uzkalniņā ieguva ar apbedījumu inventāru saistāmu atradumu - dz. uzmavas šķēpa galu.

21. uzkalniņš (ø 5,2-5,40 m, augstums 0,30 m) bija divi skeletapbedījumi 2,30 un 2,85 m garās, 0,80-0,85 un 0,80-1,40 m platās, 0,50 un 0,65 m pamatzemē iedziļinātās četrstūrainas formas (gali noapaļoti) kapa bedrēs (otro kapa bedri daļēji izpostījuši mantrači). Tās atradās 0,80 m attālumā viena no otras. Kapu bedru pildījumā ogļaina zeme. Apbedītie virieši guldīti izstieptā stāvoklī uz muguras ar galvu uz DAA. Apbedījumi traucēti, neskartā stāvoklī tikai kāju kauli. Viena kapa inventāru veidoja br. pakavsakta ar atrotītiem galiem, dz. nazis ar koka spalvu (krūšu rajonā), br. pincetveida apkalums (starp augšstilbiem) un dz. platasmens cirvis (pie kreisās pēdas), otra - br. grezns ar vidusplāksnīti (krūšu rajonā), br. pakavsakta ar skalpnotiem galiem (pie kreisā augšstilba), dz. nazis ar koka spalvu (virs labā ceļa) un dz. platasmens cirvis (pie kreisā ceļa).

23. uzkalniņā (ø 5,00-5,60 m, augstums 0,35 m) arī bija divi skeletapbedījumi 2,30 un 2,35 m garās, 0,80-0,85 un 1,10-1,15 m platās, 0,55 un 0,40 m pamatzemē iedziļinātās ovālas formas kapa bedrēs. Attālums starp tām 1,50 m.

Kapu bedru pildījumā oļaina zeme. Uzkalniņa centrā situētā jā kapa bedrē apbedītā sieviete guldīta izstieptā stāvoklī uz muguras ar galvu uz DR. Apbedījums traucēts, neskartā stāvoklī tikai kāju kauli. No piedevām saglabājies br. lentveida vaināga fragments un divi br. spirālgredzeni. Otrajā kapa bedrē (tās dienvidrietumu galā) konstatēja tikai cilvēka zobu. Uz ziemeļaustrumiem no uzkalniņa, tā uzbēruma plekājē iegūts savrupatradums - dz. uznavas bultas gals.

Batņu senkapos iegūtais materiāls datējams ar 11.-12. gs. un raksturīgs latgaļiem.

J. Siatkovskis

IZRAKUMI PĀVULKALNA VIDUSLAIKU KAPSĒTĀ
UN ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU APZINĀŠANA

No 1985. gada 5. jūlija līdz 30. jūlijam Latvijas PSR Kultūras ministrijas Muzeju un kultūras pieminekļu zinātniskās pētniecības padome turpināja 1982. un 1983. g. aizsāktos aizsardzības izrakumus Pāvulkalna viduslaiku kapsētā, kas atrodas Valkas raj. Launkalnes c.p. teritorijā pie Strautmaļu mājām.

266 m² lielā platībā 0,2-1,3 m dziļumā 1-3 kārtās atsegti 75 pieaugušo un 28 bērnu apbedījumi (1982.-1983. g. - 128). Iegūtas 104 senlietas.

Parasti mirušie apbedīti izstieptā stāvoklī uz muguras, rokas gar sāniem vai uz krūtīm. Koka šķirstu paliekas saglabājušās tikai astoņos apbedījumos. 64 mirušie orientēti R-A virzienā, 19 - ZRR-DAA, 11 - ZR-DA, septiņi - DR-ZA, divi - A un divi - DAA virzienā.

Četros gadījumos konstatēts netipisks mirušā apbedīšanas stāvoklis. Vienā no dubultapbedījumiem pusaudži guldīti izstieptā stāvoklī uz vēdera viens virs otra ar galvām pretējos virzienos (ZRR un DAA). Rokas saliektas elko-

gos un piespiestas pie krūtīm. Citā apbedījumā mirušais guldīts uz vēdera, rokas gar sāniem. Uz pakauša likta br. adata. Izrakumu gaitā atsegts sievietes un bērna dubultapbedījums bez kapa piedevām. Mirušie guldīti viens virs otra, bērns novietots sievietei labajā pusē uz krūtīm, galvas cieši blakus. Ceturtajā gadījumā mirušais guldīts uz vēdera ar galvu uz A.

Izrakumos konstatēta kapsētas dienvidu robeža, pie kuras atradās lielākā daļa no apbedījumiem ar pretējo orientāciju un atšķirīgu apbedīšanas stāvokli. Kapsētas norobežojums netika atrasts.

Izrakumos atklāts kops, kurā guldīti četri mirušie. Tie pavirši likti viens otram blakus un viens virs otra. Viens no mirušajiem guldīts uz labajiem sāniem, kājas saliektas ceļos. 164. kapā mirušajam konstatēts saaudzīis labās kājas ceļa lūzums. Kāja saliekta 90° leņķī.

Kapsētas teritorijā atsegta diva akmeņu kaudzes (p 2,0 m, augstums 0,5 m). Kaudzes acīmredzot saliktas no akmeņiem, kas izcelti, rokot kapa bedres, jo apbedījumus un senlietas zem tām neatrada. Starp akmeņiem uzgāja vienīgi kaulu drusklas no blakus esošajiem postitajiem kapiem.

Sieviešu apbedījumos raksturīgākās kapu piedevas ir stikla krellītes, br. pakavsaktas un riņķsaktas, br. un dz. adatiņas, gredzeni, monētas, naži. Gandrīz visām Pāvulkalnā atrastajām saktām lokā iesietas ādas sloksnītes. Vienā no sievietu apbedījumiem labajā pusē uz mirušās krūtīm atradās br. tordēta riņķsakta ar ādas sloksnītēm. Cieši blakus saktai - dz. nazis. Pie saktas, ādas gabaliņā (mācipā ?) bija Tartu 13. gs. otrās puses - 14. gs. sākuma sudraba brakteāts (šo un citas monētas noteica V. Zobiņa), turpat atradās arī dz. adata.

Vīriešu kapu inventāru sastādīja naži un šķiļamdzelzis. Vairākos kapos līdzīti doti slīmestī. 157. kapā mirušajam uz labās kājas apakšstilba likts platasmens cirvis.

1985. gada izrakumos izpētītā kapsētas teritorija,

spriežot pēc atrastajām senlietām un monētām (Tallinas 14. gs. beigu - 15. gs. sākuma Lībekas tipa feniņi, Tartu bīskapijas 14. gs. beigu - 15. gs. sākuma Lībekas tipa feniņi, Tartu bīskapijas 1440.-1458. g. ārtigs), datējama ar 14.-16. gadsimtu. Senlietas, kas attiektos uz agrāku periodu, 1985. g. netika atrastas.

1984. gadā tika pabeigta iepriekšējā gadā aizsāktā Dobeles raj. arheoloģisko pieminekļu vienlaidus apzināšana. Sezonas laikā apzināti 109 objekti. Darba gaitā iegūtas jaunas ziņas un senlietas no arhīvos minētiem vai līdz šim nezināmiem objektiem. Dobeles raj. vietējās nozīmes arheoloģijas pieminekļu saraksta projektā tika iekļauti septiņi jauni pieminekļi, kulta akmens pie Līgu mājām (Bites c.), Rubeņu senkapi (Augstkalnes c.). Senkapos iegūtās senlietas - saktas, gredzeni, naži - datējamās ar vēlajiem viduslaikiem. Sarakstā iekļauti arī Pēkaiņu un Oškalnu senkapi (Auru c.). Pēdējos lauksaimnieciski apstrādājot, tiek izarti kauli. Pārbaudot ziņas par atradumiem pie bij. Ceriņiem (Bēnes p.c.), konstatēta viduslaiku kapsēta. 1985. gadā, pārstaigājot lauksaimnieciski skartos arheoloģijas pieminekļus, Ceriņu viduslaiku kapsētā iegūta br. skārda riņķsakta un br. sirdsveida sakta. Strīkaišu senkapos (Bukaišu c.) jau agrāk atrastas vidējā un vēlā dzelzs laikmeta senlietas. 1985. gadā šeit iegūta br. pakavsakta ar atroptiem galiem. Saraksta projektā iekļauts arī "Soda kalniņš" - nostāstu vieta pie Susuriem (Naudītes c.). Apzināšanas laikā atklāts eventuāls kulta akmens pie Tērvetes astoņgadīgās skolas, atkārtoti iegūtas senlietas no Āuces dārza senkapiem.

Dobeles raj. arheoloģiskajiem pieminekļiem lielu postu nodarījusi meliorācija un cita veida saimnieciska darbība. Joprojām tiek arti Lielogļu senkapi (Bukaišu c.), gandrīz pilnīgi nopostīti Zilā kalna senkapi (Dobeles c.). Daudzi objekti pēc meliorācijas dabā vairs nav lokalizējami. Desmit gadu laikā no 55 republikas nozīmes arheoloģijas

pieminekļiem postīti vai pilnīgi iznīcināti 22, no 11 vietējās nozīmes pieminekļiem - pieci.

1985. gadā, sākot apsekot Jelgavas raj. arheoloģiskos pieminekļus, apzināti 79 objekti.

D. Svarāne

1985. GADA ARHEOLOĢISKĀS UZRAUDZĪBAS DARBI
VECRĪGĀ

Vecrīgas arhitektūras pieminekļu aizsardzības inspekcija no 1985. gada 1. augusta līdz 15. novembrim veica arheoloģisko uzraudzību četros celtniecības objektos.

Šaurā kvartālā starp Torņa un Trokšņu ielu posmā no Pulvera torņa līdz Aldaru ielai Polijas TR restaurācijas firmas PKZ Toruņas nodaļa strādāja pie pilsētas 13.-16. gs. aizsargmūra un Rāmera torņa restaurācijas. Uzsākot senās aizsargbūves pamatu nostiprināšanu, ar ekskavatoru izraka būvbedres Trokšņu ielas pusē (220 m²) un Torņa ielas pusē (300 m²). Šajā vietā aizsargmūru pakājē 4 m platā tranšejā no 1971. līdz 1973. g. jau bija veikti arheoloģiskie izrakumi (vad. A. Gaune). Jaunā 3,5 m dziļā būvbedre tika paplašināta, atrokot nepilnus 2 m platu joslu zem ielas braucamās daļas (arī ārpus iepriekšējo arheoloģisko pētījumu laukuma). Kultūrlānim zem Trokšņu ielas ir šāda stratigrāfija: līdz 1,50 m dziļumam atrodas pārrakumos jaukta grunts, kas radusies, ierokot apakšzemes komunikācijas, dziļāk seko netraucēta, organiskām vielām bagāta tumša zeme.

Ielas vidū ap 1,5 m dziļumā tika atsegts 17.-18. gs. koka ūdensvads, kas ierīkots no 35-40 cm resniem priežu balķiem, caur kuriem garenvirzienā izurbti caurumi (φ 7-9 cm). Atsevišķu koka cauruļu garums bija 6,52-11,35 m. Caurules savstarpēji savienotas ar īpašām metāla detaļām,

kas izgatavotas no 7-8 cm resnām svina vai vara caurulēm ar plakanām, apaļām svina ripām galos. Svina ripas pie urbto baļķu galiem pienaglotas ar dz. naglām, par blīvējumu liekot rupju līnu audumu. Atsevišķi labi saglabājušies cauruļu posmi tika nodoti uzglabāšanai Rīgas muzejiem un Mālpils hidromeliorācijas Tautas muzejam. Kultūrslāņa apakšējā horizontā savākts daudz 14.-16. gs. pilsētnieku dzīvei raksturīgu priekšmetu. Iegūtas 1499 atradumu uzskaites vienības, to skaitā 1347 ādas izstrādājumi un to fragmenti, 108 keramikas lauskas un dažādi paraugi. Daudzi atradumi liecina par amatnieku darbību šajā pilsētas rajonā. Uz krāsaino metālu liešanu norāda alvas vai svina sakausējumu gabals, kas izplūdis smiltīs no saplīsuša tīģeļa, uz stikla apstrādi - vairāki kļēģeļu fragmenti, kuru virsma vienā pusē pārklāta ar biezu izkusuša stikla kārtu, un stikla krelles pusfabrikāts. Lielākais atradumu skaits saistāms ar ādas apstrādi. Kā interesantākie šīs grupas priekšmeti būtu minamas deviņas dunča makstis (17. att.: 3, 4), piecas jostas, maciņš (17. att.: 2), dūrainis (17. att.: 5), sešas pastalas, 63 kurpju, puszābaku un zābaku virsas. 11 apavu virsas rotātas ar izšuvumiem un iegriezumiem (17. att.: 6, 7, 8). Plašu atradumu daļu sastāda apavu detaļas - gan veselas, gan arī tādas, kurām daļa nogriezta otrreizējai izmantošanai.

Interesanta ir arī pītā br. važiņa (17. att.: 1), kas, lai gan hronoloģiski vēlāka un ievērojami smalkāka, tomēr pēc izgatavošanas tehnikas analogiska 12.-13. gs. no Krievzemes importētiem līdzīgiem izstrādājumiem.

Būvbedre Torņa ielā tika izrakta 4,20 m dziļa. Kultūrslāņa virskārtu līdz 2 m dziļumam veido būvgruži, kas radušies 17.-20. gs. celtniecības darbos. Zem tiem ap 3,50 m platā joslā gar nocietinājumu sienu novērojams zilpelēks smilšmāla slānis, kas, iespējams, saistāms ar aizsargmūra celtniecību.

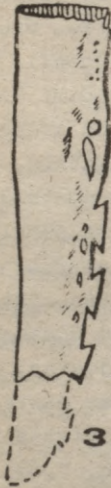
Būvbedres ziemeļu daļā 4,50 m platā joslā atradās



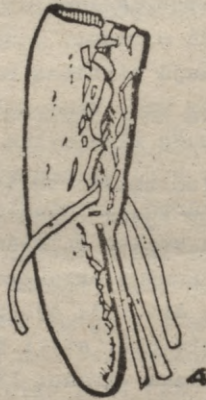
1



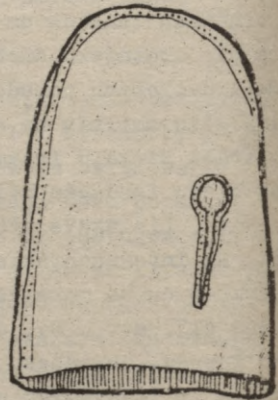
2



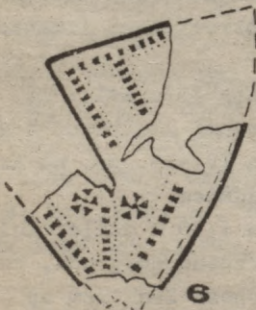
3



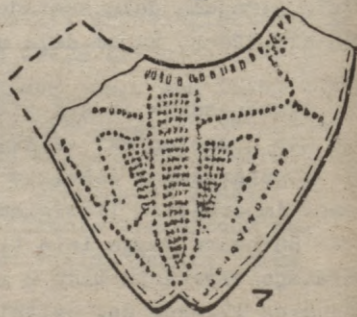
4



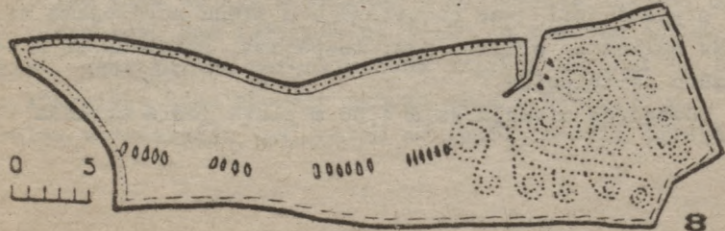
5



6



7



8

17. attäls.

2,20-2,70 m biezs 16.-17. gs. aizbēruma slānis, kas sastāvēja no tumšas, organiskām vielām bagātas masas: daudziem dzīvnieku kauliem, koka skaidām, vietumis arī bērza tāss tīstokļiem un riekstu čaumalām.

No senlietām atrastas koka un metāla karotes, holandiešu māla pīpīšu fragmenti, māla spēļu bumbiņas, lūku aukliņas, vilnas audumu fragmenti, izšūtas brūna filca cepures, akmens lielgabala lodes, dz. šķēpa gals, ādas dunča maksts, sešas daļēji saglabājušās kurpes, daudz dažādu apavu detaļu un ādas atgriezumu, kā arī glazētu trauku lauskas.

Arheoloģiskā uzraudzība veikta arī Trokšņu ielā posmā starp Aldaru un Komjaunatnes ielu, Kalēju ielā starp Jāņa un Audēju ielu un Daugavas ielā starp I. Sudmaļa un Lejina ielu. Šajās vietās, rekonstruējot pilsētas apakšzemes komunikācijas, izraktas 1,5-3,0 m dziļas tranšejas. Zem minētajām ielām kultūrslānis iznīcināts vai pārjaukts jau agrākos zemes darbos. Arī šajās tranšejās dažviet tika konstatētas atsevišķas liecības par pilsētas 17.-18. gs. koka ūdensvadu.

S. Tilko

1985. GADĀ RĪGAS ARHEOLOĢISKAJOS IZRĀKUMOS
IEGŪTIE KOKA PRIEKŠMETI

18.-19. gs. koka priekšmeti ir labi pazīstami no latviešu etnogrāfiskā materiāla, bet par senāko izstrādājumu izskatu līdz 20. gs. 30. gadiem trūka datu. Jaunu izziņas materiālu sniedz arheoloģiskie izrakumi.

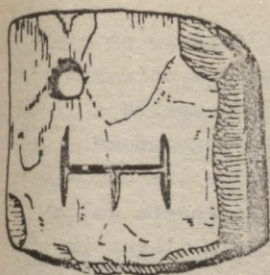
1985. gadā Rīgas arheoloģiskajos izrakumos koka priekšmeti iegūti divos objektos - Sarkanās Gvardes ielā 11/13 (234 eks.) un Trokšņu ielā 14 (51 eks.).

Visvairāk ir atrastas senlietas, kas saistāmas ar zvejniecību. Iegūti 110 priežu mizas tīkla pludīgi un to

sagataves. Tikla pludiņi ir dažāda lieluma un formas - apaļi, piecstūrveida, četrstūrveida, ar noapaļotu augšdaļu un trīsstūrveida apakšdaļu, neregulāri ar vienu vai vairākiem caurumiem, kas paredzēti pludiņu piestiprināšanai pie tikla. Tikla pludiņi (16,5-3,2x9,0-2,6 cm) atrasti tikai senākajos izrakumu slāņos (5. un 6. kārtā), kas attiecināmi uz 13.-14. gadsimtu. 12 pludiņi ir ar īpašuma zīmēm (Sarkanās Gvardes iela). Vienā objektā atrasto pludiņu īpašuma zīmes ir līdzīgas un ļauj izsekot to evolūcijai. Līdzīgās zīmes vedina domāt, ka šajā sētā strādājušas vienas dzimtas vairākas paaudzes. Vienā slānī atrastie pludiņi (18. att.: 1, 2) ir piederējuši vienam īpašniekam, jo to zīmes ir vienas. Četriem pludiņiem (18. att.: 3, 7; 6, 8) arī ir līdzīgas zīmes. Iespējams, ka to īpašnieki bijuši tuvi radnieki un katrs iegriezis līdzīgajā zīmē savu atšķirīgu līniju. Uz vēlākā slānī atrastajiem pludiņiem (18. att.: 4, 9) attēlotās zīmes arī ir līdzīgas, bet atšķirībā no iepriekšminētajām (18. att.: 3, 7) papildinātas ar jaunām līnijām; vienam pludiņam (18. att.: 5) ir sevādāka zīme.

Ar zvejniecību saistāmas arī tādas koka senlietas kā airis, tīklu lāpāmās saivas (3 eks.), irbuli tīklu mešanai un lāpīšanai (4 eks.).

Otru koka senlietu grupu veido sadzīves priekšmeti - galdiņu un virpotie trauki, kā arī to fragmenti. Par galdiņu trauku plašo izmantošanu ikdienas dzīvē liecina iegūtie 105 bļodiņu sānu galdiņi un 23 dibentiņi. Jāatzīmē, ka šajos pašos slāņos atrastais māla keramikas lausku skaits ir tikai divreiz lielāks. Galdiņu trauki - lēzenas 5-13 cm augstas bļodiņas ar taisnām malām, kas uz augšu paplašinātas. Pēc augstuma galdiņu trauki iedalāmi: 50% - lēzenas 5-7 cm, 34% - 8-9 cm un 16% - 10-13 cm augstas bļodiņas. Galdiņi bļodiņā bija sastiprināti ar vienu vai divām kārklu klūgu stīpiņām, kas ievietotas īpašos iegriezumos. (Ar vienu stīpas iegriezuma vietu ir 22, ar divām - 83 galdiņi.) Ar vienu stīpas iegriezuma vietu galdiņi pār-



1



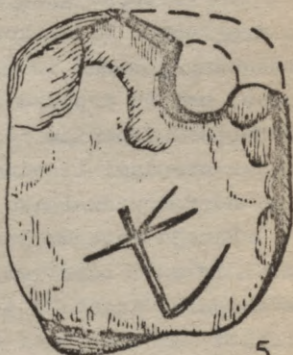
2



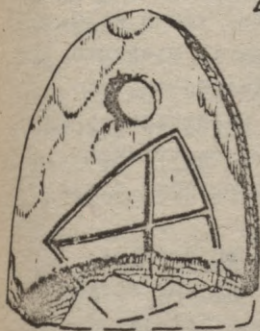
3



4



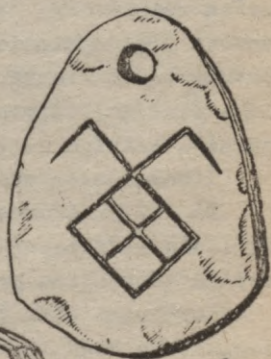
5



6



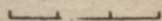
7



8



9



svarā iegūti augšējā kārtā (25 eks.), tikai trīs ir no apakšējās. Ar divām stīpas iegriezuma vietām galdiņi atrasti 13.-15. gs. slāņos (45 galdiņi augšējā un 33 - apakšējā kārtā). Tātad dominē galdiņi ar divām stīpas iegriezuma vietām; tie ir atrasti gan vēlākos, gan agrākos slāņos. Galdiņu bļodiņu dibentiņu ϕ 9,1-14,0 cm. Gandrīz vesela galdiņu bļodiņa atrasta Trokšņu ielā (inv. nr. 1341, dibentiņa ϕ 14 cm, septiņi 6,3 cm augsti galdiņi un divas kārķļu klūgu stīpiņas).

No virpotām koka senlietām atrastas piecas bļodiņas un to fragmenti. Visām koka bļodiņām (ϕ 16,5-22,0 cm) izgatavošanas pagēmieni ir vienādi. Tās ir virpotas tikai no iekšpuses, bet no ārpusē rupji apskaldītas ar nazi. Uz divu koka bļodu dibieniem iegrieztas ipašuma zīmes. Daudzie šādu trauku atradumi liecina par koka mājamatniecības izstrādājumu nozīmi viduslaiku pilsētnieku dzīvē.

Pārējo kategoriju koka priekšmeti atrasti nelielā skaitā: tie ir mazi lāpstveida priekšmetu fragmenti, viena karote, naža spals, izgatavots no egles nūjiņas, kurai vienā galā atstāti īsi apgriezti vairāki blakus esoši zari, mieturis putras maisīšanai, 27 cm gara vāliete, kas, iespējams, izmantota līnu apstrādei, 13 cm gara vērpijamā vārpstiņa, trīs rokturi (divi vienkārši un viens rotāts ar koncentriskām riņķa līnijām), divas bērnu rotallietas - no priedes mizas izdrāzta laiviņa un virpots vilciņš.

Izrakumos konstatētas arī vairākas koka būvdetaļas.

Daudzu izrakumos atrasto priekšmetu formās var saskatīt lielu līdzību ar vēlākajā Latvijas etnogrāfiskajā materiālā zināmajiem priekšmetiem.

Koka senlietas (tāpat kā vietējo iedzīvotāju rotas) liecina, ka Rīgā 13.-14. gs. lielu pilsētnieku daļu veidojuši vietējie iedzīvotāji. Labi saglabājušies koka priekšmeti ļauj rekonstruēt viduslaiku pilsētnieku ikdienas dzīvi un materiālo kultūru.

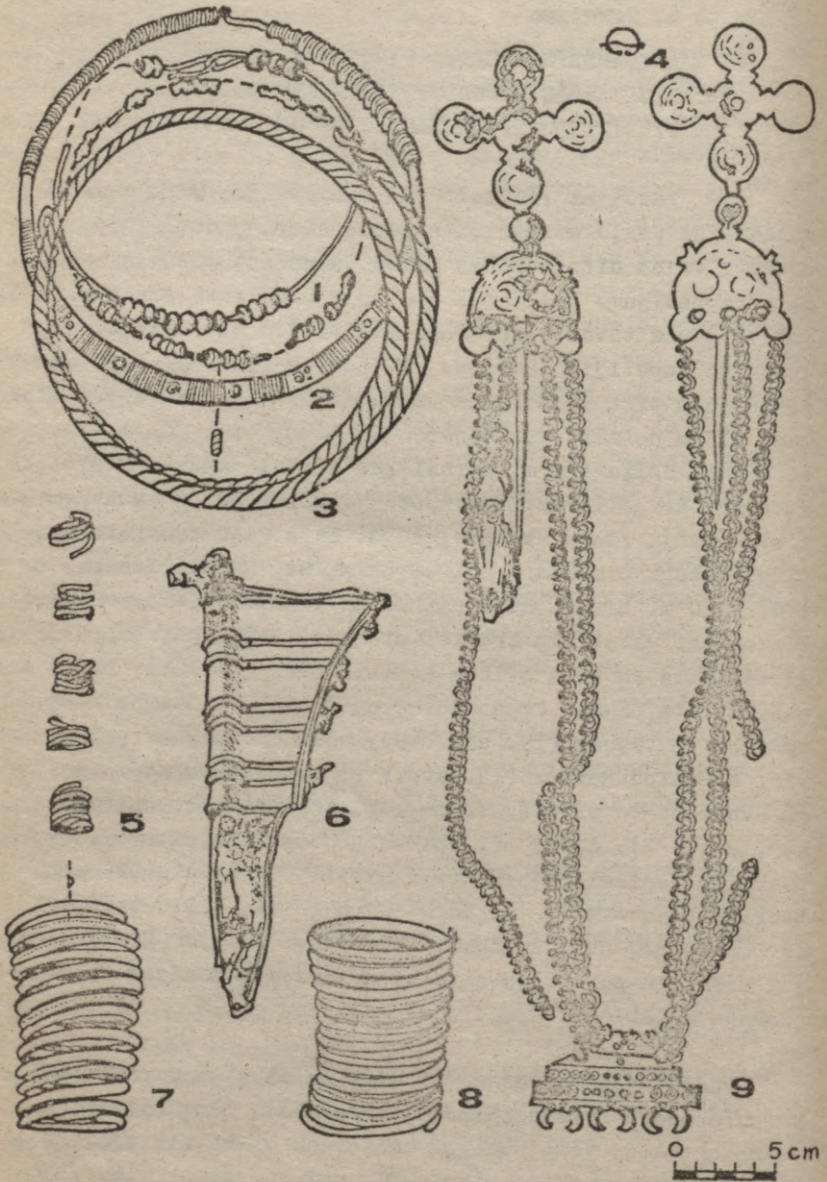
G. Toropina

AIZSARDZĪBAS DARBS KAPULAUKĀ PIE BIJ.
LIELVĀRDES PĀRCELTUVES UN ARHEOLOĢISKO
PIEMINEKĻU APSEKOŠANA CĒSU RAJONĀ

Latvijas PSR Kultūras ministrijas Muzeju un kultūras pieminekļu zinātniskās pētniecības padome 1985. g. oktobrī veica aizsardzības darbu, atsedzot vienu sievietes skeletapbedījumu jau agrāk pētītajā kapulaukā pie bij. Lielvārdes pārceltuves Ogres raj. Lielvārdes c.p. (P. Stepinš 1940. g. izpētījis 15 kapus, A. Zariņa 1977. g. - 22 kapus). Apbedījums tika konstatēts Daugavas labā krasta izskalojumā 115 m no Austrīņu mājām.

Kapa dziļums 1 m, mirusī guldīta uz muguras izstieptā stāvoklī ar galvu uz ZZR. Apbedījumu ietver uz pamatzemes liktu vidēji lielu akmeņu iežogs. Kapa dienvidu gals postīts, iežoga platums - 0,40-0,45 m, bet garums izsekojams līdz 1,50 m. Mirušajai līdzī dotas senlietas - br. stieplē vērtas br. un stikla krelles ar sudraba foliju, dz. stieplē vērtas zila un zaļa stikla krelles (19. att.: 1), krūšu važiņu rota, kuras krustadatas un pusapļa važturus klāj sudraba platējums (19. att.: 9), divi br. kaklarinķi - viens vīts ar cilpu galiem (19. att.: 3) un otrs ar noplacinātu un ornamentētu priekšpusi un lokā uzvērtām br. spirālēm (19. att.: 2), divas br. spirālaproces (19. att.: 7, 8), pieci br. spirālgredzeni (19. att.: 5), neliela (16 mm) sudraba pakavsaktiņa ar atrotītiem galiem (19. att.: 4), dz. nazis br. skārda makstī (19. att.: 6) u.c. Lielākai daļai senlietu paralēles atrodamas Kurzemes lībiešu arheoloģiskajā materiālā. Apbedījums datējams ar 11. gs. otro pusī.

Padome kopā ar Cēsu Vēstures un mākslas muzeju 1985.g. veica arheoloģisko pieminekļu apsekošanu Cēsu raj. Inešu, Jaunpiebalgas, Vecpiebalgas un Zosēnu ciema teritorijās. Kopumā pārbaudīti 134 pieminekļi vai savrupatradumu vietas.



19. attels.

Apsektie objekti aprakstīti, fotografēti un atzīmēti saimniecību zemes ierīcības plānos.

Tūlijas pilskalna (Jaunpiebalgas c.p.) ziemeļrietumu nogāzē, nesēnā krasta nobrukumā atsedzās līdz 0,6 m biezs kultūrslānis. Tajā atrada vairākas bezripas keramikas lauskas (vienu ar apmesto virsmu). Bitēnu pilskalnā (Inešu c.p.) kultūrslānis un mākslīga apdarinājuma pazīmes netika konstatētas. Vietas izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis un tautas mutvārdu tradīcijas ļauj to uzskatīt par pileni. Stipri noarts ir Ozolkalna pilskalns (Inešu c.p.). Līdz šim neregistrēts pilskalns tika konstatēts 150 m uz rietumiem no Tīrumviekšeļu mājām (Jaunpiebalgas c.p.) Lauksaimniecīki tiek apstrādātas Gaigalu un Pūpolu apmetne (Inešu c.p.), Raskumu un Cepļu apmetne (Vecpiebalgas c.p.). Pēdējā tika atrastas vairākas bezripas keramikas lauskas.

Inešu c.p. teritorijā iegūtas un pārbaudītas ziņas par vairākām līdz šim neregistrētām varbūtējām viduslaiku kapsētām - Kapu kalniņu - pie Ļavānu, Vaišļu, Spietēnu, Lejasbeķeru, Baldiešēnu un Tožiņu mājām. Eventuāla senkapu vieta ir Friedišu kalns (Jaunpiebalgas c.p.), kas atrodas 200 m uz dienvidrietumiem no Lielmežu pilskalna. Zosēnu c.p. pārbaudītas ziņas par Kapu kalnu pie "Stepeļiem" un cilvēku kaulu atradumu vietu pie Tīrguskalna mājām. Vietējās nozīmes arheoloģijas pieminekļi - Muciņu viduslaiku kapsētā (Zosēnu c.p.) - 1985. g. ņemta grants, tā rezultātā postīti vairāki apbedījumi. Pirms trim gadiem grants ņemta arī viduslaiku kapsētā Skaneles kalnā (Zosēnu c.p.) 500 m uz ziemeļiem no Vieķu pilskalna. Tur atrasti cilvēku galvaskausi, nazis un dz. jostassprādze. Neapmierinošs ir stāvoklis republikas nozīmes arheoloģijas pieminekļi - Ģibuļu senkapos (Vecpiebalgas c.p.) -, kur ierīkotas ganības, izbrādāts kalns un pilnīgi iznīcināta zemsega.

Dabā lokalizēts Velna akmens (Inešu c.p.) Inešu ezera austrumu krastā, netālu no Vecpiebalgas Krievu kapiem. Tā augstums virs zemes 0,8-1,8 m, apkārtmērs - 8,0 m. Akmens

virsoņņ sākas plaīsa, kas zemāk noslēdzas ar 0,5x0,5 m lielū, līdz 0,4 m dziļū iedobi. Akmens nav mākslīgi apstrādāts. Apstrādājuma pazīmes netika konstatētas arī Lielmežu dobumakmenim (Jaunpiebalgas c.p.). Tas atrodas 60 m uz ziemeļiem no Lielmežu pilskalna; akmens virs zemes ir 0,40-0,50 m augsts, 1,00 m garš, 0,55-0,85 m plats. Tā virsmā redzama līdz 0,2 m dziļa un 0,5 m plata neregulāra iedobe. Iegūtas ziņas par 30. gados sasprīdzinātu pēdakmeni pie Žorkalna mājām (Jaunpiebalgas c.p.).

Pirms 3-4 gadiem 50 m uz ziemeļaustrumaaustrumiem no Tīrguskalna māju dzīvojamās ēkas (Zosēnu c.p.) vienuviet atrastas septiņas monētas. Viena no tām - Nīderlandes apvienoto provinču dālderis (noteica V. Zobīņa). Pēc atrādēja stāstījuma, citas monētas bijušas tādas pašas vai līdzīgas. Iegūtas ziņas par 19. gs. beigās atrastu monētu depozītu pie Grīnēnu mājām (Inešu c.p.).

Arheoloģisko pieminekļu apsekošana Cēsu rajonā tiks turpināta.

J. Urtāns

LATVIJAS KULTAKMEŅU ARHEOLOĢISKĀS IZPĒTES REZULTĀTI

Seno reliģisko priekšstatu skaidrošanā arvien lielāku nozīmi iegūst arheoloģija, jo arheoloģiskais materiāls piesaistāms konkrētai vietai, kultūrai un laikam. Īpaši svarīga ir tādu arheoloģisko pieminekļu izpēte, kuri tieši saistīti ar senajiem reliģiskajiem priekšstatiem - senajām kulta vietām un kultakmeņiem.

Senie kultakmeņi ir savdabīgs kulta pieminekļu veids; to noteikšanā un skaidrošanā vēl ir daudz neizpētīta. Viena no galvenajām problēmām ir kultakmeņu datēšana, jo rakstītie avoti (jezuitu ziņojumi, baznīcu vizitāciju mate-

riāli) kultakmeņu pastāvēšanu Latvijā fiksē tikai no 17. gadsimta. Tādējādi katrs arheoloģisks atradums pie kultakmeņiem ir nozīmīgs šo objektu kultisko tradīciju skaidrošanā.

Latvijā pirmie nenozīmīgie izrakumi pie varbūtējiem kultakmeņiem izdarīti 1876. g. Mazsalacā un 1892. g. Tērveltē.

Pirmie sistemātiskie izrakumi veikti tikai 1972. un 1973. g. pie Aizkraukles Melķitāru Muldas akmens.

Latvijā registrēti ap 340 akmeņu, kas būtu uzlūkojami par kulta pieminekļiem. No šī skaita apzināti un lokalizēti ap 110 objektu, bet tikai ap 70 no tiem atrodas savās pirmatnējās vietās, kur iespējams izdarīt arheoloģiskos izrakumus. Kopš 1972. g. izrakumi izdarīti pie 13 kultakmeņiem.

Latvijas kultakmeņi iedalāmi piecās grupās: dobumakmeņi, pēdakmeņi, akmeņi ar zīmēm, neapstrādāti akmeņi un akmens tēli. Arheoloģiskie pētījumi veikti pie visu veidu kultakmeņiem: pieciem dobumakmeņiem (Aizkraukles Melķitāru Muldas akmens, Bērzgales Vaidu kapu dobumakmens, Aglonas Ruskulju Lielais akmens, Radopoles Trūpu Velna akmens, Plāņu Gulbišu Upurakmens), viena pēdakmens (Kokneses Pastamuižas Velna akmens), viena akmens ar zīmi (Aiviekstes Draudavu akmens), pieciem neapstrādātiem akmeņiem (Skrīveru Kraukļu akmens, Matkules Velna akmens, Rites Stupeļu Lielais akmens, Rites Krīgānu ezersalas apmetnes akmeņi, Rušona ezera Upursalas Upurakmens) un viena akmens tēla (Salaspils Mārtiņsala). Deviņos gadījumos izrakumiem bija plašāks raksturs, kas zināmā mērā noteica arī to rezultātus. Atzīmējams, ka kultakmeņi uzlūkojami par svētnīcu centriem, bet pašu svētnīcu iekārtošanas principi pagaidām ir visai neskaidri. Tādējādi nav droši nosakāms, kādai jābūt izrakumu platībai pie kultakmeņiem, lai atsegtu visu svētnīcas teritoriju.

Septiņos gadījumos izdevās iegūt datējošus atradumus, kas attiecas uz laiku pirms 17. gadsimta. Arheoloģiskie iz-

rakumi ļāvuši šādi datēt kultakmeņus: Matkules Velna akmens - 2.-4. gs., Rites Krīgānu ezersalas apmetnes akmeņi - 1. g.t. vidus, Bērzgales Vaidu kapu dobumakmens - pirms 13. gs. (1. g.t. vidus (?)), Skrīveru Kraukļa akmens un Rites Stupeļu Lielais akmens - 12.-13. gs., Salaspils Mārtiņsalas akmens tēls - 14.-15. gs., Aiviekstes Draudavu akmens - 15.-16. gadsimts.

Pie dažiem kultakmeņiem iegūtas tikai atsevišķas senlietas, tomēr to datējošā nozīme ir visai liela. Tā pie Matkules Velna akmens atrastās agrā dzelzs laikmeta aproces divas daļas ir senākā liecība par kultakmeņu izmantošanu Latvijā.

Arheoloģiskie izrakumi izgaismojuši dažas iepriekš nezināmas kultiskās tradīcijas. Konstatēts, ka kultakmeņi atradušies tieši senajās dzīvesvietās (Rites Krīgānu ezersalas apmetne un Stupeļu pilskalna apmetne, apmetne pie Mārtiņsalas viduslaiku pils). Atklātas būvju paliekas slietepa (Bērzgales Vaidu kapu dobumakmens) vai nožogojuma veidā (Rites Stupeļu Lielais akmens). Kultakmens novietošana uz šķautnes un nostiprināšana ar mazākiem akmeņiem fiksēta Bērzgales Vaidu kapos un Rušona ezera Upursalā. Īpaši veidotās vietās uguns kurināta pie Salaspils Mārtiņsalas akmens tēla, Rites Krīgānu ezersalas apmetnes akmeņiem, Aizkraukles Melņķitāru Muldas akmens, Aglonas Ruskūļu Lielā akmens, Bērzgales Vaidu kapu akmeņiem. Pie Salaspils Mārtiņsalas akmens tēla un Aiviekstes Draudavu akmens konstatēti dzīvnieku galvaskausi un kauli. Pie Plāņu Gulbišu Upurakmens atrastās monētas liecina, ka akmenim ziedo un akmens dobumā esošo ūdeni ārstniecības nolūkos izmanto līdz pat mūsdienām.

Arheoloģisko izrakumu rezultātā konkretizētas atsevišķu kultakmeņu veidu izmantošanas savdabība un datējums. Daži kultakmeņi saistāmi ar mirušo kultu (Aiviekstes Draudavu akmens), mājas garu pielūgšanu (Salaspils Mārtiņsalas akmens tēls) vai senajiem astronomiskajiem priekšstatiem (Bērzgales Vaidu kapu akmeņi).

Arheologisko izrakumu rezultātā noskaidrots, ka kult-
akmeņu izmantošana Latvijas teritorijā sākusies vismaz
m.š.l.g.t.

J. Urtāns

PĒCĪJUMI VALMIERAS RAJONĀ UN SĒLPILS CIEMĀ

1985. gadā no 31. jūlija līdz 23. augustam Latvi-
jas PSR Kultūras ministrijas Muzeju un kultūras pieminekļu
zinātniskās pētniecības padome veica aizsardzības izrakumus
Promultu senkapos un Mazsalacas Velna pagraba alā (Valmie-
ras raj. Mazsalacas pilsētas teritorijā).

Promultu Priežu kalns ir savrups uzkalns Salacas upes
labajā krastā. Pēc arhīva ziņām, rōkot kartupeļu bedres un
smiltis, kalnā atrasti cilvēku kauli. Sakarā ar plānojamo
Mazsalacas-Sēļu lielceļa izbūvi bija nepieciešams izpētīt
visu pieminekli. Pēc koku nozāģēšanas un celmu izlaušanas
kalna virsotnē un nogāzēs tika izpētīta 317 m² liela pla-
tība un atsegti 14 apbedījumi. To lielākā daļa postīti,
rōkot kartupeļu bedres. Mirušie guldīti šķirstos vai bez
tiem izstieptā stāvoklī uz muguras, to orientācija dažāda:
seši mirušie apbedīti ar galvu uz ZR, trīs - ZZR, divi -
Z, pa vienam uz ZZA, A un DAA. Visi mirušie, izņemot vienu,
apbedīti rindā, vietām divās kārtās. Senlietas - ornamen-
tēta br. riņķsakta, slēgts zīmogredzens, naži - atrastas
divos kapos. Pie kāda sajaukta kapa iegūts Rīgas brīvpil-
sētas 1576. g. šilpiņš.

Domājams, ka izrakumos izpētīta visa vēl saglabājusies
nelielā 16.-17. gs. kapsētīņa, kur kopējais apbedīto indi-
vidu skaits, spriežot pēc atsegtās kapu rindas garuma,
nepārsniedza 30.

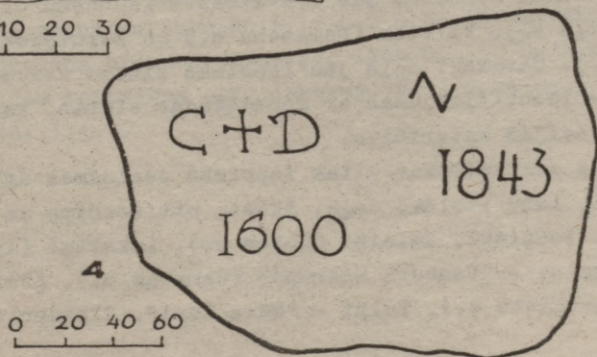
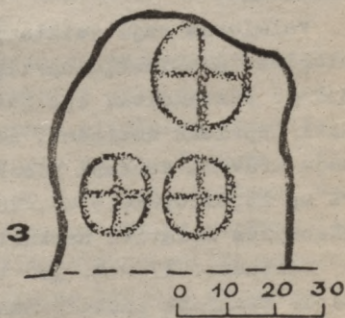
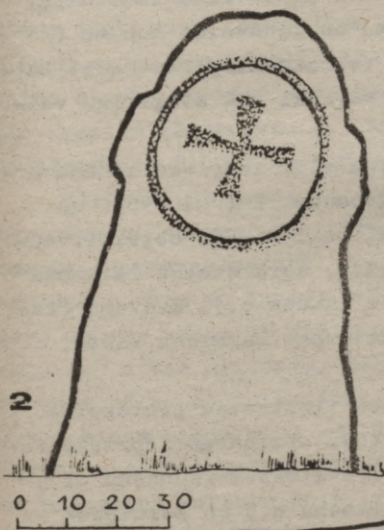
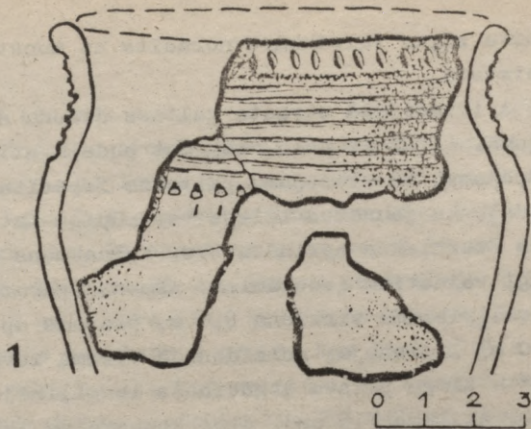
Promultu Priežu kalna augstākajā daļā, izsmēlot jau-
nāku laiku kartupeļu bedri (p 1,70 m, dziļums 2,00 m), tās
pārjauktā pildījuma augšējā kārtā 0,55 m dziļumā atsedza

vēlā neolīta auklas keramikas kultūras kausveida trauka lauskas. Trauks rotāts ar līniju ornamentu un sīku dūrienu rindu trauka augšmalā un zem līnijām (20. att.: 1). Atzīmējams, ka 1,5 km attālumā no Promultiem pie bij. Pēkšēniem atrasta akmens kaujas cirvja puse.

Izdarot pārbaudes rakumu pie Mazsalacas Velna pagraba alas ieejas, izrakumu laukuma sākotnējā platība bija ap 50 m². Tā malas divās pusēs veidoja smilšakmens klints sienas. Virskārtā alas ieejas labajā pusē atsegta ugunsкура vieta, kuru iezīmēja vairāki dūres lieluma un lielāki akmeņi. Laukums iedziļināts līdz 1,7 m dziļumam, kur tā platība samazinājās līdz ≈ 20 m². Šādā dziļumā fiksētas kādreiz aizgruvušās alas apakšējās daļas sienas. Aizgruvusi alas daļa bijusi 2-3 m plata un ap 10 m gara. Tagadējais alas garums 17 m. Pie tās ieejas izrakumu laukums 5 m² platībā iedziļināts līdz 3 m dziļumam, tomēr arī šādā dziļumā visām nogulumu kārtām bija dabisks raksturs.

1984. gada 24. un 25. septembrī izdarīja pētījumus izsusejušā Baltiņu Svētavota vietā un tā strauta gultnē (Jēkabpils raj. Sēlpils c.). Kopējā izrakumu laukuma platība 34 m².

Baltiņu Svētavots izteicējies kādas tagad aizaugušās gravas augšdaļā. Uz tā vietu zemes virspusē norādīja iedobums, kuru no pārējās gravas norobežoja neliels zemes izcēlums. Avota vietu iezīmēja tumšākas un mitrākas zemes plankums (Ø 2,10 m). Pie avota 0,40 m dziļumā atsedza ugunsкура paliekas. Ugunsкура bedres (1,45x0,80 m) dziļums 0,28 m. Ugunsкура vieta daļēji no ziemeļrietumu puses pārsedza avota bedri. 0,60 m dziļumā avotu izteikti iezīmēja tumšas trūdaines zemes plankums (Ø 1,50 m). Avots (1,5 m dziļš) pievelts lielākiem akmeņiem, tā pildījumā kokiem un zariem jaukta glūdaina zeme. Avota bedres austrumu pusē atsedza iedziļinātu pakāpienu, kurā limeniski liktas dažas kārtiņas un plēsta apalkoka pusīte. Avota bedres pildījumā senlietas vai kādas citas ziedojumu paliekas nekonstatēja,



20. attēls.

lai gan arhīva ziņās vairākkārt norādīts uz monētu ziedošanu Baltīpu Svētavotā.

No avota iztecējušā strauta gultnes dibenu atsedza 1,25 m dziļumā. Arī šeit neko, izņemot pudeli stiklus, neatrada. Iespējams, ka ziedošanu paliekas izpētītajā avotā neatrada tādēļ, ka jaunākos laikos tas rūpīgi iztīrīts.

Sēlpils Ezerniekos apzināts t.s. Velnakmens ar vairākiem mākslīgi veidotiem iedobumiem. Akmens (garums dienvidaustrumu-ziemeļrietumu virzienā 6,6 m, platums ap 3,5 m, augstums 1,0 m) līdzenajā, nolaidenajā virsmā ievērojama "velna pēda" - zirga pakavu atgādināošs iedziļinājums (š 35,0-40,0 cm, dziļums 7,5 cm), divi konusveida iedobumi (š 10 un 9 cm, dziļums 4 un 2 cm) un bļodveida dobums (š 30 cm, dziļums 6 cm). Ezernieku Velnakmeni pirmo reizi Latvijā uz viena akmeņa konstatēti vairāki tik atšķirīgu veidu iedobumi.

Valmieras raj. veikta pilnīga visu iepriekš zināmo arheoloģisko pieminekļu un ziņu pārbaude. Kopumā 1984. un 1985. g. pārbaudīti, apzināti vai meklēti 253 objekti. Apzināti iepriekš nezināmi, iespējams, agrā dzelzs laikmeta akmeņu krāvuma senkapi pie Koklēm (Lodes c.). Krāvums (izmēri ap 15,0x20,0x0,5 m), kuru dēvē par Baznīcas vietu, saglabājies relatīvi neskartas.

Pārbaudot 17.-18. gs. baznīcu vizitāciju protokolos minētās zemnieku apbedīšanas vietas, apzinātas iepriekš nezināmas viduslaiku kapsētas pie Dravniekiem (Rencēnu c.), Ķirbeles (Ipiķu c.), Vilčiem (Nauksēnu c.) un Bērziņiem (Vilpulkas c.). Savukārt daļa jau iepriekš zināmo viduslaiku kapsētu identificējamas ar apbedīšanas vietām, kas minētas vizitācijas materiālos.

Apzinātas arī vairākas citas iepriekš nezināmas apbedījumu vietas, kuru lielākā daļa, šķiet, attiecināma uz viduslaikiem: Podnieki, Kalniņi (Lodes c.), Lukstiņi (Ipiķu c.), Bērzkalni - "Tambura kalniņš" (Ramatas c.), Ķīši, Mierkalni (Burtnieku c.), Tulpi - "Mēra kapi", Straupnieki -

"Mēra kapi" (Kocēnu c.).

Atrasti arī vairāki akmeņi ar kultūrvēsturisku nozīmi. Akmens pie bij. Rūjienas mācītājmuižas ir no abām pusēm plakaniski apskaldīts plākšņveida granīts, kas veidots kā stilizēts krusts. Tā augstums virs zemes 90 cm, platums pie zemes 56 cm, biezums 23 cm. Akmens centrālajā daļā iekalts riņķis (Ø 36 cm), kura vidū ievēdota krusta zīme (20. att.: 2). Pie akmens konstatēts avots, kas tiek dēvēts par Svēt-avotu. Vēl divi avoti, kas saistāmi ar veselīošanās un ziedošanas tradīcijām, apzināti pie Pobrenčiem (Kocēnu c.) un starp Stoķiem un Līgotājiem (Vaidavas c.). Mežā starp bij. Silaiņiem un Tāriņiem (Kocēnu c.) atrasts apskaldīts stabveida akmens ar trim savdabīgām zīmēm (20. att.: 3), bet pie Zvārtēm (Burtnieku c.) atklāts akmens ar burtiem un gada skaitļiem "1600" un "1843" (20. att.: 4).

Cēsu raj. Straupes c. pie Vējiņiem konstatēts iepriekš nezināms pilskalns. Tas atrodas Braslas upes un tās labā krasta sāngravas sadūrā. No apkārtnes pilskalns atdalīts ar 33,0 m garu un ārpusē 2,5 m augstu valni. Plakumam (55 m garš un gar valni 35 m plats) ir ap 2 m liels kritums. Veidojoties divām kritenēm, daļa Vējiņu pilskalna plakuma iegruvusi. Senā nocietinājuma dienvidaustrumu pakājs atsegts 0,9 m biezs viduslaiku kultūrslānis ar ķieģeļu drumslām un vāpēto trauku lauskām. Atrasta katla osa. Pilskalna plakumā pie vaļņa kultūrslānis ir 0,8 m biezs, attālāk no vaļņa kultūrslāņa biezums samazinās līdz 0,6 m. Tajā atrastas bezripas keramikas podu lauskas, kas, domājams, attiecināmas uz m.ē. l.g.t.

V. Urtāns

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI MADALĒNU SENVIETĀS

Latvijas PSR Vēstures muzejs kopā ar Republikāniskās jauno tūristu stacijas arheoloģijas pulciņu 1984. un 1985. g. turpināja izrakumus Madalēnu pilskalnā, ciemā un otrajā kapulaukā (Preiļu raj. Aglonas c. p.).

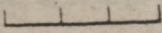
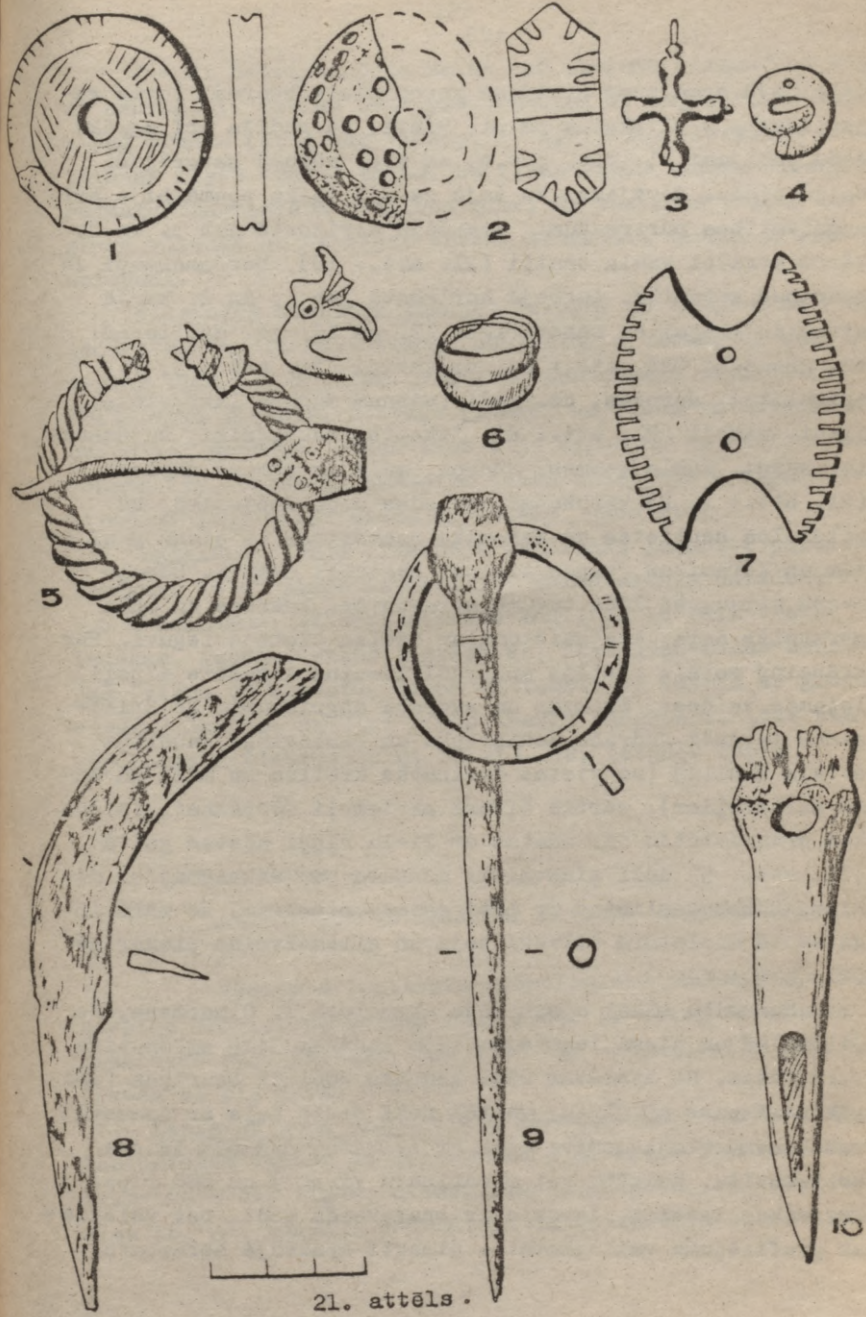
Pilskalna rietumu daļa izpētīti 118 m², kultūrslānis - 0,3-2,6 m biezs. Atklāti septiņi objekti (86-90, 102, 103): saimniecības ēka bez krāsns, divas kleķa krāsnis, viena akmeņu krāsns un trīs zemē iedziļināti pavardi. Koks, izņemot ogles, tikpat kā nav saglabājies. Tas apgrūtina noteikt celtnu izmērus (parasti tie 10-12 m²) un nocietinājumu veidu.

Pētot pilskalna rietumu malu, dažādos dziļumos atklāti trīs nocietinājumi, kuru vaļņi veidoti no māliem, akmeņiem un degušiem kokiem. Uz vaļņiem (platums ap 2,0 m) stāvējušas balķu aizsargsienas, kuras nodegušas. Tāpēc virs vaļņiem atrodamas ogļu paliekas, bet iekšpusē - nodegušo saturētājmietu bedres.

Jaunākajā jeb pirmajā nocietinājumā starp akmeņiem atrasta masīva nebojāta br. pakavsakta (21. att.: 5). Liekas, ka tā ir 13. gs. celtnieku ziedojums. Trešais nocietinājums celts uz mālainas pamatzemes. Starp visiem nodegušajiem nocietinājumiem profilā izdalījās 3-5 cm biezs viendabīgs tumšas zemes slānis.

Aiz nocietinājumiem izveidotās un māliem klātās nogāzes slīpums - ap 45°. Nogāzes pakājē atklāts ap 1,5 m dziļš un 3,0 m plats aizsarggrāvis, aiz kura atradās ap 4,0 m plata terase. Šīs pirmās terases malā stāvējusi balķu aizsargsiena, no kuras saglabājušās ogles. Zemāk izveidotas divas līdzīgas terases. Spriežot pēc seklā kultūrslāņa un dažiem atradumiem, terases veidotas pilskalna pastāvēšanas pēdējā posmā, tas ir, 13. gadsimtā.

Apmēram 5,0 m no pilskalna malas virzienā uz tā centru,



21. attels.

mālainajā pamatzemē atklātas resnu mietu bedres, kuras gāja līdztekus pilskalna malai. Mieti, kā rādīja arī agrāko gadu pētījumi, l. g.t. p.m.ē. un m.ē. sākumā saturējuši balņu sienu. Domājams, ka šajā garajā laika posmā bija arī apdzīvotības pārtraukumi. Apakšējā horizontā jeb 3. un 4. kārtā atrasti kaula smaili (2l. att.: 10), beržamakmeņi un bezripas keramika. Augšējā horizontā jeb 1. un 2. kārtā atrastas latgaļiem raksturīgās 12. un 13. gs. senlietas: br. gredzeni (2l. att.: 6), piekariņi (2l. att.: 3, 7), spirālītes, aproces, dz. naži (vienam mugura inkrustēta), ileni, sirpjī (2l. att.: 8), izkaps, makšķerāji, šujamadata, sārņi, kaula ķemmes, rūceņi, māla un akmens skriemeļi (2l. att.: 1, 2) vērpsanai, galodas u.c. Jāpiezīmē, ka pilskalna senlietas un keramika neatšķiras no ciema senlietām un keramikas, tāpēc tie nav speciāli dalīti. Dūbu ezera aizaugušā liča tuvumā atrasts dz. krecums un māla sprauslas daļa, kas saistāmi ar dzelzs vietējo ieguvi. Par krāsaino metālu vietējo apstrādi liecina atrastie tīģeļi, lejamās veidnes, bronzas un sudraba atgriezumi. No Krievzemes ievesti sudraba deniņriņķa un kaklariņķa gabaliņi, stikla krelles (uz vietas darinātas krelles no māla un samu skriemeļiem), sārnie šifera skriemeļi vērpsanai. Vairākas ornamentētās dz. adatas ar lielu riņķi adatas galvā (2l. att.: 9) daži zinātnieki uzskata par rakstāmajiem rīkiem. Dažas senlietas ir ļoti retas, piemēram, no māla izgatavotā miniatūrā cilvēka seja un gliemežveida piekariņš (2l. att.: 4).

Keramiku sīkāk apstrādāja arheologe I. Cimermane. No pilskalnā un ciemā iegūtajām 6356 lauskām 3415 sīkās tika likvidētas. No atstātās 2941 lauskas 2061 ir bezripas (vairāk nekā puse ar gludu, vairāk nekā sestā daļa ar apmestu, mazāk nekā vienpadsmitā daļa ar švīkātu, nedaudz lausku ar tekstilu, kniebtu vai spodrinātu virsmu) un 880 ripas keramikas lauskas. Agrākie ir spainveida podi, bet vēlākie ar profilējumu vai šķautni - atsegti apakšējā horizontā.

Vienai bezripas poda malai (ar apmestu virsmu) ir divi caurumiņi. Diviem bezripas traukiem ir kāja, viens bezripas trauks (ar gludu virsmu) ir miniatūrs. Atrastas divas taisnas ripas trauku malas. Uz viena ripas trauka dibena redzama fragmentāra podnieka zīme. Uz bezripas trauka (ar gludu virsmu) un uz ripas trauka sāngabala manāmi grauda nospiedumi.

Pilskalna dienvidu pakājē, ielejā, ap 100,0 m no Madalānu otrā kapulauka, atradās nocietināts ciems, tā kultūrslānis līdz 1,5 m biezs. Atklāti vienpadsmit objekti (91-101): trīs krāsni, septiņi pavardi un viena saimniecības bedre vai pagrabs. Dažas šķas bija apmestas ar māliem. Zem krāsns (99. objekts) akmeņiem likts ziedojums - aļņa galva. Atradumi ļauj datēt ciemu ar 12.-13. gadsimtu.

Madalānu otrajā līdzenajā kapulaukā izdarīti pārbaudes izrakumi 48 m² plašā teritorijā. Kultūrslānis sniedzās līdz 1,6 m dziļumam. Atrasti cilvēku kauli un 16 māla trauku lauskas. Astonas sūkās likvidētas, palikušas sešas bezripas (viena ar apmestu, viena ar tekstilu, četras ar gludu virsmu) lauskas un divi ripas trauku sāngabali. Līdz šim kapulaukā atklāti septiņi 12.-13. gs. latgaļu kapi.

A. Vasks

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI KAPLAVĀ UN KERKŪZOS

Vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija Daugavpils HES applūdinājuma zonā 1984. g. veica izrakumus Krāslavas raj. Kaplavā, bet 1985. g. - Daugavpils raj. Saļienas c. pie Kerkūzu mājām.

Kaplavas senā ciema vieta atrodas starp divām Daugavā ieplūstošām upītēm un aizņem ap 3 ha lielu platību. Pēc rakstīto avotu ziņām, ciems, resp., sloboda, te izveidojusies 16. gs. beigās. Centrālajā daļā izpētīja divus lauku-

mus 260 m² platībā. Bez tam izraka pārbaudes tranšeju pie rietumu upītes.

Izrakumu laukumos kultūrslānis sasniedza 1,3 m biezumu. Tanī izšķirami divi - augšējais vēlo viduslaiku un apakšējais agrā dzelzs laikmeta - horizonti. Augšējais, līdz 0,9 m biezais vairākslāņu horizonts ar daudzām celtniecības paliekām un atradumiem, sevišķi keramiku, liecināja par ļoti intensīvu šī rajona apdzīvotību. Izrakumu laukumus šķērsoja ap 5,0 m plata sena ceļa vieta ar celtnu paliekām abās pusēs. Lielais dzelzs sārgņu un izdegušo akmeņu daudzums ceļa joslā, šķiet, izskaidrojams ar centieniem nostiprināt tā segumu.

Ceļa ziemeļu pusē ar kaļķu javu saistītu laukakmeņu pamati (4,4x5,5 m) iezīmēja kādas ēkas vietu. Vidū bija ķieģeļu-laukakmeņu krāsns paliekas. Spriežot pēc Katrīnas II piekapeiku monētas (1781), celtnes atliekas saistāmas ar 18. gs. pēdējo ceturksni. Iepriekšējo pbūvi šajā vietā raksturoja vairākkārt atjaunotais māla klons (17.-18. gs.). Pārējā izrakumu teritorijā celtnu pamatu akmeņus nekonstatēja. To vietas norādīja māla klonu un koka grīdu paliekas. Bez ķieģeļu-laukakmeņu krāsnīm lietotas arī māla kleķa krāsnis. Pēdējām bijusi ovāla forma (lielākais ϕ 1,1-1,2 m), tās līdz 0,6 m iedziļinātas pamatzemē. Divās vietās atklājās šķeltu laukakmeņu pavardi (ϕ plānā 1,0-1,2 m). Par puspagrabiem uzskatāmas 0,4-0,6 m dziļas, iegarenas bedres (1,8x2,0 un 2,2x2,0 m) celtnu rajonā. Divās vietās atklājās 0,30x0,35 m lielas bedrites, kuru pildījumā atrada izdegušus dzīvnieku kaulus, koka mizu un auduma paliekas. Abos gadījumos virspusē bija salikti dūres lieluma akmeņi. Neparasto objektu nozīme grūti skaidrojama. Iespējams, ka tie saistīti ar ziedojuma tradīciju.

Atradumi (pavisam 120 vienības) - dz. naglas, dzintelles, apkalumi, ileni, naži (22. att.: 15, 18), šķēres, piekaramā slēdzene (22. att.: 16), māla pīpes galviņa ar zaļu glazūru (22. att.: 13), holandiešu pīpju fragmenti, zābaka



22. attēls.

apkalums (22. att.: 14), māla vērptomās vērptomās skriemelis (22. att.: 12), kaula ķemme un rūcenis (22. att.: 10, 11), akmens galodas, tāpat Krievijas, Polijas un Lietuvas monētas - attiecas uz 17.-18. gadsimtu. Tādi priekšmeti kā tor-dēta dz. spieķadata (?) un atslēga (22. att.: 9, 17) attiecas uz agrāku laiku. Bez tam atrada pēri par 20 000 ripas keramikas trauku lausku, 238 krāsns podiņu fragmentus (22. att.: 1-15), dzīvnieku kaulus un dzelzs ieguves sārņus.

Apakšējais horizonts iezīmējās kā tumši pelēks, līdz 0,4 m biezs senās augsnes slānis. Tanī bija maz atradumu - tikai dažas bezripas keramikas trauku lauskas. Dziļāk sekoja smilšu pamatzeme, kurā atklājās vairāki celtniecības objekti. Iedziļinātās celtnes vai tās daļas vieta iezīmējās kā ovāla (2,0x2,8 m) 0,6 m dziļa bedre slīpām sienām. Tumšā pildījuma virspusē atrada vairākas bezripas keramikas gludās lauskas. Citā vietā ar virszemes celtnes paliekām, šķiet, identificējams ieapaļais, ap 1,0 m lielais un pāris cm biežais sarkanā māla, dzeltenu degušu smilšu un pelēkas zemes plankums. Atklāja arī kādu 0,4 m dziļu, apaļu (Ø 0,5 m) bedri ar ogļainu un zvīrgzdainu zemes pildījumu. Te atrada vairākas sīkas švikātās lauskas. Pamatzemē bija nedaudz ierakts 4-5 kārtās sakrautu laukakmeņu pavards (Ø 0,60 m, biežums vidusdaļā 0,25 m). Atrada arī divas švikātās lauskas.

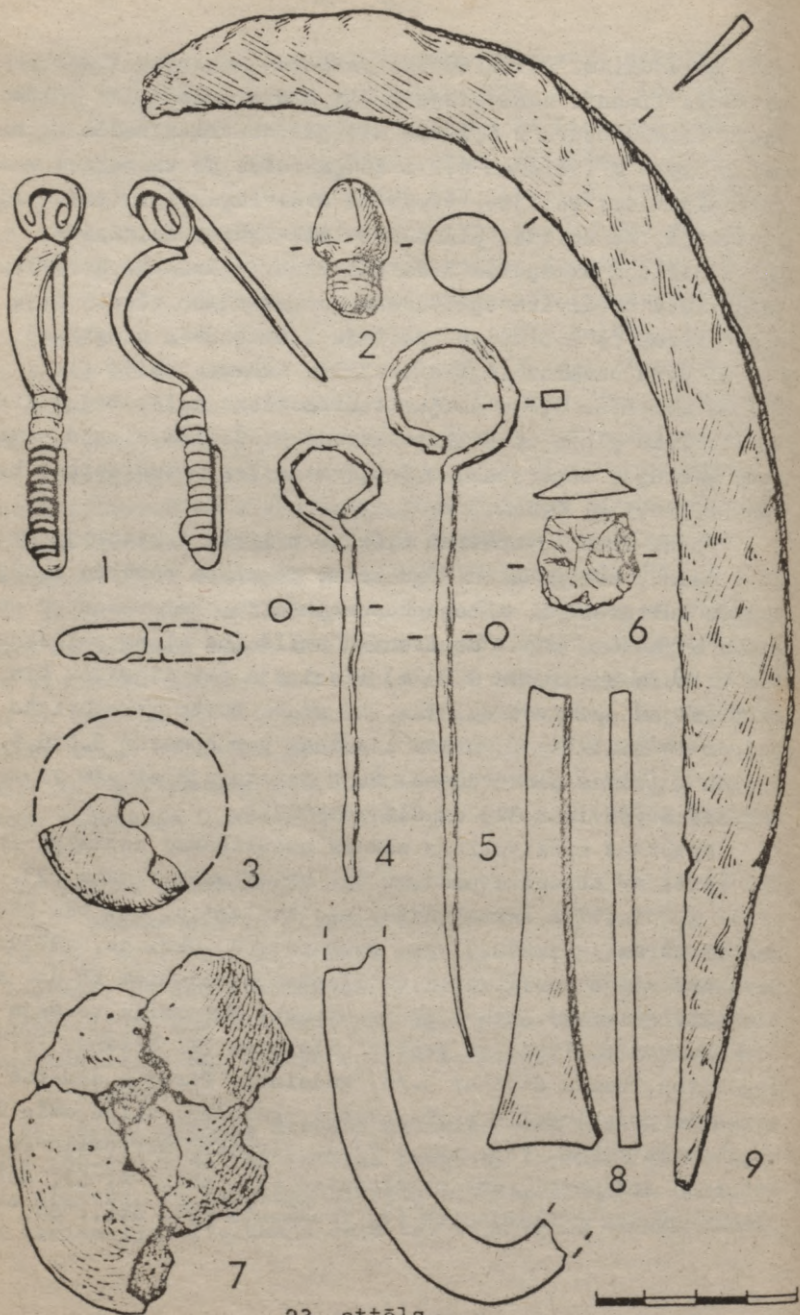
Ar senāko apdzīvotību saistāmi divi akmens kalti (22. att.: 6), akmens cirvja fragments (22. att.: 7), krama kasīklis (22. att.: 8). Nelielais bezripas keramikas daudzums (88 lauskas, no tām 9 švikātās, pārējās gludās) liecina, ka apdzīvotība, kas aizsākusies, šķiet, jau bronzas laikmetā un turpinājusies arī agrajā dzelzs laikmetā, nav bijusi sevišķi intensīva.

Kerkūzu I apmetne atrodas nelielas upītes kreisajā krastā 150-200 m no tās ietekas Daugavā. Izpētīja 390 m² lielu platību. Kultūrslāņa biežums sasniedza 0,6 m. Izrakumu teritorijas lielākajā daļā tas bija brūnā krāsā, trū-

cīgs atradumiem. Celtniecības paliekas atklājās tikai pamatzemes līmenī. Konstatēja 4,0x4,0 m lielas stabu celtnes vietu (stabu bedru ϕ 0,2-0,4 m). Tās centrā atradās iegarena, 1,7x0,8 m liela un 0,2 m dziļa bedre ar vairākiem sānu izvirzījumiem. Pēdējie, tāpat kā atsevišķu stabu situācija liecināja, ka celtnes plānojums laika gaitā mainījies. Bedrē atklāja akmeņu pavarda paliekas un švikāto keramiku. Citā vietā no diviem šķeltu akmeņu pavardiem vienam bija apaļa forma (ϕ 0,5 m) un tas bija iedziļināts pamatzemē 0,1 m. Otrs pavards iegarena akmeņu krāvuma veidā (1,1x0,6 m) atklājās 0,6 m dziļas bedres vienā malā. Bedrē atrada bezripas gludo un švikāto keramiku. Četrās vietās pamatzemē atklājās iegarena, 0,6-0,7 m dziļas saimniecības bedres (1,2x0,5 m; 0,7x0,5 m; 1,1x1,0 m).

Īpaši izcēlās apmēram 6,0x9,0 m liela teritorija ar ļoti melnu, zvīrgzdainu, šķeltiem, degušiem pavardu akmeņiem bagātu kultūrslāni. Akmeņu koncentrācija, keramikas un senlietu atradumi, tāpat dzeltenīgā smilšainā klcna paliekas (tā biezums sasniedza 0,03 m) liecināja par ilgstošu šīs teritorijas apdzīvotību. Tas, ka stabu būvēm raksturīgās bedres te neatklāja, varētu liecināt par apmēram 5,0x6,0 m lielas gulbūves pastāvēšanu. Šajā teritorijā atrada visas senlietas (pavisam 39) un 84% keramikas.

Apmetnes apdzīvotības sākuma noteikšanai nozīmīga ir dz. sakta ar atlocītu pēdu un br. stieples aptinumu (23. att.: 1). Latvijā saktai nav tiešu analogiju, bet tai līdzīgas ir atrastas prūšu 3. gs. senkapos (J. Okulicz, 1973). Savukārt viens no visvēlāk datējamiem atradumiem ir dz. sirpis (23. att.: 9). Tam līdzīgi atrasti Mūkukalna trešajā (J. Graudonis, 1964) un Kēntes pilskalna (V. Urtāns, 1977) depozītos, kurus datē ar 5./6. gadsimtu. Pārējie apmetnē atrastie priekšmeti - beržamakmeņi, galodas, slīpējamie akmeņi, māla tīģeļu (23. att.: 7) un vērpjamo skriemeļu (23. att.: 3) fragmenti, dz. spieķadatas (23. att.: 4, 5), naži, plāksnesveida šķīļandzelzs (?) fragments (23. att.: 8),



23. attēls.

dekoratīvs māla uzgalis (23. att.: 2) un krama šķīla (23. att.: 6) - hronoloģiski nav pretrunā ar minētās saktas un sirpja iezīmēto 3.-6. gs. diapazonu. Šāds apmetnes izpētītās daļas datējums atbilst arī iegūtās keramikas sastāvam. No 5738 māla poču lauskām, atskaitot 1729 sīkas drumstalas un 230 dibenu fragmentus, 58,8% bija gludās ar rupju māla masu, 27,5% - švikātās, 9,7% - gludās ar smalku māla masu, 2,5% - ar tekstilu nospiedumu, bet 1,5% - ripas trauku lauskas. Jāpiezīmē, ka kultūrslāņa apakšējā kārtā švikātā keramika sastādīja 35-36%.

Ripas keramika (56 lauskas) attiecas uz viduslaikiem, kad par galveno apdzīvotības rajonu kļuva uz Daugavas augšējās virspalu terases situētā Kerkūzu II apmetne, resp., ciems. Te ar divām pārbaudes tranšējām izpētīja 52 m² un konstatēja 0,2-0,9 m biezu kultūrslāni. Atklātas vairākas saimniecības bedres un māla krāsns paliekas. Atrastā ripas keramika (266 lauskas) attiecināma uz vēlajiem viduslaikiem.

Blakus Kerkūzu I apmetnei atrodas "Franču kapi" - mākslīgi uzbūvēts vaļņveida smilšu paugurs ar stāvām nogāzēm. Tā garums 20,0 m, augstums 2,0 m, platums pie pamatnes - 6,0 m, virsotnē - 1,0 m. Izpētītajā paugura ziemeļrietumu galā 0,2-0,9 m dziļumā atklāja septiņus apbedījumus, guldītus ar galvām uz R. Vienā kapā bija koka zārka paliekas. Kapa inventārs bija tikai vienas sievietes apbedījumā (ažūri alvas apģērba rotājumi, br. ripksaktiņa un poga). Apbedītie acīmredzot ir Kerkūzu vēlo viduslaiku ciema iedzīvotāji.

I. Zagorska

VIDUSLAIKU ARHEOLOĢISKAIS KOMPLEKSS VILMAŅOS

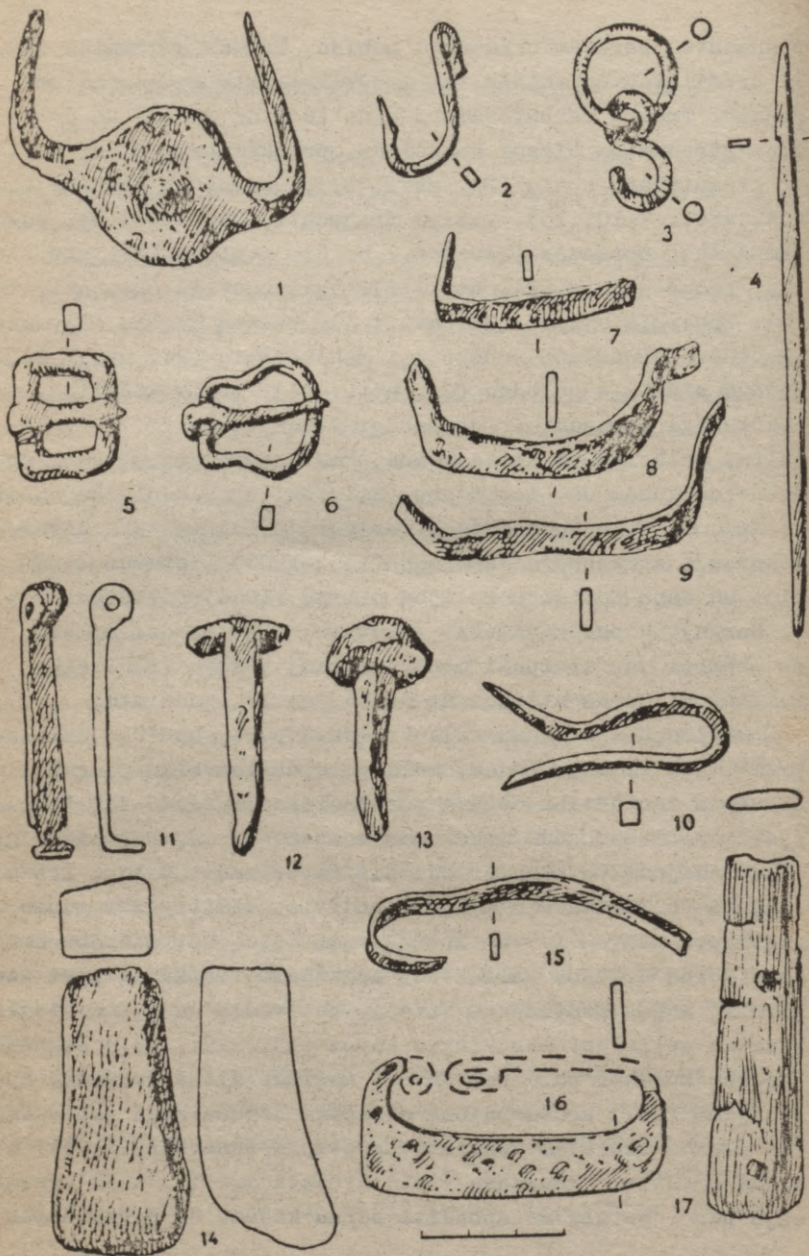
Vēstures institūts, izdarot izrakumus Vilmaņu ciema apkārtnē (Krāslavas raj. Ūdrišu c.p.), pētīja arī viduslaiku dzīvesvietu un kapsētu.

Viduslaiku apdzīvotība konstatēta samērā plašā (50x100 m) teritorijā starp Razbojas upītes gravu un tagadējo kapsētu, uz ziemeļrietumiem no Vilmaņu mājām. Saartajā zemes virskārtā līdz 30 cm dziļumam galvenokārt iegūta ripas keramika, dažādi dz. un br. priekšmeti. Daļā teritorijas dziļākajos slāņos atklāti vēlā bronzas un agrā dzelzs laikmeta atradumi (I un II apmetne). Viduslaiku kultūrslānis neizteikts, celtnu un pavaržu paliekas nopostītas. 1983. gadā atsegts kādas stipri degušas saimniecības ēkas klons, bet 1984. un 1985. g. vairākas saimniecības bedres. Lielākajām no tām izmēri 2,0x1,5 m, dziļums līdz 1,0 m, bet mazākajām - ϕ 0,5 m, dziļums - 0,6 m. Bedru pildījumā pelēcīga zeme, vidēja lieluma akmeņi, kā arī daži raksturīgi atradumi - dz. atslēge un dz. adata. Parasti gan šīs bedres bija "tukšas". Izsmelot kultūrslāni, gaišajā pamatsmiltī iezīmējās slīpi ejošu grāvīšu vietas, pildītas ar tumšu vai pelēcīgu zemi. Grāvīšu platums 15-20 cm, dziļums - ap 15 cm. Grāvīšu vietās atsedzās dūres lieluma akmeņi, plakani plienakmeņi un trūdējušu vai degušu koka mietu gali, kuru izvietojums sakrita ar grāvīšu kontūrām. Grāvīši, cik varēja izsekot, šķērsoja visu Daugavas terasi, izbeidzoties pie nogāzes. Visticamāk šos grāvīšus varētu saistīt ar kādiem viduslaiku nožogojumiem saimnieciskām vajadzībām.

Viduslaikiem piederošo atradumu bija maz. Ripas keramiku (1427 eks.) raksturoja nedaudzu vāpētu, bet vairumā nevāpētu trauku lauskas pelēkbrūnā, sarkanbrūnā un dzeltenīgi pelēkā krāsā, 4-12 mm biezumā, ar sīku zvirgzdu piemaisījumiem māla masā. Nelielai lausku daļai bija līkloča

ornaments, pārējām ornamenta nebija. Trauku augšmalas stipri profilētas ar vairāk vai mazāk izteiktu uzbiezinājumu ārpusē. Trauku varbūtējais ϕ - no 18 līdz 28 cm. No pārējiem atradumiem minami dažādi dz. priekšmeti - plāni naži ar piekniedētu spalvu (24. att.: 17), šķavas un cemmes (24. att.: 7-10, 15), važiņu fragmenti (24. att.: 3), šujamادات, sprādzes (24. att.: 5, 6), atslēga (24. att.: 11), ledus piesis (24. att.: 1), šķīlamdzelzs (24. att.: 16), žeberkļa atzars (24. att.: 4), kaltas naglas (24. att.: 12, 13). Iegūts arī vesels br. maksšķerāķis (24. att.: 2), pelēkā slānekļa galodas (24. att.: 14), krama atšķīlas. Raksturīgi atradumi ir savdabīgi vēdekļveida gliemežvāki baltā, pelēcīgā un sārtā krāsā, kas acimredzot atvesti no dienvidu jūrām un, iespējams, saistāmi ar viduslaiku apdzīvotību. Viduslaiku apmetnes teritorijā iegūtas arī divas monētas - Aleksandra Jageloņa (1492-1506) Lietuvas denārijs un Jāņa Kazimira Polijas šiliņš (1666) (noteikusi T. Berga). Ripas keramikas raksturs, iegūtie dz. un br. priekšmeti un it īpaši monētas ļauj pētīto viduslaiku apmetni Vilmaņos attiecināt uz 16. un 17. gadsimtu.

Vilmaņu-Šķārskānu ceļa kreisajā pusē, ap 50 m uz austrumiem no Vilmaņu mājām, mežā pacēlas lokveida paugurs. Šī vieta tautā tiek dēvēta par "holēras kapiem" jeb "kapu pļaviņu". 1983. gadā izrakumos konstatēti 12, bet 1984. g. - 15 apbedījumi 76 m² platībā. Kapi atsedzās 1,0 līdz 1,5 m dziļumā (no zemes virsmas). Apbedītie guldīti uz muguras izstieptā stāvoklī. Gan kreisā, gan labā, bet dažkārt arī abas rokas elkoņos saliektas, apakšdelmi sniedzās pāri iegurnim. Kājas nostieptas taisni, bet vienā gadījumā viegli liektas ceļgalos. Atsevišķos kapos (13., 19., 27.) saglabājušās koksnes paliekas un dz. naglas. Vienā pusaudža apbedījumā (19.) krūšu rajonā atrastas deguša koka paliekas, bet blakus skeletam konstatētas stipri iesārtas, šķiet, degušas smiltis. Ugunsкура vieta atsegta arī 13. kapa kreisajā pusē, netālu no apbedītā bērna kājām. Uz pirmatnējās



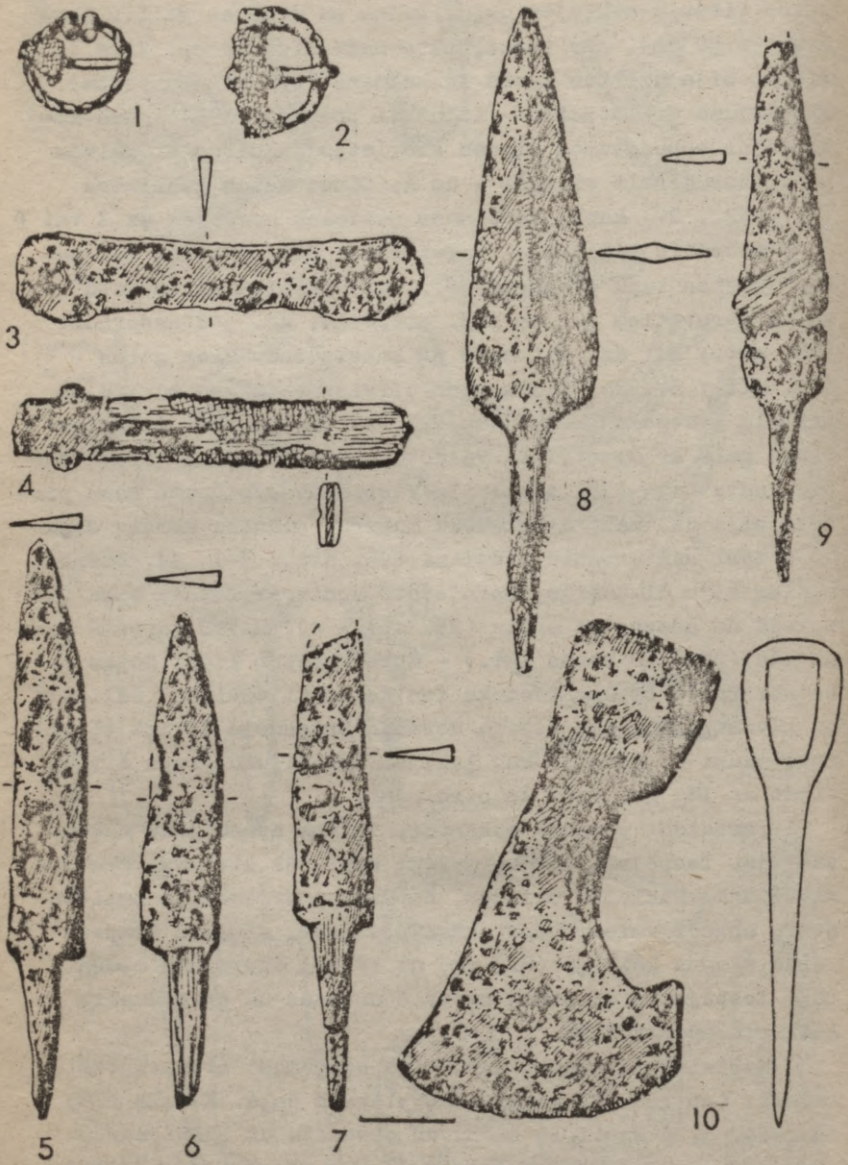
24. attels.

zemes virsmas atklājās ogļu, pelnu un degušas smilts laukums (ϕ 50 cm), kas iedziļināts zemē līdz 30 cm. Virs šīs vietas bija uzlikts liels laukakmens (bez deguma pēdām). Apbedījumu orientācija - izteikti pretēja. 1984. gadā atklātajos apbedījumos piecas sievietes guldītas ar galvām uz A, bet desmit vīrieši - uz R, tikai dažos gadījumos (21., 22., 27. kaps) vērojamas nelielas novirzes uz Z vai D.

Apbedīto lielākajai daļai līdzī dotas vairāk vai mazāk bagātas kapu piedevas: br. pakavsaktīva ar tordētu loķi un atrotītiem galiem (25. att.: 1), dz. jostassprādze (25. att.: 2), dz. slīmešts ar kniežu caurumiem galos (25. att.: 3), dz. plāsmens cirvis ar taisnu muguru un nelielu pietes pagarinājumu (25. att.: 10), dz. iedzītņa šķēpa gals ar simetriski veidotu, šķērsgrīzumā stipri noplacinātu lapu (25. att.: 8). Visbiežāk sastopamā kapu piedeva bija dz. naži ar biežāku muguru, plānāku asmens daļu un stipri sašaurinātu iedzītņi (25. att.: 5-7, 9). Dažiem nažiem bija divdaļīgs, sakniedēts spāls ar metāla apmali pārejā no asmens uz spalvu (25. att.: 4). Dīvas kapos - pieaugušā (20.) un bērna (21.) - apbedītajiem līdzī dotas moņētas: Tartu bīskapa Jodoka fon Rekes (1543-1551) šiliņš un Livonijas ordeņa mestra Hermana Brigeneja šiliņš (1541) (noteikusi T. Berga), kas ļauj šo apbedījumu grupu attiecināt uz 16. gs. vidu un otro pusi.

Pārbaudot pārgura apkārtni, vairāk apbedījumu nekonstatēja. Iespējams, ka atsevišķi kapi vēl atrodami zem saglabātajām lielajām priedēm. Kapulauka teritorijā smiltis starp apbedījumiem, tāpat kā 1983. gadā, atrasts trapecveida akmens kaltiņš (8x3 cm) ar stipri izdrupušu asmeni. Tas, iespējams, saistāms ar vēlā bronzas un agrā dzelzs laikmeta apdzīvotību.

Nelielā viduslaiku kapsētīnā aizņēmusi stiepti ovālu laukumu (ap 120 m²) pārgura augstākajā daļā. Kopumā 1983. un 1984. g. atsegti 15 bērnu un pusaudžu un 12 pieaugušu indivīdu apbedījumi. Laukuma malā 3 m no pēdējiem apbedī-



25. attöls .

jumiem (20., 25.) virzienā uz Vilmaņu viduslaiku apmetnes pusi smiltis 0,4 m dziļumā un apmēram 1,0 m attālumā viens no otra atrasti divi kāšveida dz. apkalumi. Tie, šķiet, iezīmēja kapsētas vārtiņu vietu. Visi atsegtie apbedījumi ir skeletkapi, divos gadījumos tiem vēl vērojamas ugunsritu pazīmes. Kapos sastopams šim laikam neparasti bagāts līdzīgo priekšmetu klāsts - bez kapu piedevām bija tikai seši kapi. Vienā gadījumā (18. kaps) pie apbedītā rokas apakšdelma novietots iedzītā šķēps. No darbarīkiem visizplatītākā kapu piedeva ir dz. nazis (15 eks.), kas parasti novietots virs vai zem rokām, pie kājām vai zem pleca. Virs pleca atrasts arī dz. slīmests, bet dz. plāsmens cirvis abos gadījumos novietots slīpi pāri labajai kājai. Visas piecas br. pakavsektīvas bija atrastas zem zoda, pieci br. gredzeni - labās rokas trešajā vai ceturtajā un kreisās rokas trešajā pirkstā, bet dz. jostassprādze - iegurņa rajonā. Lielākā daļa sudraba, vara un br. monētu (5 eks.) atrastas virs pleciem galvas vienā vai otrā pusē. Ļoti iespējams, ka tās liktas mirušajam uz acīm, kā to rāda divu monētu atradumi galvas abās pusēs 11. kapā. Iespējams, ka arī ādas maciņš ar vienu monētu novietots apbedītajam pagalvi. Vienā gadījumā monētpiekariņš atrasts bērnam uz krūtīm (1. kaps). Apbedītajiem stingri ievērota A-R orientācija. Spriežot pēc senlietām, šķiet, ka ar galvām uz A guldītas sievietes, bet uz R - vīrieši. Šķēps, kā arī abi cirvji atrasti kapos ar R orientāciju, bet br. pakavsektīvas - ar A orientāciju. Gredzeni, naži un monētas sastopamas kā viena, tā otra virziena apbedījumos. Līdzīgs piedevu sadalījums vēlajos viduslaikos vērojams arī Centrālajā Lietuvā (V. Urbanavičius, 1975).

Abos vīriešu apbedījumos ar cirvjiem vērojamas dažas īpatnības: 4. kapā guldītajam galva atdalīta no pārējā ķermeņa un sašķelta divās daļās, bet 20. kapā apbedītajam kreisajos deniņos redzams ieapaļš caurums. Atsevišķos gadījumos vērojamas slimību pēdas, piemēram, 15. kapā guldī-

tajai pusaudzei konstatēta ceļgala un augšstilba deformācija.

Sprīežot pēc kapos iegūtajām monētām, kapsēta izmantota no 16. gs. otrā ceturkšņa līdz pat 17. gs. beigām. Kapsētas nelielā teritorija un mazais apbedījumu skaits vedina domāt, ka te apbedīti kādas vienas nelielas saimes locekļi, kas, iespējams, dzīvojuši Vilmaņu viduslaiku apmetnē. Apbedīšanas tradīcijās 16. un pat 17. gs. vēl saglabājušās pagāniskās ieražas.

F. Zagorskis

AGRĀ DZELZS LAIKMETA APMETNE VILMAŅOS

Vēstures institūts, izvēršot darbus Daugavpils HES celtniecības zonas Vilmaņu senvietu kompleksā Daugavas labajā krastā, starp gravīņu un tagadējo Vilmaņu kapsētu, zem sajauktās aramkārtas, kas saturēja viduslaiku atradumus, konstatēja agrā dzelzs laikmeta apmetnes vietu ar izteiktu kultūrslāni (Vilmaņu III apmetne). Smilšainajā Daugavas krasta terasē 1984. un 1985. g. izrakumos tika atsegta 709 m² liela platība. Intensīvi melns, \approx 20 cm biezs kultūrslānis saglabājies terases vidusdaļā ap 20–25 cm plata joslā, 11–13 m virs tagadējā Daugavas līmeņa. Pēc pārbaudes zondējumiem varēja konstatēt, ka tas izsekojams ap 80 m garumā paralēli Daugavai. Augšpus un lejpus šīs joslas kultūrslānis vietumis saglabājies tikai iedziļinājumos – saimniecības bedrēs, pavardos vai stabu vietās.

Ar celtņu (5x5 m, 5x4 m vai 6x4 m) vietām varētu saistīt līdz 10 cm pamatzemē iedziļinātas ieplakas, kurās kultūrslānis biežāks, ar lielāku atradumu koncentrāciju, pavardiem vai to paliekām. Pavardi bijuši virszemes, veidoti no māliem vai akmeņiem, stipri postīti viduslaiku apdzīvotības un jaunāko laiku zemes apstrādes rezultātā. Labāk saglabājies viens pavards (1,3x1,3 m), kura māla slāņa

biezums ar klona paliekām un pelnu kārtiņu sasniedza 10 cm. Iespējams, ka ar cita māla pavarda fragmentiem varētu saistīt atsevišķas māla piciņas, kas izkaisītas 0,7x0,7 m lielā laukumā. No akmeņiem veidotais pavards (0,6x0,5 m) neregulārs. Blīvāka akmeņu grupa ar pelnu slāni saglabājusies tikai gar vienu malu. Starp pavarda akmeņiem bija likts gareniski sašķēlies akmens kalta fragments ar rūpīgi slīpētu virsmu.

Atsegta aptuveni 6x4 m liela amatnieka darbnīcas vieta ar 3,7x2,2 m lielu un 1,3 m dziļu bedri centrā. Bedres apkārtnē un tās pildījuma virspusē bija 0,4 m biezs, ogļaini melns slānis bez akmeņiem, bet bedres dziļākajā daļā - smilšaina zeme ar vairākām plānām brūnganīgām trūdu josliņām. Darbnīcas rajonā atrasta dz. lakta (26. att.: 2), miniatūrs dz. nazītis, ilens ar saliektu iedzītni (26. att.: 1, 5), dz. plāksnīte, apstrādāta krama šķīla. Bez minētajiem priekšmetiem celtnes teritorijā atrada arī 330 bezripas keramikas trauku lauskas (234 švikātās, pārējās - gludās).

Māla pavarda tuvumā pamatzemē atklāta ieapaļas formas bedre (ø 1,6 m, dziļums 0,4 m), tās pildījumā - melna zeme ar retiem akmeņiem. Tajā atrada māla trauku lauskas (galvenokārt švikātās keramikas), kā arī dz. nazīša fragmentu. Viena saimniecības bedre (ø 0,8 m, dziļums pamatzemē - 0,3 m) atsegta ārpus celtnu rajona. Bedrē atradās divās daļās sašķēlies māla trauks, kura augstums 30 cm, dibena ø 20 cm. Tā virsmu klāja vertikāls švikājums.

Vilmaņu III apmetnes apakšējā slāni galveno atradumu masu sastādīja keramika. Uz agrāko apdzīvotības posmu attiecināmas ap 2750 bezripas keramikas trauku lausku (divas trešdaļas - švikātā keramika, viena trešdaļa - gludā). Tekstilai keramikai pieskaitāmas tikai 10 lauskas. Lauskas ir sarkanbrūnā vai pelnu brūnā krāsā, to sienu biežums no 0,6 līdz 1,5 cm. Trauki izgatavoti no māla masas ar smalku, vidēju vai rupju zvīrgzdu piemaisījumu. To varbūtējais



26. attels.

augšmalas ϕ 10-30 cm. Visbiežāk trauki ir ar taisnām, ne-profilētām sienām, bet sastopami arī C, CS un K formas trauki. Rotājums no seklām, apaļām bedrītēm vai bedrīšu veida iespaidumiem sastopams reti. Daļai švikātās keramikas trauku švikājums klāja arī iekšpusi.

Pārējo izstrādājumu nav daudz, bet tie ir izteiksmīgi un labi raksturo agrā dzelzs laikmeta materiālo kultūru. Bez jau iepriekš apskatītajiem priekšmetiem kā raksturīgi atradumi minami dz. sirpis ar izliektu muguru un iedzītni (26. att.: 9), ovāls šķiltavakmens (26. att.: 13), dz. ileni (26. att.: 3), dažādi smaili, kas varēja piederēt pie rotadātām vai ileniem (26. att.: 6-8). Rets atradums ir neliela dz. aprocīte ar noapaļotiem galiem un apaļu šķērs-griezumu (26. att.: 4). Šo laikmetu raksturo arī akmens galodijas (26. att.: 11, 12), graudberži (26. att.: 19, 20), slīpējamie akmēni, krama naži, kaltiņš, kasiklis, at-šķīlas ar lietošanas pazīmēm (26. att.: 14-18), kaula smai-lītis (26. att.: 10). Lai gan bronzas priekšmeti netika atrasti, par tās apstrādi liecina stipri apkusuši māla kausējamo tigelīšu fragmenti. Atrasti arī 18 miniatūru mā-la trauciņu fragmenti, kas, līdzīgi lietotajiem tigelīšu fragmentiem, izgatavoti no tīra māla masas. To dibena ϕ 4-5 cm, sānu malas nedaudz izvērstas uz āru, augstumu ne-izdevās noteikt. Trauciņu pamatne no iekšpuses noapaļota, kā rezultātā stūri stipri uzbiezināti. Māla masa lūzuma vietā no ārpuses gaišāka, bet iekšpusē - tumšāka. Var pieņemt, ka šie miniatūrie trauciņi bija sagatavoti metāla kausēšanai, bet netika lietoti.

Vilmaņu III apmetnes apakšējā kultūrslāni iegūtais materiāls ļoti nozīmīgs agrā dzelzs laikmeta (2.-4. gs.) Latvijas teritorijas dienvidaustrumu daļas iedzīvotāju saimniecības un etnisko jautājumu risināšanā. Apmetnes pilnīga izpēte ļaus noskaidrot tās apbūves raksturu, kā arī precīzēs hronoloģiskās robežas. Ekspedīcijas laikā, sadarbojoties ar Krāslavas novadpētniecības muzeju, Dauga-

vas kreisajā krastā, aptuveni 6 km lejpus Priedaines, starp divām gravām pie Aizvējiņu mājām izdevās konstatēt nocietinātu apmetni. Pārbaudes šurfa plakuma nogāzē atklāja 0,9 m biezu, intensīvi melnu kultūrslāni ar švikāto keramiku.

F. Zagorskis

APBEDIŠANAS PARAŽAS (TO ATTĪSTĪBA UN
IZMAIŅAS) AUSTRUMBALTIJĀ AKMENS LAIKMETĀ

Apbedīšanas paražas ir nozīmīgs senās vēstures avots. Tās atspoguļo sava laika materiālās un garīgās kultūras elementus, sniedz svarīgas liecības etnisko jautājumu skaidrošanā.

Austrumbaltijā un tai pieguļošajā teritorijā izpētīti daudzi akmens laikmeta (neolīta) kapulauki ar lielāku vai mazāku apbedījumu skaitu - Narvas, Valmas, Tamulas, Keljallas, Sopes, Ardu, Kunilas kapulauki Igaunijā, Kretonas I, Plinkaigaļa un Doņkaļņa kapulauki Lietuvā, Kreiču, Aboras I, Jurkovas un Kvāpānu II kapulauki Latvijā. Zvejnieku kapulauks Latvijā šo pieminekļu vidū ieņem īpašu vietu - tajā atklāti un izpētīti 315 apbedījumi, kas hronologiski aptver laika posmu no vēlā mezolīta līdz vēlajam neolītam. Tas ļauj viena neliela mikrorajona robežās izsekot apbedīšanas paražu attīstību plašākā laika diapazonā.

Akmens laikmetā dominē atsevišķie apbedījumi, bet vienlaicīgi konstatēti arī pāra un grupveida (3-4) apbedījumi. Apbedītie guldīti izstieptā stāvoklī uz muguras, dažreiz uz vēdera. Apbedījumi saliektā stāvoklī parādās tikai akmens laikmeta beigās.

Mezolītam piederošie apbedījumi (110) atklāti tikai Zvejnieku kapulaukā un datējami ar 5. g.t.p.m.ē. Apbedīšanas rituālos šajā laikā galvenokārt lietots sarkanais

okers (74,55% kapu). Tā pildījums kapu bedrēs intensīvs. Kapu piedevas (galvenokārt aļņu un mežacūku zobu piekariņi) konstatētas 51,8% kapu. Ar zveju un medībām saistīti rīki atrasti gan vīriešu, gan sievietes un pusaudžu kapos. Dominē D-Z (30%) un DR-ZA (17%) orientācija. Kapu bedru konstrukcijās izmantoti akmeņi (32,74%).

Zvejnieku kapulaukā izdalās arī grupa kapu (35), kas pieskaitāmi pārejas posmam no vēlā mezolīta uz agro neolītu (5./4. g. t.p.m.ē. sāk.). Okerēto apbedījumu skaits samazinājies līdz 54,29%, okera intensitāte kļuvusi vājāka, tas klāj tikai kādu noteiktu kapa rajonu. Nedaudz izmainījusies kapu orientācija. Ar galvām uz D orientēto kapu skaits samazinājies līdz 25%, toties stipri pieaudzis uz R (25,71%), kā arī uz A (11,43%) orientēto skaits. Kapu piedevās dominē dažādi kaula piekariņi, parādās putnu kaulu atradumi.

Agrā neolīta kapu skaits Zvejniekos samērā neliels - 43 apbedījumi. Okerēto kapu skaits samazinājies līdz 43,48%, tā slānis kapos vājš, klāj galvenokārt galvas rajonu. Akmeņu konstrukcijas kapa bedres izbūvē konstatētas 23,9% gadījumu. Šī perioda beigu posma apbedījumi ierīkoti jau mezolīta apmetnes vietā. Kapu orientācija samērā konsekventa. Neatkarīgi no mirušā kārtas un vecuma tie orientēti ar galvām A (54,36%) vai R (34,78%) virzienos. Kapi ar piedevām sastādīja tikai 30,4%. Kapu piedevās joprojām dominē dzīvnieku zobu piekariņi, bet izmainījies to sastāvs: pārsvarā ir plēsēju - suņu, caunu, lapsu u.c. sīko dzīvnieku - ilkņu piekariņi. Uz agro neolītu attiecināmi arī trīs apbedījumi Narvas I un III apmetnē, kas orientēti ar galvām Z virzienā.

Vidējā un vēlā neolīta kapu grupa Zvejniekos ir vislielākā - 124 apbedījumi. Daļa no tiem (11) guldīti saliektā stāvoklī un saistāmi ar vēlo neolītu. Okerēto apbedījumu skaits jau samazinājies līdz 31,86%. Akmeņu konstrukcijas atsegtas tikai trīs kapos. Kapu orientācija savukārt

kluvusi daudzveidīgāka. Uz A orientēto kapu skaits sastāda 31,86%, uz R - 24,78%, trešajā vietā izvirzījusies D orientācija - 15,93%. Stipri izmainījies kapu piedevu sastāvs. Plaši pārstāvētas dzintara rotaslietas, krama izstrādājumi - šķēpu un bultu gali, kasikļi, naži, krama atšķīlas, daudzveidojies kaula priekšmetu inventārs. Zobu piekarīgu skaits kapos neliels. Iegūts arī vesels ķemmes-bedrīšu keramikas trauks. Ar medībām un zveju saistīti rīki atrasti tikai vīriešu un pusaudžu kapos. Bez tiešajām kapu piedevām četrās kapu bedrēs atrasti intensīvi okerēti depozīti-ziedojumi, kas likti kaudzītē vai izklaidus bedres pamatā vai sānos. Pēc sastāva depozīti neatšķīrās no parastajās kapu piedevās līdzīgi dotajiem priekšmetiem.

Pie apbedījumiem saliektā stāvoklī okers nav konstatēts. Apbedījumu izvietojumā dominē D vai Z orientācija. Kapu piedevās atklātas šim laikam ļoti raksturīgās māla amforas un ornamentētās raga plāksnītes - rokassprādzes. Apbedījumi izstieptā un saliektā stāvoklī, kas datējami ar vēlo neolītu, konstatēti arī Kreiču, Aboras, Tamulas un Doņkaļņa kapulaukā. Turklāt Kreiču un Jurkovas kapulaukā pie Ezerniekiem atsegti apbedījumi sēdus stāvoklī. Mīrušo orientācija šajos kapulaukos nav stingri ievērota.

Vēlā mezolīta un agrā neolīta apbedījumi saistāmi ar Narvas kultūru, bet vidējā un vēlā neolīta - gan ar ķemmes-bedrīšu keramikas kultūru (Zvejnieki, Valma, daļēji arī Kreiči), gan ar Narvas kultūras vidējo un vēlo posmu (Kretonas I, daļēji Doņkaļņa kapulauks). Apbedījumi saliektā stāvoklī visos kapulaukos saistāmi ar auklas keramikas jeb laivascirvju kultūru vai tās ietekmi.

Apbedīšanas paražu izmaiņas Zvejnieku kapulaukā, salīdzinot vēlo mezolītu un agro neolītu, ir minimālas, mainījusies vienīgi apbedīto orientācija. Vidējā un vēlā neolītā konstatējamas krasas atšķirības kapu piedevu sastāvā, parādās arī ziedojumu vietas. Perioda beigās ievie-

šas pilnīgi atšķirīgs apbedīšanas veids - saliektā stāvoklī -, kas Austrumbaltijas teritorijā pastāv vienlaicīgi ar iepriekšējam periodam raksturīgajiem apbedīšanas veidiem.

A. Zariņa

IZRAKUMU REZULTĀTI INDRICAS PILSKALNĀ

1985. gadā Vēstures institūta ekspedīcija pabeidza izrakumus 15.-18. gs. nocietinātās muižas vietā Indricas pilskalnā (Krāslavas raj.). Izrakumos (1300 m²) atklāts līdz 2,5 m biezs kultūrslānis ar mūrētu celtnu paliekām. Gūts ieskats par diviem hronoloģiski atšķirīgiem muižas apbūves kompleksiem. Senākā apbūve senvietas ziemeļu daļā (1984.-1985. g. izrakumi) attiecas uz 15. un 16. gadsimtu. No tās saglabājušās ēkas pagraba stāva un zemiņas paliekas. Kalna nevienādajā reljefā pagraba austrumu daļa iedziļināta 50 cm, rietumu - līdz 100 cm. PAGRABAM divas telpas, tā sienas, kas mūrētas no lieliem laukakmeņiem, saistot tos ar mālu, saglabājušās 50-160 cm augstumā.

Ziemeļu daļas telpa plānā četrstūrains (3,5x5,0 m), bet dienvidu daļas - neregulāra (4-9x5-7 m), ar ieliekumu, kura ārpusē piebūvēta telpa hipokausta tipa siltā gaisa apkures krāsnij; krāsns telpa 2,8x1,3 m liela, mūrēta no laukakmeņiem ar mālu. Tās priekštelpas (1,1x1,3 m) un ieejas vietas konstrukcija neskaidra, vēlāk bojāta. Krāsnij (2,2x1,3 m) piecas paralēlas ķieģeļu arkas, starp kurām līdz 10 cm brīva telpa. Virs arkām atradās apkvēpuši akmeņi. Uzieta arī dolomīta plāksnes puse ar atveres caurumu, pa kuru siltā gaisa ieplūdis dzīvojamā telpā virs krāsns. Gar austrumu sienu atklāts 1,0-1,5 m plats, līdz 0,4 m dziļš ar akmeņiem norobežots iedziļinājums, iespējams, pār-

tikas glabāšanai. PAGRABA pamatu mūrējums vienā akmeņu rindā liecina, ka dzīvojamā celtnē bijusi no koka. Uz dakstiņu jumtu var norādīt drupās atsegtie dakstiņu fragmenti. Šīs celtnes lietošanas laiku datē tuvu pamatnei atrastais Jana Olbrahta Polijas pusgrasis, kalts 1492.-1499. gadā (noteica T. Berga).

PAGRABA dienvidu telpas rietumu galā atklātas saimniecības krāsns (2,3x1,5 m), kurai bijusi ķieģeļu velve, paliekas. Saglabājies māla klons un krāsns mutes daļā - apdegušu pavarda akmeņu kārtā. Krāsns priekšā bijusi līdz 90 cm dziļa, 140x140 cm liela bedre, tās četros stūros atklātas līdz 30 cm dziļas stabu vietas (Ø 20 cm). Krāsns mure un bedre atradušās ārpus pagraba telpas - vai nu zem dzīvojamās telpas, vai atsevišķas nojumes. PAGRABA pamatne mālaina, sablīvota, virs tās sakritušas degušo griestu paliekas, pamatzemē vairākas stabu vietas.

Dzīvojamās celtnes rietumu pusē atklāta 2,5 m dziļi pamatzemē ierakta zemnīca (5,6-6,0x5,5 m) ar slīpu izeju pret dienvidiem. Zemnīcai saglabājušās trūdējušu koku paliekas no sienu apšuvuma, telpas vidusdaļā rindā trīs stabu vietas no jumta balstiem, kuri vēlāk nomainīti ar diviem masīviem krautu lielu akmeņu balstiem, to pamatne 1-2 m². Telpā atklātas akmeņu pavarda paliekas (60x135 cm), pamatnē - līdz 20 cm biezs sablīvots mītnu slānis, kurā pamīšus klājas 6-8 melnas mītnu zemes un gaišas smilts kārtiņas. Tajā atrasti dzīvnieku kauli, trauku lauskas, dažī sadzīves priekšmeti un divas 16. gs. sākuma monētas: Rīgas arhibīskapa Jaspera Lindes (1509-1524) un Livonijas ordeņa mestra Valtera Pletenberga (1494-1535) kopkalums - Rīgas fenīgā un Livonijas ordeņa valsts Tallinas fenīgā (pēc 1515. gada). Domājams, ka zemnīca, tāpat kā dzīvojamās ēkas pagrabs, galvenokārt izmantota, lai patvertos. Senvietas dienvidu daļā šim apbūves periodam atbilst dažas pamatzemē iedziļinātas bedres. Gar kalna stāvo austrumu nogāzes augšmalu pagalmu aizsargājusi koka sēta, kas sen-

vietas ziemeļaustrumu stūrī pievienojusies celtnes sienai. No sētas saglabājušies daži pamatakmeņi un stabu vietas. Pārējās senvietas pusēs bijis ap 1,5 m dziļš, 3,0 m plats grāvis. Tā rietumu gals atradies cieši pie zemnīcas dienvidrietumu stūra. Aizsargātais, apbūvētais laukums aizņēmis ap 2500 m².

Senākās mums zināmās rakstītās liecības, kur pieminēta Indrica un kuras varētu attiecināt uz agrīno apbūves posmu, ir no 1471. g. (F. G. Bunge. Liv-, Est- und Kur-landisches Urkundenbuch. Riga, 1910, Bd 12, § 833) - te notikusi Dinaburgas komtura, Rēzeknes fogta un Polockas vojevodas apspriede kādā strīdus jautājumā.

Nākamā apbūves fāze - no 16. gs. 30. gadiem līdz 18. gs. sākumam - saistāma ar muižnieku Plāteru dzimtu. Šajā laikā paplašināts senvietas apbūves laukums. Izlīdzinot iepriekšējās apbūves drupas un pagalma reljefu, uzbērtā 50-100 cm bieza smilšu kārtā. Pastiprinot nocietinājumus, dziļāks un platāks (līdz 3 m dziļš, 8 m plats) rakts arī aizsarggrāvis. Tas pakāpeniski, 2-3 reizēs pavirzīts līdz 15 m uz ārpusi, norobežotā platība vērtējama ap 4000 m².

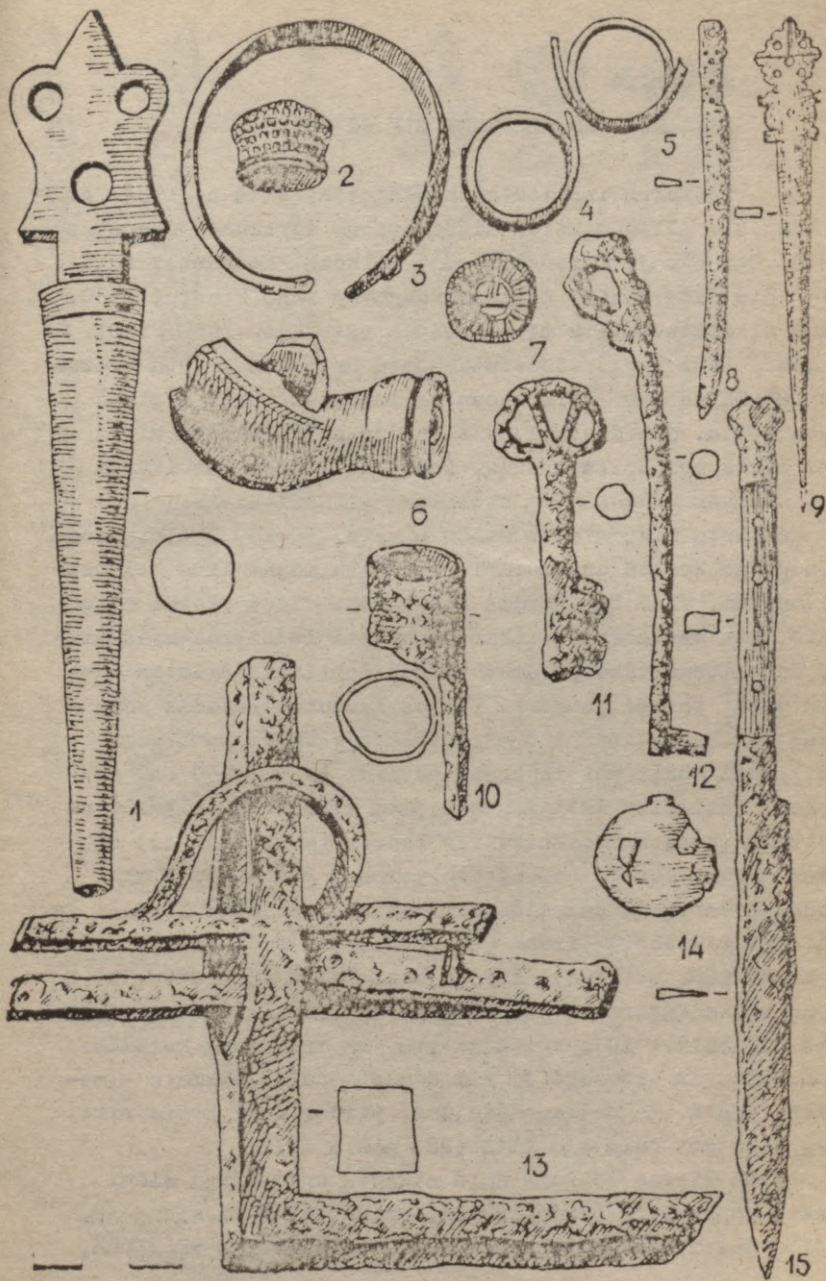
Dzīvojamā ēka celta senvietas dienvidu daļā (1982. g. izrakumi), no tās saglabājies divtelpu pagrabstāvs. Arī šai ēkai sākotnēji bijusi siltā gaisa apkures krāsns, kas vēlāk nomainīta ar podiņu krāsnīm. Pagraba telpu ziemeļrietumu stūrī pie grāvja vēlāk celta piebūve (5x5 m) (1983., 1985. g. izrakumi). Tai samērā labi saglabājušies masīvi laukakmeņu pamati ar slīpu virsmu, kuras līmeņi tiem blakus ziemeļu pusē atklāti sablīvēti ceļa vietas slāņi, kas turpinās pagalma virzienā. Piebūve acīmredzot saistīta ar ieejas vietu pāri grāvim. Senvietas ziemeļu un austrumu daļā šai vēlākajai apbūvei atbilst 4-5 virs uzbēruma celto koka saimniecības ēku akmeņu pamatu paliekas (1982., 1984. g. izrakumi). Ēkas novietotas ap brūģēto pagalmu. Kādā saimniecības ēkā zem grīdas, 60x100 cm lielā, 40 cm dziļā bedrē ieraktas ugunsкура paliekas kopā

ar degušiem dzīvnieku kauliem, māla trauku lauskām un zobenā rokturī (27. att.: 13).

Atrastas pavisam 230 senlietas. Starp 1984.-1985. g. atrastajām dominē galvenokārt sadzīves priekšmeti - atslēgas (27. att.: 11) un slēdzenes, durvju roktura mēlīte, svečturis (27. att.: 10), raga rokturis, tapa (27. att.: 1), uzpirkstenis (27. att.: 2). No darbarīkiem atrasti - naži (27. att.: 15), smilšakmens galodas un dzirnakmeņi, iegūti arī daži apģērba piederumi - bronzas āķi un cilpas, alvas pogas (27. att.: 7). No interesantākiem atradumiem minams āderu cērtamais rīks (27. att.: 12), kaula tualetes piederumi (27. att.: 8, 9), svina preču plomba (27. att.: 14), māla pīpes galviņa (27. att.: 6) un sešpadsmit 15.-17. gs. monētas. No būvdetaļām atrastas naglas, apkalumi, grīdas flīzes un kopumā 1800 krāsns podiņu fragmenti. Saņemti vienkārši nevāpēti dobie un nevāpēti un vāpēti dekoratīvie plāksnesveida podiņi ar reljefu vienkrāsas un gludu, vairākrāsas ornamentu no 63 dažādiem podiņu veidiem. Iegūtas 1700 māla trauku lauskas, arī akmens masas un stikla trauku fragmenti.

Senvietas nepostītajā pagalma daļā atklāts sievietes apbedījums, guldīts ar galvu uz A. Kapa piedevās ir 13. gs. latgaļiem raksturīgās rotas: aproce ar zvērgalvu galiem un divi spirālgredzeni (27. att.: 3-5), pie kājām - māla trauks. Iespējams, ka kapu bijis vairāk, bet, būvējot muižas celtnes, tie izpostīti.

1,5 km no Indricas pilskalna uz austrumiem, Slobodas ciemā, Daugavas 2. terasē apzināta ap 1 ha liela apmetne. Izpētīti divi izlūklaukumi (70 m²). Mītnu slānis zem augšnes līdz 60 cm biezs. Iegūtas bezripas gludās un švikātās keramikas lauskas, aramkārtā arī ripas keramika.



27. attöls .

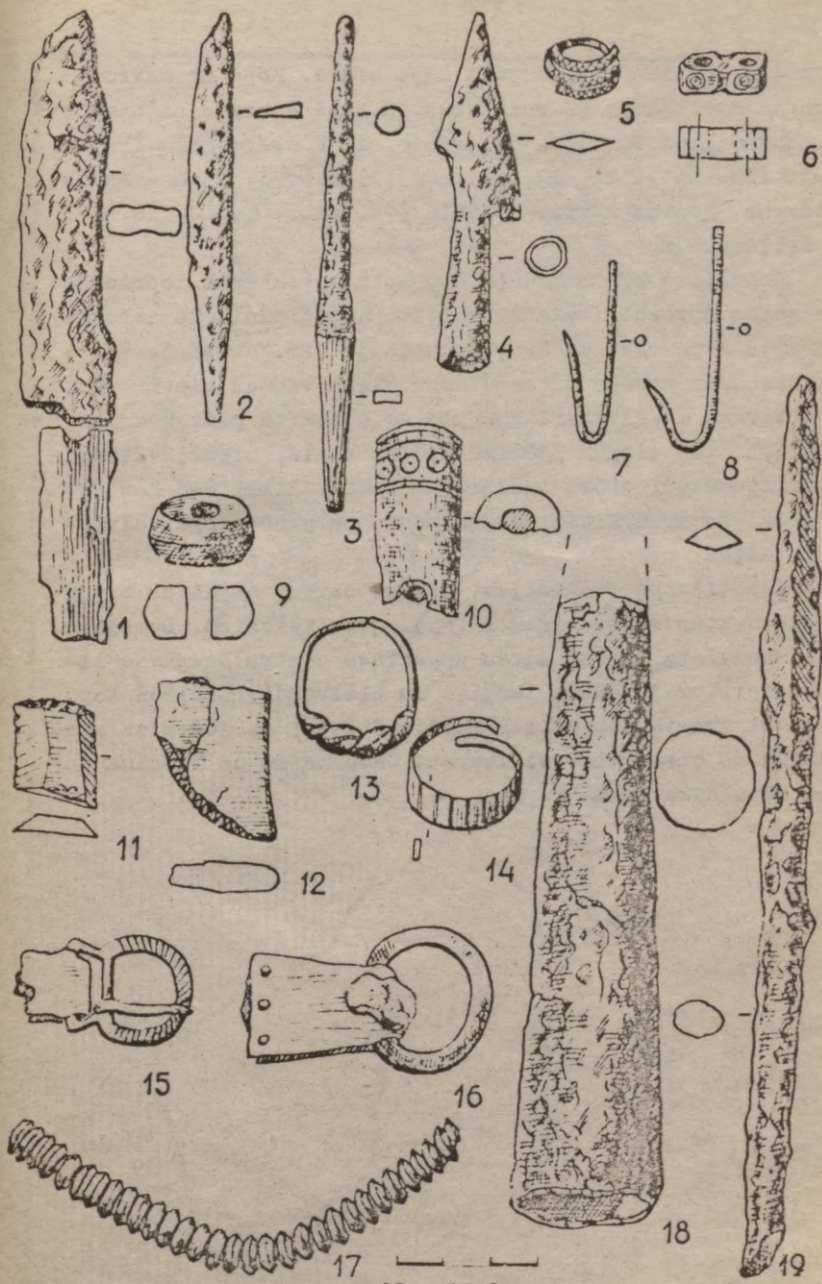
A. Zariņa

AIZSARDZĪBAS IZRAKUMI PIE CIEMUPES

Vēstures institūta ekspedīcija laikā no 1984. g. 16. līdz 31. jūlijam veica aizsardzības izrakumus Daugavas krastā, Ogres raj. Ogresgala c.p. kolhoza "Kopdarbs" teritorijā pie Čabu mājām. Apzinot Daugavas labo krastu, 1980. g. tirumā tika konstatēts mītņu slānis (sk. Mat. 1980./1981. R., 1982, 163. lpp.). Senvietu posta Daugavas krasta erozija, kopš Rīgas HES ierīkošanas te nobrukusi 5-10 m plata krasta josla, atsedzot mītņu slāni un apbedījumus. Mītņu slāni posta arī dziļā aršana. Par postījumiem institūtam ziņojis Ogres vidusskolas skolnieks A. Smiltnieks.

Senvieta aizņem ap 600-800 m garu, 50-100 m platu joslu Daugavas krastā uz rietumiem no Čabu mājām līdz kolhoza siltumnīcām. Visā tās garumā konstatēts ciema vietas mītņu slānis, kas saglabājies tikai pamatzemē iedziļinātajās vietās. Tas intensīvāks un arot vairāk postīts senvietas austrumu daļā, tīruma paugurā. Trijos laukumos dažādās senvietas daļās izpētīti 440 m². Atklāti 4-40 cm pamatzemē iedziļināti apaļi vai iegareni pavardi (Ø 100-250 cm) ar bliviem, nelieliem šķeltiem akmeņiem virskārtā un 7-100 cm pamatzemē ieraktas saimniecības bedres (Ø 100-140 cm) ar stāvām malām. Vērojamas objektu grupas, kur cieši blakus atrodas pavardi un saimniecības bedres. Atrastas 11.-13. gs. senlietas (39 eks.): ileni (28. att.: 3), naži (28. att.: 2), bulta (28. att.: 4), šifera skriemelis (28. att.: 9), dz. un br. maksšķerāķi (28. att.: 7, 8), kaula roktura fragments (28. att.: 10), krica gabals, kā arī ripas keramikas trauku lauskas (140 eks.). Pie daudz senāka laikmeta - mezolīta, pēc I. Zagorskas datējuma, pieder daži krama rīki, starp tiem arī gala kasīklis (28. att.: 11).

Ciema vietas rietumu daļā atklāti trīs mītņu slāni ierakti kapi: 1. - bez piedevām, orientēts A virzienā, 2. un 3. - postīti vīriešu apbedījumi, orientēti Z virzienā,

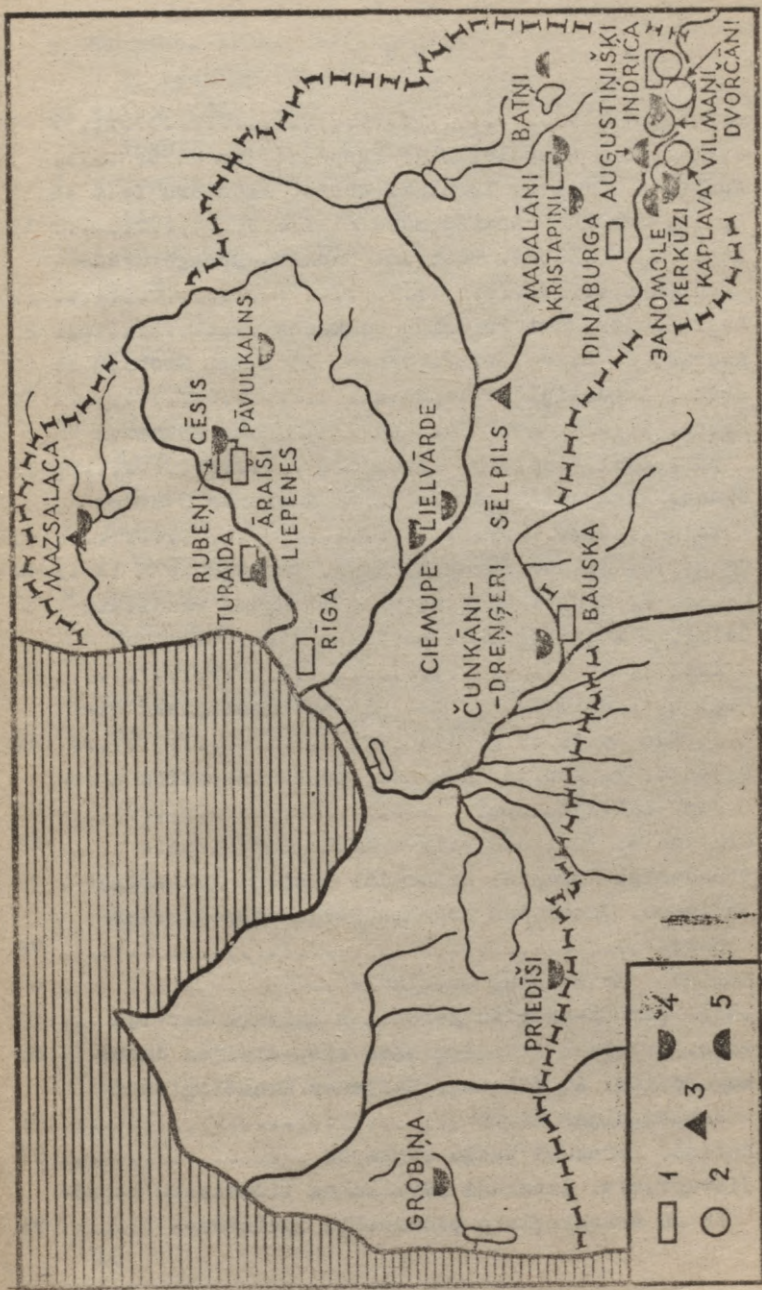


28. attels.

ar sīkām oglītēm un akmeņiem kapa bedrē. Kopā ar savrup atrastejām iegūtas 20 senlietas. 2.kapā atrasts naža maksts apkalums, gredzens, jostassprādze, divu šķēpu galu fragmenti (28. att.: 12, 13, 15, 18, 19) u.c. 3. kapā - nazis, gredzens, jostasriņķis, spirāle (28. att.: 1, 14, 16, 17) un šķīlamdzelzs.

Senvietas rietumu daļā - krasta nobrukumos iepriekšējos gados novēroti vairāki postīti apbedījumi. Te atrasts arī spirālgredzens un krellu dalītājs (28. att.: 5, 6). Šie atradumi norāda uz kapulauku ciema vietas rietumu daļā. Kapu tuvumā atklāts arī krāvums no dolomīta plāksnēm un gabaliem. Tas aizņem 330x140-250 cm lielu, ziemeļu-dienvidu virzienā orientētu laukumu. Dolomīti likti 6-8 kārtās, to spraugās ar oglītēm jaukta zeme, pamatnē zirga galvaskausa daļa.

Apbedīšanas tradīcijas, kā arī savrup atrastās brūrupuča saktas raksturīgas 12.-13. gs. lībiešiem. Domājams, ka šī senvieta bijusi savas apkārtnes centrs Daugavas lībiešu teritorijā starp Ikšķili un Lielvārdi. Lībiešu kapu atradumi krasta nobrukumos konstatēti arī ap 200 m uz austrumiem no ciema vietas, iepreti Čabu mājām un liecina par otru kapulauku ciema tuvumā.



ARĪEĻOGISKIE IZRAKUMI LATVIJĀS PSR TERITORIJĀ 1984. UN 1985. GADĀ.

1 - mūra pils; 2 - apmetne; 3 - kulta vieta;

4 - līdzeneis kapulauks; 5 - uzkalniņu kapulauks.

S A T U R S

Priekšvārds	3
Z. Apala. Cēsu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs	5
Z. Apala, N. Treijs. Izrakumi Cēsis, Pionieru ielā 12 11	
J. Apals. Izrakumi Āraišu mūra pili	13
M. Atgāzis, V. Bebre. Pētījumi Čunkānu-Dreņģeru ka- pulaukā	19
J. Asaris. Izrakumi Priediņu senkapos	25
J. Asaris, I. Ozere, V. Petrenko. Izrakumi Grobiņā ..	30
T. Berga. Augustiņiņu kapsēta	34
V. Bebre. 11.-14. gs. ādas apavu atradumi Kokneses pils 1961.-1963. g. izrakumos	39
A. Caune. Izrakumi Rīgā, Peldu un Sarkanās Gvardes ielā	43
A. Caune, S. Tilko. Izrakumi Rīgā, Trokšņu ielā 14 ..	48
A. Caune, J. Grūbe. Bauskas pils izrakumu rezultāti .	52
A. Celmiņš. Arheoloģiskie pētījumi Rīgā, Tirgoņu ielā 11-17	57
R. Deņisova, R. Grāvere. Latgaļu antropoloģiskā di- ferenciācija un genēze	60
K. Ducmane, V. Zobiņa. Jaunākie monētu depoziņu atra- dumi Latvijā	63
J. Graudonis. Turaidas pils arheoloģiskā izpēte	67
J. Graudonis. Izrakumi Krimuldas Liepeņu "bataripā" .	75
N. Jefimova. Janomoles arheoloģiskās ekspedīcijas darbs	76
I. Kuniga. Kristapiņu kapulauks	80
I. Loze. Ķemmes-bedriņu keramikas kultūra Latvijā ...	83
I. Loze. Dvorčānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs ..	89
Ē. Mugurēvičs, A. Vilcāne. Naujenes arheoloģiskās ekspedīcijas darbs	91
A. Radinā. Izrakumi Batņu senkapos	97
J. Siatkovskis. Izrakumi Pāvulkalna viduslaiku kapsē- tā un arheoloģisko pieminekļu apzināšana	99

D. Svarāne. 1985. gada arheoloģiskās uzraudzības darbi Vecrīgā	102
S. Tilko. 1985. gadā Rīgas arheoloģiskajos izrakumos iegūtie koka priekšmeti	105
G. Toropina. Aizsardzības darbs kapulaukā pie bij. Lielvārdes pārceltuves un arheoloģisko pieminekļu apsekošana Cēsu rajonā	109
J. Urtāns. Latvijas kultūrmēģu arheoloģiskās izpētes rezultāti	112
J. Urtāns. Pētījumi Valmieras rajonā un Sēlpils ciemā	115
V. Urtāns. Arheoloģiskie izrakumi Madalānu senvietās	120
A. Vasks. Arheoloģiskie izrakumi Kaplavā un Kerkūzos	123
I. Zagorska. Viduslaiku arheoloģiskais komplekss Vilmaņos	130
F. Zagorskis. Agrā dzelzs laikmeta apmetne Vilmaņos	136
F. Zagorskis. Apbedīšanas paražas (to attīstība un izmaiņas) Austrumbaltijā akmens laikmetā	140
A. Zariņa. Izrakumu rezultāti Indricas pilskalnā	143
A. Zariņa. Aizsardzības izrakumi pie Ciemupes	148

СО Д Е Р Ж А Н И Е

Предисловие	3
З. Апала. Работа Цесисской археологической экспедиции	5
З. Апала, Н. Трейс. Раскопки в Цесисе на ул. Пионьеру, 12	11
Я. Апалс. Раскопки Арайшского каменного замка	13
М. Атгазис, В. Бебре. Исследование могильника Чункани-Дренгеры	19
Я. Асарис. Раскопки могильника Приедиши	25
Я. Асарис, И. Озере, В. Петренко. Раскопки в Гробине	30
Т. Берга. Кладбище в Августинишки	34
В. Бебре. Находки кожаной обуви XI-XIV вв. при раскопках Кокнесского замка в 1961-1963 гг.	39
А. Цауне. Раскопки в Риге на ул. Пелду и Сарканас Гвардес	43
А. Цауне, С. Тилко. Раскопки в Риге на ул. Трокшню, 14	48
А. Цауне, Я. Грубе. Результаты археологических раскопок в Гауском замке	52
А. Целминьш. Археологические исследования в Риге на ул. Тиргоню, 11-17	57
Р. Денисова, Р. Гравере. Антропологическая дифференциация и генезис латгалов	60
К. Дуцмане, В. Зобиня. Новейшие находки монетных кладов в Латвии	63
Я. Граудонис. Исследование Турайдского замка	67
Я. Граудонис. Раскопки "батариньша" у хут. Лиепенес Кримулдского с/с	75
Н. Ефимова. Работа Яномольской археологической экспедиции	76
И. Кунига. Могильник Кристапини	80

И. Лозе. Культура гребенчато-ямочной керамики на территории Латвии	83
И. Лозе. Работа Дворчанской археологической экспедиции	89
Э. Мугуревич, А. Вилчане. Работа Науенской археологической экспедиции	91
А. Радиньш. Раскопки могильника Батню	97
Я. Сياتковскис. Раскопки на средневековом кладбище Пявулкалнс и обследование археологических памятников	99
Д. Сваране. Работа археологического надзора в Старой Риге в 1985 г.	102
С. Тилко. Деревянные предметы, добытые в археологических раскопках в Риге в 1985 г.	105
Г. Торопина. Охранная работа на могильнике у бывш. Лиелвардской переправы и обследование археологических памятников в Цесисском районе	109
Ю. Уртанс. Результаты археологического изучения культовых камней Латвии	112
Ю. Уртанс. Исследования в Валмиерском районе и пос. Селпилс	115
В. Уртанс. Археологические раскопки в Мадалань	120
А. Васкс. Археологические раскопки в Каплаве и Керкузы	123
И. Загорска. Средневековый археологический комплекс в Вилмани	130
Ф. Загорскис. Поселение раннего железного века в Вилмани	136
Ф. Загорскис. Погребальные обряды (их развитие и изменения) в каменном веке Восточной Прибалтики...	140
А. Зариня. Результаты раскопок на городище Индрица...	143
А. Зариня. Охранные раскопки близ Циемупе	148

МАТЕРИАЛЫ ОТЧЕТНОЙ НАУЧНОЙ СЕССИИ,
ПОСВЯЩЕННОЙ РЕЗУЛЬТАТАМ ИССЛЕДОВАНИЙ
АРХЕОЛОГОВ И ЭТНОГРАФОВ В 1984-1985 ГГ.

(Академия наук Латвийской ССР,
Институт истории)

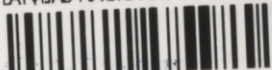
Издательство "Зинатне". Рига 1986

На латышском языке

ZINĀTNISKĀS ATSKAITES SESIJAS MATERIĀLI
PAR ARHEOLOGU UN ETNOGRĀFU 1984. UN
1985. GADA PĒTĪJUMU REZULTĀTIEM
ARHEOLOĢIJA

Redaktore M. Kalva. Maksliniecisks redaktors
V. Kovalovs. Tehniskā redaktore L. Demidova
Korektore E. Ušane. Parakstīta iespiešanai 24.03.86.
JT 00814. Formāts 60x84/16. Tipogr. papīrs №3. Ofsetspie-
dums. 9,75 fiz. iespiedl.; 9,06 uzsk. iespiedl.; 9,3 uzsk.
kr.nov.; 7,88 izdevn.l.Metiens 800 eks.Pasūt.Nr. I32. Mak-
sā 55 k. Pasūtījumizdevums. Izdevniecība "Zinātne", 226530
PDP Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Iespiests izdevniecības "Zi-
nātne" Operatīvās poligrāfijas cehā 226050 Rīgā, Meistaru
ielā 10.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA



0306024282

55 к.